

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

ARCADIE SUCEVEANU: „ALEEA CLASICILOR: PREZENT ȘI VIITOR”

„(...) Discuțiile ce se duc în ultima perioadă în jurul Aleii Clasicilor Literaturii Române din Chișinău includ, de regulă, câteva întrebări esențiale: actuala Alea trebuie conservată ca „un obiect finit”? Poate fi ea completată cu noi busturi ale scriitorilor contemporani? Nu cumva se impune crearea unui alt ansamblu sculptural în care să-și afle locul binemeritat nu doar scriitorii de valoare, ci și somități din sfera artelor și a științei, din educație, sport, medicină etc.? Dacă da, atunci cine este în drept să decidă, care instituție abilitată poate să elibereze „vize de reședință” în acest spațiu sacrosanct?” (p.3).

ION POP: „BRÂNCUȘI, TEMĂ CU VARIAȚIUNI”

„Ar trebui, chiar în vremurile noastre nevoiașе, să ne aducem aminte că omul nu trăiește numai cu pâine... *Cumințenia pământului* ar fi obligatoriu să redevină a noastră, a tututor, și la propriu, și la figurat. Emblematica operă a lui Brâncuși s-ar cuveni să încurajeze această voință de recucerire de sine ca unitate de cuget și simțiri a națiunii întregi.” (p.5)

SHAKESPEARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

O nouă versiune românească a Sonetelor lui William Shakespeare. Traducător: Ștefan Popa. (p.24)

VASILE VASILACHE 90 DE ANI DE LA NAȘTERE

PAGINI INEDITE DIN JURNALUL INTIM AL SCRITORULUI

“...Druță. Un talent, în care se zbat, crispat, harul și vanitatea, provocând zilnic revărsări de fiere. Am discutat... A fost permanent povățuie, povățuitor, aveam uneori senzația orfanului mezin, căruia “ăi mai răsărit” îi bate bumbac în urechi: chipurile, suntem orfani și

suntem săraci, suntem săraci și suntem orfani și iară! – suntem vai de capul nostru! “Dar mai dă-o dracului! mi-am zis, dacă un popor n-are literatură, așa-i trebuie. Cum zicea Friedrich: “M-am săturat să domnesc peste sclavi!” Să n-aibă!

Poate n-are nevoie! Poate nu-i “popor”; - poate nici nu-i... poate c-așa-i trebuie? Ce, am să-l “țin” eu? Ca pe un bătrân, pentru care zi de zi să mă rog pe la mănăstiri și biserici? Ca să ... “mi-l țină Dumnezeu”? Să nu zacă dară!...”

© N. RĂILEANU

„VIZIUNILE BUFNIȚEI DE PIATRĂ”

„(...) bat la ușa unui zid renovat/
– cine-i?/ – un poet, zic inspirat/
sunt privit lung prin vizetă/
– dați-mi și mie niște sandale
ca să străbat pustiul!”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SUBIECT ÎN DEZBATERE: ALEEA CLASICILOR – P. 6
GHEORGHE DUCA, MIRCEA V. CIOBANU, VITALIE CIOBANU, GHEORGHE ERIZANU, LUCIA ȚURCANU, CĂLINA TRIFAN, ARCADIE SUCEVEANU

SCRIS | CETIT – P. 9
„CARTEA EXISTĂ CA SĂ (RE)NASCĂ O LUME”
DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

DREPTUL LA REPLICĂ – P. 10
„UN BOIERNAȘ AL MINȚII...” DE ANDREI ȚURCANU

INTERVIU – P. 16
VLADIMIR BEȘLEAGĂ: „...OBSESIA MORȚII AM AVUT-O ÎNTOTDEAUNA”
DIALOG REALIZAT DE VASILE MALANEȚCHI

POEZIE
DE DUMITRU BĂLUȚĂ

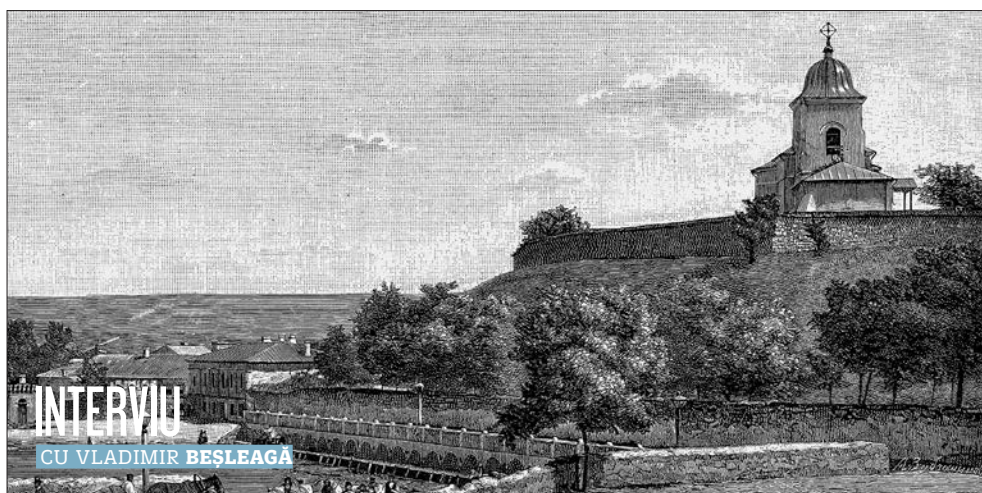
< 12

CUPRINS

EDITORI:
UNIUNEA SCRITORILOR
din Moldova
UNIUNEA SCRITORILOR
din România | Filiala Chișinău

ANUL 2 | NUMĂRUL 7 | IULIE | 2016

16 VLADIMIR BEȘLEAGĂ DESPRE MOARTE, PSIHANALIZĂ, OAMENI ȘI PERSONAJE...

03 ALEEA CLASICILOR: PREZENT ȘI VIITOR

23 IMPUDICE FRUCTE

04 TEOFANII ÎN FORMAT A4
„EU VĂ IUBESC!!!”
 DE TEO CHIRIAC

05 MIRADOR
„BRÂNCUȘI, TEMĂ CU VARIATIUNI”
 DE ION POP

06 ANCHETA REVISTEI
RĂSPUND: GH. DUCA,
M.V. CIOBANU, V. CIOBANU,
GH. ERIZANU, L. ȚURCANU

07 PUNCT OCHIT
„CÂTEVA REFLECȚII ASUPRA ALEII CLASICILOR”
 DE CĂLINA TRIFAN

24 „SONETELE” LUI SHAKESPEARE
ÎNTR-O NOUĂ TRADUCERE ROMÂNEASCĂ REALIZATĂ
DE ȘTEFAN POPA

08 POETI DIN CHIȘINĂUL DE AZI
„LUDICUL LUCID ȘI SENTIMENTALUL DISIMULAT”
 DE RĂZVAN VONCU

09 SCRIS | CETIT
„CARTEA EXISTĂ CA SĂ (RE)NASCĂ O LUME”
 DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

10 DREPTUL LA REPLICĂ
„UN BOIERNAȘ AL MINȚII”
 DE ANDREI ȚURCANU

12 POEZIE
„VIZIUNILE BUFNIȚEI DE PIATRĂ”
 DE DUMITRU BĂLUȚĂ

13 VASILE VASILACHE: 90 DE ANI DE LA NAȘTERE
„JURNAL INTIM” (FRAGMENT)
 DE VASILE VASILACHE

18 CÂMPUL ALB, OILE NEGRE
„PROZATORI ȘI CRITICI”
 DE MIRCEA V. CIOBANU

19 COMEMORĂRI: LIDIA ISTRATE
„NARATOAREA SINELUI FIINȚIAL”
 DE ION HADÂRCĂ

20 ROZA VÂNTURILOR
„JURNAL DE ITALIA” (IX)
 DE LEO BUTNARU

Revista Literară
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu

Redactor-șef: Teo Chiriac

Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru

Secretar de redacție: Grigore Chiper

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă,
 Eugen Lungu, Leo Butnaru, Mircea V. Ciobanu,
 Matei Vișniec (Paris), Răzvan Voncu (București),
 Ion Pop (Cluj), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Cassian
 Maria Spiridon (Iași), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț

Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:

MD-2004, or. Chișinău
 str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724

Fax: (+373 22) 237118

E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la
 Ministerul Justiției al Republicii Moldova
 în data de 03 martie 2015
 Numărul de înregistrare: 297

Format A3. Tipar: ofset.
 Tiraj: 1000 de exemplare.
 Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
 MD-2005, or. Chișinău
 str. Feredeului 4/6

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
 DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA
 CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Această revistă a fost tipărită cu sprijinul
 Ministerului Afacerilor Externe al României –
 Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de
 Pretutindeni – www.dprp.gov.ro.

INSTITUTUL
 CULTURAL
 ROMÂN

Această revistă apare cu sprijinul
 Institutului Cultural Român – www.icr.ro.

Textele publicate în *Revista literară* nu reprezintă
 poziția oficială a DPRP sau ICR.

Toate textele și imaginile inserate în paginile
 publicației *Revista literară* nu pot fi reproduse și nici
 distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
 Textele vor avea format A4, nu vor depăși 7 000 de semne, vor fi paginate în Word,
 Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

EDITORIAL

de ARCADIE SUCEVEANU

ANTICI DESPRE CINSTIREA STRĂMOȘILOR ÎN FAPTE ȘI ÎN VORBĂ:

„[Există o cinstire în fapte și una în vorbe.] De cea în fapte, cei pe care îi elogiem acum au avut parte atunci când, plecând pe ultimul drum ce le-a fost dat, au fost petrecuți cu toții de cetate și fiecare în parte de ai săi. În ce privește cinstirea în vorbe, rămâne să le-o dăm acum; legea ne-o cere, și așa se și cuvine. Căci vorbele frumoase fac să se nască în cei ce le ascultă amintirea și măreția faptelor frumoase într-o slăvire a celor ce le-au săvârșit. Este nevoie, așadar, de un discurs care să-i elogieze cum se cuvine pe cei ce au murit; care să-i sfătuiască cu blândețe pe cei rămași în viață și să-i îndemne pe frații și pe urmașii celor morți să le urmeze acestora într-o virtute (...).

(...) Știința întreagă, când este ruptă de dreptate și de toate celelalte virtuți, este viclenie, nu înțelepciune. Puneți-vă dar în gând să încercați ca primul, ultimul și statornicul vostru țel acesta să fie: să ne întrecem în faimă nu numai pe noi, ci, dacă se poate, și pe strămoșii noștri. De nu, să știți: de vă vom birui într-o virtute, rușine ne va aduce biruința noastră, în timp ce înfrângerea, de vom fi înfrânți, bucurie. Noi am fi cel mai degrabă învinși, iar voi ați ieși cel mai degrabă învingători, dacă ați fi gata să nu abuzați de faima înaintașilor și să nu o risipiți, știind că pentru cine crede despre sine că înseamnă ceva nimic nu este mai rușinos decât a fi prețuit nu datorită lui, ci datorită faimei înaintașilor lui.

Onoarea înaintașilor le este urmașilor lor o frumoasă și neprețuită comoară. A folosi însă această comoară de bogăție și de onoare fără a lăsa și tu una urmașilor tăi, din cauza lipsei tale de bogăție și de faimă, este un lucru rușinos și nebărbătesc.”

(Platon, *Opere complete, II*; ediție îngrijită de Petru Creția, Constantin Noica și Cătălin Partenie. București, Editura Humanitas, 2001)

ALEEA CLASICILOR: PREZENT ȘI VIITOR

„PLEDEZ PENTRU PROIECTUL UNEI NOI GALERII SCULPTURALE, REALIZATĂ ÎNTR-O VIZIUNE ORIGINALĂ, MODERNĂ.”

Discuțiile ce se duc în ultima perioadă în jurul Aleii Clasicilor Literaturii Române din Chișinău includ, de regulă, câteva întrebări esențiale: actuala Alee trebuie conservată ca „un obiect finit”? Poate fi ea completată cu noi busturi ale scriitorilor contemporani? Nu cumva se impune crearea unui alt ansamblu sculptural în care să-și afle locul binemeritat nu doar scriitorii de valoare, ci și somități din sfera artelor și a științei, din educație, sport, medicină etc.? Dacă da, atunci cine este în drept să decidă, care instituție abilitată poate să elibereze „vize de reședință” în acest spațiu sacrosanct?

Răspunsurile la aceste (și alte) întrebări nu sunt deloc ușoare. Pe lângă aspectul administrativ și material al problemei, există și partea morală, fondul ei etic și axiologic, ca să zicem așa. Puține sunt personalitățile din istoria noastră mai recentă care au reușit să se sustragă ideologiei comuniste a timpului, păstrându-și statutul artistic și civic integru. Și mai puțini sunt acei care ne-au lăsat lucrări necompromise estetic, opere artistice sau științifice ce se înscriu în circuitul actual de valori. Iată de ce, pornind de la articolul lui Mihail Gh. Cibotaru, „S-ar întreba, cu siguranță, Grigore Vieru...”, publicat în nr. 4 al revistei noastre, ne-am gândit că n-ar fi lipsit de interes să inițiem o anchetă în această privință, la care ne-am dori să răspundă, pe lângă scriitori și artiști, Academia de Științe, Ministerul Culturii, Ministerul Educației, Primăria mun. Chișinău ș. a. În felul acesta, având cât mai multe și mai diverse opinii, am putea elabora un viitor program de acțiune. Câteva din aceste opinii le publicăm în acest număr de revistă, altele vor apărea în numerele viitoare.

În ceea ce ne privește, considerăm că această problemă e de importanță națională și pledăm pentru instituționalizarea ei. Aleea Clasicilor a devenit în timp un simbol, o adevărată emblemă a apartenenței și identității noastre românești, un punct luminiscent pe harta spirituală a Chișinăului, iar acest statut al ei implică un grad sporit de responsabilitate din partea autorităților statului și a celor municipale. Decizia privind amplasarea unor noi busturi n-ar trebui lăsată la latitudinea unei singure sau a câtorva persoane, fie ele oricât de competente și cu grade științifice ori academice oricât de înalte. Un argument regretabil în acest sens îl reprezintă segmentul de Alee edificat în

perioada de după 1990, segment pe care, alături de busturi reușite, au fost instalate și sculpturi disproporționate, eclectice – toate amplasate în grabă, fără respectarea ordinii cronologice, adică în lipsa unui proiect bine gândit și coordonat cu instituțiile abilitate.

Pentru a nu se acționa în continuare aprioric și hazardat, se impune crearea unui cadru legislativ menit să reglementeze aceste acțiuni la nivel de stat. Lărgind puțin spectrul problemei, vom spune că de mult se simte lipsa unui act legislativ ce ar stipula condițiile de acordare a statutului de Casă memorială sau de Casă-muzeu, de atribuire a numelor de scriitori și artiști unor străzi, școli, licee ori biblioteci publice, de instalare a plăcilor comemorative, de înființare a unei Alei a scriitorilor și artiștilor în perimetrul Cimitirului central din capitală ș. a. Toate acestea trebuie să fie puse în sarcina și competența unei Comisii Naționale, creată printr-o Hotărâre de Guvern. Întrunind reprezentanți de seamă din uniunile de creație, din instituții și ministere, acționând în stânsă interacțiune cu autoritățile publice locale, Comisia va elabora un regulament, în care vor fi stabilite criteriile de selecție, termenii și modul de executare etc.

Mai întâi și întâi, Comisia va trebui să stabilească perioada de timp necesară pentru decantarea valorilor, perioadă în care nume, opere, biografii vor trece prin „purgatoriul” memoriei selective; altfel spus, vor susține proba timpului. Practica altor țări ne arată că asemenea acțiuni nu se fac „pe urme fierbinți”, sub imperiul grabei sau la insistența rudelor, ci, în mod obligatoriu, după trecerea unui număr de ani de la dispariția fizică a creatorului, atunci când imaginea lui se fixează definitiv în conștiința publică, iar moștenirea lăsată a intrat în circuitul de valori naționale.

Ideea din articolul lui Mihail Gh. Cibotaru de a instala fără întârziere busturi și altor reprezentanți ai generației lui Grigore Vieru, pentru ca tânărul clasic încorporat recent în ansamblul vechii Alei să nu aibă „remușcări” în lumea de dincolo, ni se pare excesiv de „generoasă”, ca să nu zicem păguboasă. Mai judicioasă ni se pare propunerea sa de a „avea și alte alei”, mai exact, de a construi un nou ansamblu statuar al personalităților basarabene. „Singura soluție ar fi fost un alt proiect”, susține tranșant și colegul nostru Mircea V. Ciobanu, raportându-se la actuala Alee.

Suntem înclinați să susținem anume această opinie, pledând, deci, pentru proiectul unei noi galerii sculpturale, realizată într-o viziune originală, modernă. E o idee prematură? Să așteptăm să se mai așeze societatea? Nu avem dreptul să înveșnicim valorile autohtone decât raportându-le strict la contextul general-românesc? Sunt chestiuni delicate, asupra cărora ar fi cazul să mai cumpănim, pentru a nu ne compromite. Însă, oricum am privi lucrurile, nimeni nu poate pune la îndoială faptul că această „margine de țară” a dat în timp mai multe personalități importante, că a impus nume de creatori care, în pofida (sau, poate, tocmai datorită) seismelor sociale și vitregiilor prin care au trecut, au făcut literatură, muzică, pictură, teatru, cinematografie de calitate, au ținut vie flacăra limbii române și a conștiinței de neam. Altfel spus, au construit, cu mari eforturi și sacrificii, pe un teritoriu aflat mai tot timpul sub stăpânire străină, o cultură națională.

Noi, predecesorii, avem datoria morală să le cinstim, aici și acum, memoria, să nu lăsăm să li se șteargă numele și opera din circuitul culturii. Dacă noi, aici, la Chișinău, nu îi vom pune pe soclul grațitudinii și neuitării, atunci cine și unde îi va mai pune? Să nu fim înțeleși greșit: noi nu invocăm pentru spațiul basarabean circumstanțe atenuante, nici nu împărtășim ideea că Basarabia e un omnipotent furnizor de „clasici”. Vom aminti, însă, în acest context, pentru a recurge la un exemplu, că la București, Cluj, Iași, Galați sau în oricare alt oraș al României există nu doar busturile lui Eminescu, Caragiale, Creangă, Sadoveanu, Iorga, Arghezi, Blaga, ci și busturile unor scriitori și artiști aflați pe alte paliere valorice. E adevărat, acestea nu apar încorporate în „alei” sau în ansambluri sculpturale, ci sunt instalate mai cu seamă în fața unor primării, licee sau universități, în muzee sau biblioteci de la baștina protagoniștilor.

Bineînțeles, în procesul de evaluare, Comisia Națională va trebui să acorde prioritate criteriului valoric privind moștenirea artistică și mai puțin staturii patriotice sau imaginii publice a protagoniștilor. În nici un caz, însă, ea nu va putea face abstracție de un anumit specific al istoriei și culturii din acest spațiu pruto-nistrean, de contextul social-politic în care au trăit și au creat de-a lungul mai multor decenii scriitorii și artiștii din Basarabia.

TEOFANII ÎN FORMAT A4

„EU VĂ IUBESC !!!” DE TEO CHIRIAC

În toamna-iarna lui 2009, după apariția, la Editura ARC, a volumului de versuri *Monstrul Sacru* (*Scările lui Teo*), vorbeam cu prietenii despre o eventuală lansare a noului meu volum. Nu te grăbi, îmi spuneau unii, o lansare trebuie organizată cu grijă; acum toată lumea stă sub troiene, gândindu-se, cu înfrigurare, cum să supraviețuiască. Fă-o imediat, îmi spuneau alții: odată cu trecerea timpului, bucuria apariției unei cărți își pierde din intensitate, emoțiile se estompează, dispar...

Aveau dreptate și unii, aveau dreptate și ceilalți. Firește, lansarea unei cărți trebuie (dar trebuie, oare?) făcută la momentul potrivit, cu lume iubitoare de poezie, cu mass-media conectată la eveniment. Deci ar fi bine să mai aștept puțin, până când spiritul cititorului va ieși din amorțeală, din somnolență, sau – ce fericire! – din hibernare. Dar e la fel de adevărat și faptul că luna de miere a sfiosului cuplu Cititor-Poezie zboară ca vântul de-afară, liricul eveniment cade neapărat în prozaic, în

brațele vânjoase, antipoetice, nesimțite ale cotidianului. Astfel încât anonimul autorului, cu cartea sa cu tot, e garantat sută la sută!

Pe la începutul primăverii 2010, încă mai căutam o comparație cu valoare de simbol pentru viitoarea lansare a *Monstrului Sacru*... În acele minunate zile de început de primăvară și de lume, comparația-simbol pentru lansarea unei cărți nu putea fi alta decât aceasta: bucuria lansării unei corăbioare de hârtie pe pâraiașul trecând sprinten, apoi tot ma năvalnic, prin localitatea copilăriei mele, Coșernița-Florești. Emoționat peste măsură, mi-am spus că, în deschiterea evenimentului, voi compara lansarea cărții cu lansarea pe apă a unei corăbioare de hârtie. Cu lansarea corăbioarei de hârtie, care, de-a lungul timpului, odată cu înaintarea pâraiașului spre râu, a râului spre mare și a mării spre ocean, corăbioara ar putea ajunge cândva să se numească, prin destin sau din pură întâmplare, *Arca lui Noe* sau *Titanic*, *Corabia nebunilor*

sau *Corabia beată*, vasul *Antilope*, pe care urmează să călătorească Gulliver în Mările Sudului, sau fantasmatica balenieră *Pequod* din *Moby Dick*. Sau, mai nou, crucișătorul *Aurora* sau spărgătorul de gheață *V. I. Lenin*. Sau, și mai nou, purtătorul de avioane *Franklin Roosevelt*.

Totuși, pentru ca această comparație să sugereze un simbol, o metaforă, ca să creeze o stare sufletească, – a trebuit să revin în timp și spațiu, în acel îndepărtat început de primăvară și de copilărie, ca să-mi amintesc un detaliu important: pe corăbioara de hârtie, lansată pe apa provenită din topirea sufletului lumii, suflet înghețat bocnă în acea iarnă năprasnică, zic, pe acea corăbioară, confecționată în grabă dintr-o foaie de caiet în pătrățele, era scris de o mână de copil: „Eu Vă iubesc!!!”.

Iar într-un moment de echilibru dinamic perfect, când procesele opuse ale memoriei și imaginației se desfășoară cu aceeași intensitate, în corăbioara lansată pe apă de copilul-ucenic ar pu-

tea fi lesne recunoscută, într-un viitor demult apus, corăbioara din Marea Tiberiadei, pe țărnul căreia învățătorul s-a arătat a treia oară ucenicilor săi, zicându-le: „Aruncați mreața de-a dreapta parte a corăbiei și veți afla!”. Și ucenicii au aruncat-o și n-o mai puteau trage de mulțimea peștilor...

După șapte ani cât șapte zile biblice, acum, în plin sezon estival, aceeași prestigioasă editură scoate la lumină un nou volum de versuri, intitulat *Sufletul meu de până la Big Bang*.

„Pe când lansarea *Sufletului*...?”, măntreabă bunii mei prieteni. „Fă-o acum, cât cartea mai păstrează proaspătul miros de tipografie, de facere, de geneză!”, îmi spun unii. „Temperaturi apocaliptice, frate! Mai îngăduie puțin!”, îmi spun alții, ferindu-se la umbră de soarele arzător.

Nu știu cum, nu știu de ce, dar, în loc de răspuns, mă pomenesc declamând, aproape cântând: „E toamnă,/ se coace/ pelinul în boabele de struguri/ și-n gușe de viperi veninul...”

VIAȚA LITERARĂ

TURNIRUL DE POEZIE EDIȚIA A VI-A

Ediția a VI-a a Turnirului de Poezie a avut loc la Neptun, în Vila Scriitorilor, între 7 și 10 iulie 2016. La manifestare au participat poeți din mai multe filiale ale Uniunii Scriitorilor din România (Alba-Hunedoara, Brașov, Târgu-Mureș, Pitești, Sibiu, Bacău, Dobrogea/Constanța, Sud-Est/ Galați-Brăila): Ion Tudor Iovian, Nicolae Pogonaru, Olimpiu Nușfelean, Virgil Diaconu, Mircea Bârsilă, Emilia Dabu, Sorin Roșca, Ruxandra Anton, Ioan Barb, Silvia Bitere, Liviu Capșa, Nicolae Crepcia, Adrian Lesenciuc, Viorel Mureșan, Emil Cătălin Neghină, Laurențiu Ciprian Tudor, Ioan Radu Văcărescu, dar și de la Filiala USR din Chișinău (câștigătoarea ediției precedente): Leo Butnaru, Dumitru Cruđu, Nicolae Popa, Irina Nechit, Gri-gore Chiper, Teo Chiriac, Igor Ursenco.

Turnirul a fost jurizat de Nicolae Manolescu, Gabriel Chifu, Alex. Ștefănescu, Adrian Popescu, Traian Ștef și Angelo Mitchievici. În conformitate cu regulamentul, după prima lectură, au fost selectați doisprezece poeți; după a doua lectură – trei, iar din cei trei finaliști a fost numit câștigătorul ediției actuale. Recitalul celor doisprezece finaliști poate fi urmărit și pe Internet la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=cpJq8nk_oF8.

Marele Premiu (Cununa de Lauri de la Tomis) a fost împărțit de doi poeți, unul basarabean și altul oltean: Leo BUTNARU și Mircea BÂRSILĂ.

Gr. Chiper

MIRADOR

BRÂNCUȘI, TEMA CU VARIAȚIUNI

DE ION POP

Anul 2016 a fost declarat, cum se știe, „anul Brâncuși”. Ocazii, așadar, de comemorări, interpretări ale operei, scotociri prin sertarele biografiei, recapitulări ale strânselor raporturi cu avangarda (s-a putut vorbi, cu documente, chiar despre un „Brâncuși dadaist”, iar întoarcerile spre cercurile românești novatoare sunt cunoscute), proiecte muzeistice, dar și repetări ale cererii unor patrioți patetici, amatori de moaște, ca osemintele marelui bărbat să fie restituite solului natal, unde casa părinților săi a fost lăsată, totuși, să se ruineze. De ani buni, critica artistică internațională e de acord că Olteanul este și cel mai mare sculptor al secolului XX, piatră de hotar în istoria artei mondiale. Se retrăsese, tânăr, din umbra „stejarului” Rodin, în atelierul căruia ucenicise o vreme, ca să poată deveni el însuși, „paysan du Danube” ajuns să revoluționeze arta Occidentului. A fost admirat dar și neînțeles, pățaniile sale cu vameșii americani din anii '20, care nu vedeau în creațiile lui decât cantitatea de metal transportată, de taxat ca atare, au intrat în legendarul anecdotic al istoriei, însă și incidentul de la Salonul parizian al Independenților, la care *Prințesa X* a fost refuzată din motive ridicole de... decență burgheză, n-au fost, desigur, ignorate. Din memoria românilor nu s-a șters episodul, aflat peste decenii într-un soi de ciudată simetrie cu celalalte două, al încercării comuniste de a doborî – din fericire fără succes... tehnic – *Coloana fără sfârșit*, în vremuri dramatice pentru spiritualitatea noastră, când până și unele minți până atunci luminate s-au încețoșat brusc la comanda „realist socialistă”, condamnând un reprezentant al artei „decadente”. Drept care neprețuita moștenire brâncușiană a rămas acolo unde putea fi cu adevărat apreciată, adică în Franța. Politicul, care și-a demonstrat astfel în chip brutal obtuzitatea în noua formă de inchiziție a stalinismului, ce făcuse ravagii și prin bibliotecile cu mii de titluri trecute la „index” și instaurase domnia absolută a Cenzurii, a mai adăugat un „caz” la dosarul agresiunilor.

A rămas însă de pomină, tot în cazul Brâncuși, și formula deloc onorantă pentru noi, după care Coloana a fost numită, în același mediu gorjean, cu o metaforă grosolană, aluzie de extremă vulgaritate la gestul - admirabil - al soției cunoscutului demnitar al vremii, Gheorghe Tătăărăscu, și al societății sale de Doamne ale locului, de a susține financiar ridicarea complexului artistic de la Târgu Jiu... Atât a priceput spiritul său bășcălios grobian din fapta artistului ce omagia în chip exemplar jertfele eroilor neamului său, invitând la meditație reculeasă și la transfigurare spirituală... (Nu-i vorbă că nici rafinații creatori și degustători de artă parizieni amintiți nu înțeleseseră mai mult din lucrarea ce i-a scandalizat, de unde se vede că lipsa elementară de educație artistică se poate întâlni în chip insolit cu conformismul academic și cu limitele de gust din chiar mediul Belle-Artelor).

Oricum, numele lui Brâncuși pare cunoscut la noi de toată lumea, e printre ale celor cei patru-cinci români de ecou mondial cu care ne place să ne mân-

drim, numește acum bulevarde, chipul îi este reprodus pe bancnotele Băncii Naționale, i s-au ridicat statui... Fiind unul dintre cei mai scump vânduți artiști de pe piața mondială, s-au încercat și falsificări de către afaceriști fără scrupule, câțiva au și reușit să scoată din țară câteva opere de referință, profitând de confuzia creată de legile neatente privind retrocedările de bunuri confiscate de regimul comunist, sub ochii autorităților neglijente, indiferente ori complice. Și recent, tocmai în „anul Brâncuși”, e în pericol de „deșțărare” una dintre sculpturile cele mai însemnate ale Maestrului, *Cumințenia pământului*, al cărei nume are în sine o specială rezonanță pentru români. Pusă în vânzare de către vechii proprietari care au recuperat-o, lucrarea a trezit, în sfârșit, atenția guvernanților, care au negociat un preț deloc mic, dar acceptabil în funcție de piața de artă, adică unsprezece milioane de euro, din care statul s-a oferit să plătească cinci, lăsând restul pe seama subscripției publice. S-a mai făcut așa ceva și pe vremuri, cu ocazia construcției Ateneului Român – „Dați un leu pentru Ateneu!” – și acțiunea n-a rămas fără rezultat. Ba unii oameni mai înstăriți – dar și cultivați – au lăsat moștenire acestei emblematicе instituții toată averea, cum a făcut-o Constantin Exarhul, printr-un vibrant testament. Căzul nu e singular, - așa a fost sprijinită în timp și Academia Română, găsindu-se mereu, în momente dificile, mâna de ajutor cerută, iar răspunsul a venit întotdeauna din partea unor oameni de bine, patrioți autentici, conștienți de valoarea patrimoniului spiritual al poporului lor și responsabili, fiecare în felul său, de construcția culturală a țării ori, cum s-a tot vorbit și se mai vorbește, de „interesul național”.

Or, apelul din acest an al Ministerului Culturii la „salvarea” *Cumințeniei pământului*, valabil până la începutul toamnei, n-a avut, se pare până acum decât un ecou modest, adunându-se doar o sumă departe de cea necesară. Nu e, însă, târziu pentru ca mintea românului cea de pe urmă să-i dea sfatul cel bun, dacă tot despre o Cumințenie vorbim. S-a spus, în presă, că suntem în fața unei însemnate probe a capacității de solidarizare națională în jurul unei mari valori simbolice. Se va dovedi, oare, că o asemenea solidaritate există? Că se mai poate manifesta ea într-o țară tot mai puțin și mai rău educată, în care cultura e lăsată mereu la periferia interesului... național? Rămâne de văzut... Semnalul ar trebui să fie dat de „elita” politică, de oamenii de afaceri care ar fi timpul să afle că și investiția în cultură e importantă și mult mai durabilă și... rentabilă decât altele, însă și omul de rând poate fi convins să dăruiască ceva din puținul lui...

Din păcate, tocmai din sfera politicului vin semnele cele mai descurajatoare. Un exemplu e chiar al unui șef de mare partid politic, care a rostit de curând câteva stupefiante propoziții pe tema de care ne ocupăm. Intervievat la un post de televiziune, politicianul cu pricina a răspuns nonșalant că, în ce-l privește, nu va dona niciun ban pentru salvarea sculpturii lui Brâncuși, motivându-și refuzul cu argumentul tipic al inșilor din categoria sa: acțiunea lansată de guvern ar fi pur... „populistă”, nu are nicio șansă de succes și, de altfel, - adăuga ca un adevărat birocrat – restituirea sumelor din posibilele donații ce nu vor atinge, e sigur, suma vizată ar pune mari probleme... Argumentul amintitei solidarități naționale nu trecuse prin mintea d-sale, drept care a recurs la clișeul care-i era familiar și în numele căruia se poate scuza, automat, orice. (Trecem peste improprietatea de termeni, „populismul”, practicat altminteri cu asupra de măsură în această perioadă preelectorală, nu se potrivește deloc în cazul de față). Când se încearcă blocarea la fiecare pas al unui guvern mai evident reformist, orice inițiativă a lui poate fi taxată drept „populistă”, prin substituie frauduloasă de termeni. Despre populismul real, iresponsabil, mincinos, practicat în folosul electoral al propriului partid se pare că nu a auzit nimeni...

Avem aici doar una dintre variațiunile pe temă... dată, dar mentalitatea pe care o reprezintă e cu mult mai răspândită și solid instalată în mințile deformatе de interese momentane meschine, personale sau de grup. Grav este că o asemenea reacție poate avea efecte dintre cele mai rele în „mase”, într-o epocă în care prețuirea valorilor spiritului a coborât la cote îngrijorătoare, pe când ignoranța și „învârteala” ce se dispensează de cultură sfidează cu o obrăznicie fără egal până și bunul simț comun. Când te gândești că România modernă a putut deveni și România Mare grație unor spirite luminate, dăruite unor idealuri constructive, unor oameni de cultură și acțiune adevărați, care au știut să insuflе, tocmai fiindcă credeau cu tărie în ele, energia necesară Construcției...

Sunt, oare, vorbe prea mari? Uneori e, poate, nevoie să le rostim, printre atâtea destrămări și fărâmițări mărginit-individualiste. Ar trebui, chiar în vremurile noastre nevoiașе, să ne aducem aminte că omul nu trăiește numai cu pâine... „Cumințenia pământului” ar fi obligatoriu să redevină a noastră, a tuturor, și la propriu, și la figurat. Emblematica operă a lui Brâncuși s-ar cuveni să încurajeze această voință de recucerire de sine ca unitate de cuget și simțiri a națiunii întregi.

ANCHETA REVISTEI LITERARE

1. CARE AR FI CRITERIILE ȘI INSTANȚA/ INSTANȚELE ÎN DREPT SĂ DECIDĂ ASUPRA VALORII ȘI NUMELOR PERSONALITĂȚILOR CE MERITĂ UN BUST PE ALEEA CLASICILOR?
2. CE PERIOADĂ DE TIMP AR TREBUI SĂ TREACĂ DE LA DISPARIȚIA LOR FIZICĂ?
3. CUM VEDEȚI VIITORUL ALEII CLASICILOR LA CHIȘINĂU?

LA ANCHETĂ AU FOST INVITAȚI SĂ PARTICIPE PREȘEDINTELE ACADEMIEI DE ȘTIINȚĂ A MOLDOVEI, MINISTRUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA, REPREZENTANȚI AI PRIMĂRIEI MUNICIPIULUI CHIȘINĂU, REDACTORI-ȘEFI AI PUBLICAȚIILOR LITERARE DIN ȚARĂ, UN EDITOR DE CARTE, ALTE PERSONALITĂȚI CULTURALE. MAI JOS, GĂSIȚI RĂSPUNSURILE PE CARE LE-AM PRIMIT LA REDACȚIE. „REVISTA LITERARĂ” NU A INTERVENIT ÎN NICIUNUL DIN TEXTE, ACESTEA FIIND PUBLICATE ÎN FORMA LOR ORIGINALĂ.

ACAD. GHEORGHE DUCA PREȘEDINTELE ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

1. Aleea Clasicilor din Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” a fost inaugurată în 1957 prin instalarea unor busturi ale clasicilor, care la acea oră – din considerente ideologice – erau considerați ca făcând parte din „literatura moldo-venească” (Mihai Eminescu, Ion Creangă, Alecu Russo, B.P. Hasdeu, Dimitrie Cantemir, Vasile Alecsandri și alții).

După declararea independenței la 27 august 1991, ținând cont de adevărul științific și istoric, s-a decis ca Aleea să fie completată și cu alți clasici care să reprezinte întreaga literatură română care, conform unei cunoscute spuse a lui Mateevici, la adunarea învățătorilor din iunie 1917, constituie o unitate: „Nu avem două limbi și două literaturi, ci una și aceeași cu cea de peste Prut.”

2. Din 1993, Guvernul Republicii Moldova a luat o decizie ca Aleea Clasicilor să fie completată cu scriitorii clasici recomandați de Academia de Științe a Moldovei, Ministerul Culturii și Uniunea Scriitorilor.

Toate busturile recomandate au fost instalate cu excepția celui al lui Titu Maiorescu.

De remarcat că este un adevăr faptul că valoarea personalității și a operei acesteia o conferă timpul. Nu există însă la moment vreo instituție care să stabilească limitele temporale necesare „clasificării” scriitorului.

3. După 1989, conceptul Aleii Clasicilor a suportat schimbări. Astfel, găsim acolo busturile lui Grigore Vieru, Adrian Păunescu, care reprezintă literatura română contemporană. Dacă luăm în considerare acest aspect, atunci rămâne ca generațiile viitoare să decidă cine va merita bust pe Aleea Clasicilor, în funcție de valoarea reală a scriitorului.

MIRCEA V. CIOBANU SCRIITOR, REDACTOR-ȘEF AL EDITURII ȘTIINȚA

1-2. Sunt scepticul absolut în această idee. În cele mai dese cazuri, cele mai „avizate” instanțe – uniuni de creație, ministere, academii – au luat decizii lipsite de scrupule și de discernământ critic, pe „criterii” extraestetice, de amiciție sau de preferințe conjuncturale. Teoretic, e posibil un consiliu din critici și istorici literari, dar – practic – „bunăta-tea” și atitudinea pioasă față de tot soiul de proximități literare va compromite orice idee. Mai ales că lista consiliului o vor aproba birocrații.

Dar să admitem că o comisie bine gândită și bine intenționată va face o listă de *clasici autentici*. Să zicem că nu îi vor include pe clasicii „recenți” (fie și din considerente de precauție: S. îl cheamă pe V., care îl cheamă pe P., care deschide supapele... și balastul transformă nava unui vis estetic într-o epavă burdușită de veleitari). Să presupunem că lista clasicilor va fi una incontestabilă: Conachi, Budai-Deleanu, Heliade-Rădulescu, Bolintineanu, Cârlova, Alexandrescu, Bălcescu, Ghica, Odobescu, Maiorescu, Slavici, Ibrăileanu, Delavrancea, Hogaș, Galaction, Topîrceanu, Macedonski, Minulescu, Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mateiu Caragiale, Pillat, Camil Petrescu, Barbu, Holban, Blecher, Fundoianu, Gib I. Mihăiescu, Voiculescu, Tzara, Vinea, Voronca, Gellu Naum, Ionesco, Cioran, Sebastian, Noica, Labiș, Preda, Dimov, Sorescu...

Cum îi vedeți pe alee? Cine va sculpta, urmând unul și același principiu estetic, patruzeci de busturi? Cum se va armoniza viziunea estetică a sculptorului de azi cu atât de diferitele imagini fizice și încă mai diferite estetici ale scrisului celor *incluși* pe alee? În fine, ce facem cu busturile instalate până acum, pentru că nici cele „realist-socialiste”, nici cele „moderne” nu vor mai armoni-

za nici între ele, nici cu noua construcție?

3. În imaginația unora, Aleea clasicilor e un fel de Panteon național. Și (doar) atunci, bineînțeles, poate să apară întrebarea: cine – și când? – are dreptul la *viza de reședință* aici? Construcția era *finită la vremea ei* (1958), cu 12 clasici ai „literaturii moldovenești”. După destrămarea URSS, s-a dorit restabilirea *integrității și a simetriei* literaturii române. Nu s-a obținut nici una, nici alta.

Singura soluție adecvată ar fi fost un *alt proiect*. Din punct de vedere al artei plastice, adunarea unor obiecte eterogene (fie și izbutite artistic) e un perfect model de *kitsch*. Vezi alăturarea bustului „realist-socialit” al lui Donici celui modernist al lui Stănescu. Sau miniaturalul bust al lui Bacovia (creat de Milița Petrașcu) cu masivul cap al lui Lucian Blaga (Alexandra Picunov).

Doar un artist cu bizare idei *conceptuale* ar putea să *combine cumva* această aglomerare de obiecte artistice eterogene ca stil și factură, pentru a crea un „complex”. Dar, cu siguranță, nu va fi un „Panteon”.

O eventuală „Alee” ar trebui să fie un obiect finit. Fără perspective de extindere! Ea trebuie să reprezinte *viziunea* de azi asupra ideii de *clasici ai literaturii române* și, bineînțeles, să se plieze pe o realizare plastică actuală. Cea mai proastă idee e să transformi această alee de parc (spațiu public) în imitația unui cimitir (spațiu intim), cu locuri rezervate pentru *potențialele* mumii.

VITALIE CIOBANU SCRIITOR, REDACTOR-ȘEF AL REVISTEI „CONTRAFORT”

1. Nu știu nimic despre criterii și nici de instanțe, tot ce știu este că vom muri și că cineva, probabil, va trebui să-și bată

capul cu „moștenirea” noastră. Să o „valorifice” sau să o ignore, indiferent că suntem scriitori sau muritori de rând... A-ți dori un bust pe Aleea Clasicilor mi se pare o culme a indecenței și nesimțirii. Vedeți-vă, oameni buni, de viețile voastre, încercați să faceți lucruri bune, să scrieți cărți onorabile, așa ca urmașii să vă pomenească de bine, iar dacă vor dori sau nu să vă ridice un bust după moarte, e treaba lor, va fi testul lor de luciditate și simț al valorii.

Ar trebui să se declare urgent o interdicție în ce privește instalarea de busturi ale „clasicilor”, indiferent de ce parte a Prutului ar proveni ei. Grădina Publică Ștefan cel Mare nu e gonflabilă, spațiul e foarte limitat. Mai lăsați arborii, aleile, florile să respire în voie, fără să poarte povara pietății față de niște autorități mute, de granit sau de bronz. Să lăsăm deoparte „sfințitul” de pietre, să citim opera scriitorilor pe care cu adevărat îi iubim și-i venerăm. Să muncim ca textele lor să circule, să salveze suflete și să modeleze conștiințe, și să nu piară în negura uitării, să nu se stingă în indiferența contemporanilor noștri acefalizați.

2. Vedeți răspunsul de mai sus.

3. Există pericolul ca Aleea Clasicilor Români să fie distrusă de firmele patronate de „coordonatorul executiv” al coaliției de la putere, l-am numit pe oligarhul Plahotniuc, firme care vor să-și ridice acolo un hotel de 13 etaje – un „mamut” mai înalt decât edificiile Parlamentului, Președinției și ale altor instituții de stat din zonă. E un dosar pe rol în instanță, un litigiu între Primăria Chișinău și băieții deștepți de la „Finpar Invest”. Va fi auzit Uniunea Scriitorilor, Ministerul Culturii, „Uniunea Scriitorilor Europeni din Moldova”, Academia de Științe și alte foruri naționale despre această intenție monstruoasă? Nu am văzut nicio reacție din partea lor, au protestat doar PEN Clubul și un grup de ONG-uri... Sper ca Aleea Clasicilor

© N. RĂILEANU

CÂTEVA REFLECȚII ASUPRA ALEII CLASICILOR

DE CĂLINA TRIFAN

PUNCT OCHIT

ÎN ANUL 2009, CĂLINA TRIFAN PUBLICA, LA EDITURA ARC, CHIȘINĂU, CARTEA „ALEEA CLASICILOR”. DOCUMENTAT ȘI BINE SCRIS, VOLUMUL RĂMÂNE, PÂNĂ ÎN PREZENT, CEA MAI VALOROASĂ CONTRIBUȚIE LA ACEST SUBIECT.

De la instaurare și până în prezent, Aleea Clasicilor literaturii române din Chișinău este muzeul în aer liber care se bucură de cei mai mulți vizitatori. E un loc de pelerinaj, cum ar veni. Pe aleile parcului unii se plimbă lejer ca prin cartea de română, alții descoperă că literatura română pentru ei este o mare necunoscută. Dar și pentru unii și pentru alții, Aleea e ca o repetare a materiei, o trimitere directă la bibliotecă, la carte, la fapte. Prin edificarea Aleii Clasicilor în 1958 s-a restabilit legătura cu rădăcinile și s-a revenit la valorile istorice ale literaturii și culturii naționale doar parțial. Cum literatura română, după spusa călănesciană, este una și indivizibilă, aleea trebuia să exprime întreg spațiul literaturii române, proces care a demarat în 1991. Trebuie spus că s-a purces l-a “reîntregire” fără un plan și o concepție bine stabilită din start, și acest fapt s-a răsfrânt cu anii și asupra selectării clasicilor și al ansamblului sculptural. Până în 1990 Aleea Clasicilor a fost locul la care n-ar fi îndrăznit să râvnească nimeni. Altfel stau lucrurile după ce s-a creat un precedent.

Ne întrebăm cum ar trebui să se facă distincția între un scriitor clasic și unul contemporan? Și oare toți scriitorii care au intrat sau vor intra în Istoria Literaturii Române merită să fie eternizați în bronz și granit

pe Aleea Clasicilor? Căci se știe, istoria unei literaturi, inclusiv cea a literaturii române, selectează pe lângă autori de primă mână și valorile de al doilea și chiar și-al treilea plan? Și, se iscă întrebarea firească: Cum rămâne cu Aleea Clasicilor literaturii române? Și dacă vor fi înglobați x scriitori contemporani oare nu vom transforma Aleea într-o Alea a Scriitorilor, artiștilor în general? Căci conform DEX-ului, *clasic* înseamnă “scriitor, artist, om de știință de mare valoare, a cărui operă își păstrează importanța de-a lungul veacurilor, rămâne în patrimoniul cultural-științific al unui popor sau al lumii”. Scriitori desăvârșiți care să-și pună amprenta asupra unei (unor) generații literatura română (cinste ei!) are mai mulți, dar “un mare creator este ca o catedrală gotică: trebuie privit de la distanță necesară pentru a-i putea admira întreaga măreție arhitectonică...”. Mai mult chiar, teoreticianul și criticul francez Albert Thibaudet opina, și nu fără temei, că; “Trecerea în domeniul public la cincizeci de ani după moartea autorului indică destul de just ceasul adevăratei judecăți. Am avut un exercițiu cu adevărat tipic în semicentinarul morții lui Baudelaire. Se poate spune că aici a intervenit judecata, adevărata judecată” (Fiziologia criticii, B., 1966, p. 179). De această “distanță necesară” trebuie întâi și întâi de ținut cont. Apoi, pentru a elimina doza de subiectivism, cel selectat

trebuie să se bucure de recunoașterea unanimă a Uniunii de creație (a profesioniștilor în domeniu), apoi de cea a Ministerul Culturii și Direcții monumentelor. Doar în acest chip rezultatul final va întruni unanim votul unei mari părți a comunității. În această ordine de idei, Aleea Clasicilor trebuie să rămână o galerie valorică a literaturii române, la fel și de sculptori-autori ai busturilor. Pentru ca Aleea Clasicilor să rămână ceea ce a însemnat până mai deunăzi, în preajma sa nu trebuie amplasate alte și alte alei (în parcul Catedralei, în fața Teatrului de Operă și Balet).

Nimeni nu pune la îndoială faptul că trebuie să ne cinstim reprezentanții de marcă ai literaturii și culturii intrați în conștiința publică. Mai mult, avem chiar datoria să nu-i dăm uitării, să le înălțăm monumente și busturi în localități, să le dezvelim basoreliefuri, să denumim străzi cu numele lor, să organizăm festivaluri, chiar muzee unor personalități marcante, anume marcante... Și asta va fi dreapta și firească răsplată pentru că s-au dedicat culturii române. Dar cu Aleea Clasicilor se cuvine să avem răbdare. Cel mai pertinent critic și selecționar este timpul, să-i lăsăm timpului timp să decanteze valorile și să-i reunească în acest loc pe marii clasici ai literaturii române.

Români din Chișinău și parcul în integralitatea lui să supraviețuiască. Fosta cafenea „Guguță”, în locul căreia mafia moldoveană ar dori să înalțe amintitul hotel, ar trebui să devină o librărie modernă, multifuncțională, în genul Cărțureștilor - cum propunea Vasile Gârnet într-un editorial din *Contrafort*. Iată un proiect pentru care merită să luptăm.

GHEORGHE ERIZANU SCRIITOR, DIRECTOR AL EDITURII CARTIER

1-3. Aleea Clasicilor nu e cea mai stringentă problemă a literelor noastre. Nici pe departe. Mai ales azi. Ceea ce a fost așezat și cumpătat, obținut prin eforturi, vorbesc de conceptul inițial, proiectul lui Andrei Lupan, realizat de către sculptorul Dubinovski, acum a fost mărunțit. Cu alte alei eclectice, care au înmulțit busturile, dar au mărunțit aleea. Nu vorbesc de nume aici. Ci de realizarea tehnică, de tăcerea și uimirea bronzului.

Structurile statului, parcă este o comisie, perfect legală și cu drepturi depline, poate decide și are tot dreptul să decidă. Problema nu e în structura care poate decide. Noi am scos literatura dintr-un sistem. Ea există aiurea. Pe rupte. Pe undeva. Apare. Dispare. Iar apare. Pentru o perioadă. Apoi iar

se uită de ea. Literatura are nevoie de o viziune clară de construcție a unui sistem, a unei infrastructuri literare viabile. Cu un sistem de valori funcțional. Fără coruperea actuală. Literatura noastră este profund coruptă. Poate și mai grav decât sistemul nostru bancar. Atât doar că banii din literatură sunt mici. Nu se văd. Dar noi am intrat într-un domeniu și mai grav decât cel financiar. Cel al valorilor. E o corupere de tip barter. Iar valoarea a fost devalizată. Rămânem într-un timp foarte scurt fără rezerva națională de valori. Și atunci va fi nevoie de o jumătate de secol ca societatea să plătească dobânda lipsei de valori. Iar aici nu mai putem apela la împrumuturile FMI-ului.

Componentele sistemului literar ar fi: lectura din școala primară, gimnazială, liceală; studiarea literaturii în universități (este criminal că nu avem curs de literatură pentru viitorii jurnaliști; nu vom crește intelectuali fără lecturi la facultățile de inginerie, matematică, chimie); cronicile literare permanente din mass-media; emisiunile literare radio și tv; evenimentele literare; festivalurile literare; premiile literare; premiile naționale în domeniul literaturii; lecturile publice. Lista poate fi completată. Și e știută. Aceste elemente ale unui lanț întreg creează viitoarea Alea a Clasicilor. Și nu o văd. Oricât de mult mi-aș dori. Luăm bacul fără ca să fi citit zece cărți bune. Devenim ingineri fără niciun roman citit. Nu avem cronici de carte în

presă generalistă. Nu avem rubrici de carte în presă. Nu avem emisiuni tv sau radio despre cartea recentă. Premiile literare sau naționale oblojesc orgolii. Criticii literari au devenit analiști politici. Sau, în variantă ideală, istorici literari. Sunt lucruri de zi cu zi. Uitate încă în secolul trecut. În celălalt regim.

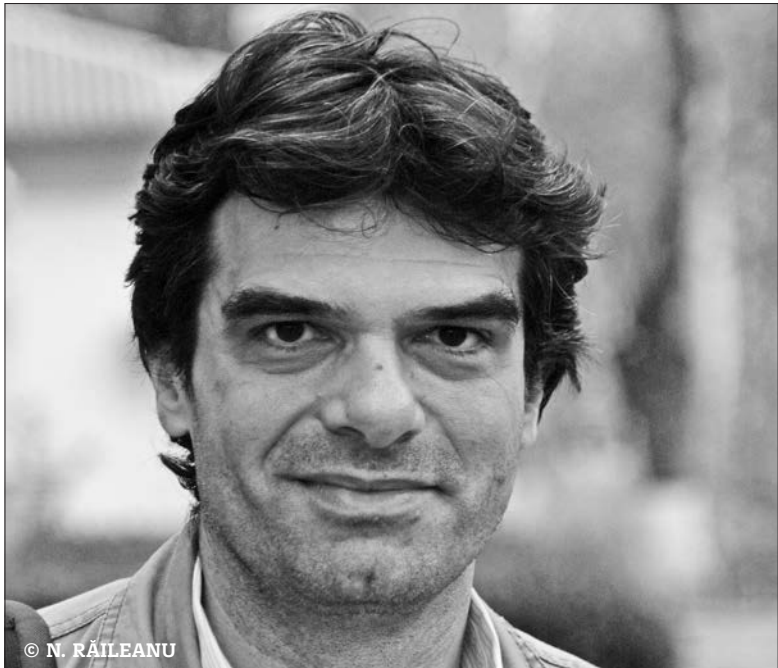
LUCIA ȚURCANU SCRIITOR, REDACTOR-ȘEF ADJUNCT AL REVISTEI „SUD-EST CULTURAL”

1. Atunci când a fost inaugurată (în 1958), Aleea Clasicilor din Chișinău a însemnat nu numai o modalitate de educare a cetățenilor în spiritul valorilor autentice, ci și o încercare reușită de a crea o oază de românită într-un oraș tot mai rusificat (despre semnificația și importanța evenimentului scrie foarte convingător Călina Trifan în prefața la volumul *Aleea Clasicilor* (Arc, 2009). Cu tot accentul pus pe originea „autohtonă” a scriitorilor (se știe, au fost instalate la început doar busturi ale clasicilor „moldoveni”), valoarea a rămas principalul criteriu de selecție. Exclusiv criteriul valoric trebuie să funcționeze de fiecare dată când se ia decizia de a îmbogăți Aleea cu nume noi. În ultimii ani însă s-au cam confundat valorile,

instituțiile decizionale crezând că un scriitor-tribun este neapărat și un mare poet. Nu știu sigur care sunt instanțele în drept să decidă asupra valorii. Probabil, în primul rând, profesioniștii domeniului (reprezentanți – aparținând diferitor generații! – ai Uniunii Scriitorilor, Ministerului Culturii, Direcției Cultură a Primăriei, Ministerului Educației, Asociației bibliotecarilor etc.). Cei care realizează totuși cel mai bine trierea sunt cititorii și timpul.

2. 70 de ani, ca în cazul drepturilor de autor. E o perioadă suficientă pentru ca valoarea unei opere să devină consacrată (altfel zis, consfințită prin uz, conform DEX-ului). E bizar să finanțezi instalări de busturi imediat după moartea autorilor, dar să nu investești în reeditarea operelor și în promovarea acestora prin campanii de lectură. E un truism, dar insist: cel mai bun omagiu pe care îl poți aduce unui scriitor e să-i citești opera; florile depuse la bustu-i o dată sau de două ori pe an nu sunt neapărat dovada atitudinii respectuoase față de cărțile pe care le-a lăsat.

3. Nu voi face o listă a busturilor care ar trebui să fie instalate în viitorul apropiat. Important e ca acestea să fie funcționale, adică să se organizeze în preajma lor prezentări de carte, lecturi publice și alte evenimente care ar spori interesul pentru opera celor care alcătuiesc Aleea Clasicilor din Chișinău.

© N. RĂILEANU

POEȚI DIN CHIȘINĂUL DE AZI

LUDICUL LUCID ȘI SENTIMENTALUL DISIMULAT*

de RĂZVAN VONCU

Aspectul cel mai neașteptat, poate, al poeziei optzeciste basarabene îl constituie convergența ei de discurs cu poezia care se scria, în același interval de timp, în România.

Rațional vorbind, exista o șansă infimă ca această convergență să se producă: optzeciștii de la Chișinău nu studiaseră structuralismul și poststructuralismele din gândirea occidentală și nici nu aveau acces la sursele americane ale celor de dincoace de Prut (poezia lui Ginsberg sau Ferlinghetti, proza lui Burroughs sau Kerouac, muzica generației beat, arta pop a mișcării hippy etc.). Nici măcar literatura pe care o scriau colegii lor de generație din țară nu ajungea la ei, întrucât și la noi, ea circula pe canale semi-oficiale, cvasi-subversive: debuturile erau mereu amânate, tirajele deveniseră tot mai mici, lansările de carte și întâlnirile cu publicul fuseseră interzise. Iar pe Prut se instalase o „Cortină de Fier” a cărților, prin care nu mai trecea nimic.

În pofida tuturor acestor handicapuri și obstrucții, însă, optzeciștii basarabeni textualizau de parcă ar fi mers, săptămână de săptămână, la Cernaclul de Luni. Aceeași viziune dez-idilizată a lumii, același abandon al utopiei, același refuz al stilului înalt și al metaforei revelatorii. Și ei, basarabenii, își asumau o poetică a existenței cotidiene cenușii și coborau poezia în stradă, și ei aveau aceeași conștiință tragică a crizei morale, a uriașei minciuni (sovietice, de această dată) care îi înconjura.

Teo Chiriac este unul dintre reprezentanții de frunte ai poeziei optzeciste basarabene și, în această calitate, a participat din plin, la jumătatea ultimului deceniu comunist, la răscoirea „straielor” poeziei românești din provincia înstrăinată. Poetul și-a început demersul personal, debutând editorial în 1987, cu volumul intitulat (ironic) *Lucrare de control*. Un volum, ca și celelalte debuturi ale optzeciștilor basarabeni, „moșit” destul de mult de cenzură și care nu a trecut fără dificultăți. Cel de-al doilea volum, *Salonul 33*, a apărut în 1989, consolidând poziția autorului în cadrul generației. Următoarele, de la *Critica irațiunii pure* (1996) la *Monstrul sacru* (*Scările lui Teo*) (2009), în condițiile libertății recâștigate și ale reunificării literaturii române, au configu-

rat un profil poetic definit, cum spunea Alex Ștefănescu, de predilecția pentru abstractizare și, în același timp, de mobilitatea textuală a unui autor care are inteligența ideilor. Nesentimental – sau, poate, dimpotrivă, un sentimental bine camuflat –, Teo Chiriac privește lumea și arta sub zodia unei ironii subțiri, eliberată de patimă și de sarcasmul care îngreunează verbul atâtor colegi ai săi de generație.

Acest nou volum, intitulat *Sufletul meu de până la Big Bang*, mi se pare a fi produsul unui efort mai apăsător de reflecție asupra lumii și, în același timp, asupra propriei poezii. Sau, mai bine zis, a lumii văzute prin intermediul poeziei, care acum nu mai denunță, prin ironie și prin carnavalesc, anomia generalizată, a omului și a societății, ci o asumă și o metabolizează. De unde un mai acut sentiment al tragicului, anunțat încă din motto-ul biblic, și, concomitent, o împingere a poeziei către nivelul liminar al cunoașterii, devoalată chiar de titlul cărții.

Volumul este structurat în trei capitole, un diptic de „sentimente” și „Theosis”, precedate de un *Pact* cu *Cititorul*. Sugestia (ironică? autoironică?) este cea biblică, întrucât primele două „sentimente” se numesc *Vechiul* și, respectiv, *Noul Sentiment*. Ironia este dublă – probă de rafinament al cerebralității –, întrucât poezia lui Teo Chiriac, de fapt, este oricum, numai sentimentală, nu. Dimpotrivă, este o poezie intelectuală, care face apel la inteligența și implicarea cititorului, de unde și necesitatea acelui preliminar *Pact*...: „Spun fără glumă și morgă postmodernă:/ noi ne ducem existențele în lumi paralele/ eu – în lumea reală iar tu – în lumea eternă/ lumile noastre având și ele bolți paralele// Acum din bolțile paralele cad mii de stele/ în lumea unde sunt eu în lumea unde ești tu/ eu le văd ah! cum cad și mi-e tare jale de ele/ iar tu, Cititorule drag, încă nu le vezi încă nu”. Renunțarea anunțată la morga postmodernă este, în realitate, o renunțare la ipostaza demiurgică a creatorului: poetul și cititorul sunt, în viziunea lui Teo Chiriac, doi orbi care se duc de mână, unul pe celălalt, în labirintul lumii contemporane, unicul „ghid” fiind, pentru amândoi, textul care se naște în fața ochilor lor neputincioși. „Pactul” cu

cititorul e, prin urmare, însăși poezia, motiv pentru care autorul își asumă, cum spuneam, explicit miza: „Cititorule drag,/ luminoasă ca soarele gânditoare ca luna/ e lumânarea ce-mi ții acum la căpătâi// Cu mâinile pe piept recunosc: te-am iubit totdeauna/ de aceea în astă seară – eu voi muri primul/ ca mâine – tu să-nviezi cel dintâi// Cititorule drag,/ dacă vrei să facem legământ după moarte –/ eu jur pe cuvântul meu! Jur pe această carte!”.

Ca și celelalte cărți ale lui Teo Chiriac, și *Sufletul meu de până la Big Bang* este un proiect cerebral, bine conceput, un aliaj proporționat între inspirație și arhitectura lucidă. Alcătuit pe principiul ironiei și al antifrazei, al versului scris pieziș și disimulat, volumul cere de la cititor un efort conștient de decodare, dar și o participare afectivă la jocul textual. *Ludicul lucid* ar fi formula care definește poetica actuală a lui Teo Chiriac: „Când ieșea Frumosul în față/ se trezeau sufletele adormiților/ Când predica Frumosul se cutremurau demonii extazului/ Când șoptea Frumosul sclipeau stelele înfloreau rozele/ Când tăcea Frumosul se strecurau umbrele/ fantomele fantasmelor// Când murea Frumosul plângeau toți îngerii milei// Frumosul a iubit-o sincer pe urâta satului/ Când o iubea – frumusețea lui/ atingea perfecțiunea/ sublimul”. Lectura trebuie să treacă de frecvențele trimiteri la textul biblic și la scrierile religioase – de la parabola Turbulului Babel, rescrisă în spirit parodic, postmodern, la Sfântul Augustin –, dar fără să le ignore. Rolul lor nu este de a simula religiozitatea, ci de a stimula plurisemantismul intrinsec al discursului. În spatele permanentului joc al *conchetto*-ului (abstracțiuni împreunate spontan cu concretețea contingentului) se află o poezie de cunoaștere: una care nu mai postulează, modern, posibilitatea Absolutului, ci doar probabilitatea lui.

Totuși, Teo Chiriac nu este, spre deosebire de alți optzeciști, un eretic dezabuzat. Dimpotrivă, e înzestrat cu o conștiință ultra-sensibilă, care percepe acut dezechilibrele tot mai accentuate ale lumii contemporane și puterile tot mai reduse ale artei de a li se opune. În plus, e un introvertit, care caută în sine cauzele acestor dezechilibre și, firește,

resursele redempțiunii: „ Fiecare din noi are o cameră ascunsă/ În fiecare există o cameră// pierdută în beznă// Camera mea e plină de obscurități/ ascunse prin mobile prin oglinzi prin rafturi de cărți/ Camera mea e mai neagră decât beznele/ cele mai întunecate/ Camera mea e mai neagră decât negrele bezne/ din moarte// Fiecare din noi are o cameră ascunsă/ În fiecare există o cameră pierdută în beznă/ Dar cine mai are curajul s-o deschidă să intre acolo?// În obscura mea cameră bezna-i totală/ Orice mișcare prin ea ar putea să-mi fie fatală/ Cărțile mobila și oglinzile sparte se năruie cad în ruine/ prăvălind toată bezna din cameră peste bezna din mine// Fiecare din noi are o cameră obscură/ În fiecare există o cameră pierdută în beznă/ Dar cine are curajul să intre în ea și să rămână singur acolo/ o clipă un timp o vreme –/ el fiind și Dumnezeu și om și vierme?// În camera obscură dau cu capul de podea de sute de ori/ Din obscurile gânduri sar scântei ca fulgerările printre nori/ O scântie străbate prin mine ca raza prin sticla prismatică/ dezvăluind culorile curcubeului în inima mea sălbatică”.

Spuneam că, aparent, structura cărții trimite la cea a Scripturii, în care *Vechiul* aparține patimilor, iar *Noul*, iluminării aduse de iubire: „ Iar când redactez pilde psalmi și versete/ pentru farisei filosofi sau bunii prieteni purtând lauri/ de aur în plete/ pe la margini de firmamente se nasc laolaltă nebuloase/ formațiuni stelare planete// Fiind atât de departe de lume de turme de urme/ acolo unde literă atom și suflare se combină în forme/ de materie fără nume/ eu – renunțând la renume – scriu versuri de dragoste/ alcătuite din universuri finite și infinite/ (iar în universurile mele ficționale – iubirea și stelele sunt reale!)”. În realitate, însă, e doar o aluzie, o sugestie, care nu epuizează nicicum semantica volumului și raporturile dintre ciclurile care îl alcătuiesc. Viziunea lumii rămâne neschimbată, ca urmare a schimbării de registru temporal, după cum și retorica poeziei e aceeași. Teo Chiriac utilizează și el, cu efecte spectaculoase, combinația neobișnuită de limbaj cotidian, de abstractizare conceptuală și de imaginerie barochistă, care alcătuiește rețeta stilului optzecist. Însă poetul nu este

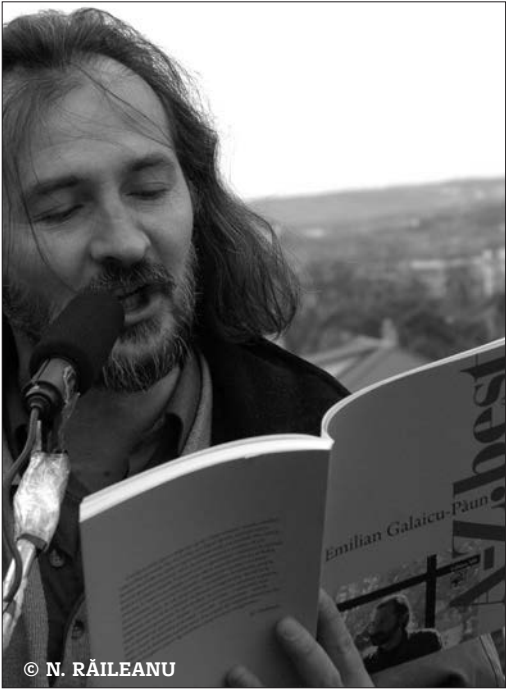
un spirit mușcător și insurgent, ci unul reflexiv și introspectiv. Fronda și imaginile menite să îl șocheze pe cititor au menirea de a ascunde vulnerabilitățile unui moralist blând, adesea agresat de cotidian și de vulgaritatea (în sens deopotrivă moral și metafizic) lumii contemporane: „Corpul meu curgător într-o altă formă de civilizație/ e pe cale să intre într-o nouă perioadă/ de revoluție// Dar Dumnezeu: la ce bun o revoluție/ dacă nu e urmată de/ revelație?” Revelația care nu mai vine, Absolutul care – deși e probabil că există – nu se mai ivește de nicăieri: iată teme recurente în cele trei cicluri care alcătuiesc prezentul volum.

Foarte interesantă este și poezia erotică din *Sufletul meu de până la Big Bang*. Aici se vede cel mai bine delicatețea sufletească a poetului, ușoara ceremonie pe care o implică în lirica de dragoste și, undeva, în fundal, se străvede și influența pe care o are imaginarul erotic eminescian, mai ales în ceea ce privește aburul emoției care înconjoară făptura femeii: „Dumnezeule, mă fură poetul inimii mele/ ori un far al mărilor tale e furat de mândrele stele?/ se-ntreabă în gând o domnișoară discretă/ trecând prin portul Sulina/ pe bicicletă// Și-n timp ce preafrumoasa domnișoară/ taie cu bicicleta parfumul nopții de vară/ departe departe în larg/ răsare luna și valuri se sparg/ de dorul unui cuvânt nespus/ de frumos// ca limpezimea de sus/ ca profunzimea de jos”. Se observă, chiar din versurile citate, și predilecția poetului pentru versificația vapoasă, evanescentă, care eliberează cuvântul de „greul pământului” și îi redă puritatea pierdută. Teo Chiriac pare, uneori, că aspiră să scuture vocabulele limbii române de praful utilizării lor repetate, redându-le puritatea și ușurătatea (nu ușurința!) originară. Aspirație, și ea, tipic postmodernă.

Închei, spunând că *Sufletul meu de până la Big Bang* continuă o experiență lirică semnificativă în poezia românească de azi. Nefiind vorba de un poet instinctual, care scrie exclusiv sub raportul inspirației, e superfluu să încerc o situare axiologică a volumului în raport cu precedentele, mai ales că Teo Chiriac s-a ferit, în cariera sa, să publice cărți proaste, preferând proiectele bine cumpănite, chiar dacă mai puțin „spontane”. Aș spune doar că, aici, viziunea sa merge mai departe și nu *dincolo* de lume, ci *dincoace* de ea. El caută *conceptele de dinainte de concepte* și *ordinea (sentimentală) de dinainte de Creație*. Rezultă o poezie inteligentă, scrisă cu o admirabilă economie de mijloace, în care nici un cuvânt nu e în plus, o poezie a tensiunii intelectuale și a delicateții dicțiunii ideilor. Talent rafinat, Teo Chiriac preferă – și bine face – calitatea în detrimentul cantității.

Nu pot decât să-mi doresc ca și traseul receptării sale critice să se adâncească, pentru că avem în Teo Chiriac un poet care, indiscutabil, merită să fie citit mai îndeaproape și valutat mai generos decât până acum. Discreția personală, ca și împrejurarea că scrie la Chișinău, n-ar trebui să ne împiedice să vedem în el o voce distinctă, bine individualizată, a poeziei noastre actuale.

*** Prefață la volumul de poezie *Sufletul meu de până la Big Bang* de Teo Chiriac, în curs de apariție la Editura ARC, Chișinău.**

III. CARTEA EXISTA CA SA (RE)NASCĂ O LUME

de EMILIAN GALAICU-PĂUN

Oricâte cărți ar da autorul, există (cel puțin) una ce-l face cu adevărat – uneori, *malgré soi!* – în ochii publicului, dar și în propriii ochi. De regulă, este scrierea în care-și dă măsura nu doar a așa-zisului *savoir-faire* profesional, ci-și pune la bătaie și (mai cu seamă) propria viață, cu petele ei de lumină și zonele tenebroase. Fatalmente, această viață interacționează – se poate altfel?! – cu alte vieți, în primul rând cu ale apropiaților, și atunci reacția unor membri ai familiei nu se lasă așteptată: chirurgul Robert Proust, fratele mai mare al lui Marcel Proust, îi cere lui Gaston Gallimard să înceteze imediat publicarea romanului *În căutarea timpului pierdut*, pe motiv că i-ar dezonora familia; mai îngăduitor, revoluționarul Lev Ilici Mecinikov îi reproșează autorului povestirii *Moartea lui Ivan Ilici* că registrul psihologic al fratelui său „era mai bogat decât acel cu care Tolstoi și-a înzestrat eroul său”. Trebuie să țină cont scriitorul de sensibilitățile alor săi atunci când își scrie opera? (De ce nu, să le ceară chiar permisiunea, înainte de a se așterne pe scris?!) În plus, „Nu ești cătuși de puțin liber să scrii cutare sau cutare lucru. Nu-ți alegi subiectul. Secretul capodoperelor în asta constă, în concordanța dintre subiect și temperamentul autorului. Căci nu-ți alegi subiectele, ele ți se impun” (de la Gustave Flaubert citire; în practică, lucrurile sunt ceva mai încurcate – se știe bunăoară că F.M. Dostoievski ar fi vrut să scrie *Anna Karenina*, iar L.N. Tolstoi, *Frații Karamazov!*). Or, procesul de creație este atât de complex, încât se poate întâmpla să te poarte în cu totul altă parte decât ți-ai propus să ajungi (și Cristofor Columb s-a pornit să afle un nou drum spre Indii, și a descoperit America!), chit că te-ai ghidat după busolă și compas. Că tot am pornit să rostesc cuvântul – *compasiunea* este cea care face diferența dintre o scriere revanșardă/ pretențioasă și una autentică, oricât de dureroasă & greu de suportat ar fi. În mare, există două categorii, inegale numeric, de scrieri: cărți care puteau foarte bine să nici nu fie scrise (majoritatea) și cărți care nu puteau să nu fie scrise (o minoritate compactă, cum ar fi – nucleul dur al oricărei literaturi). Aproape orice autor bun are și cărți care puteau să nu fie scrise; nu orice autor important însă dă neapărat și o carte care nu putea să nu fie scrisă... Există totuși cazuri singulare, când un autor reușește din prima să dea o astfel de carte, cartea vieții sale, cum ar veni (mă gândesc, bunăoară, la Alain-Fournier, cu al său *Grand Meaulnes*, dar și la Harper Lee, cu romanul *Să nu ucizi o pasăre cântătoare*), după care urmează tăcerea (adevărat, în cazul lui Alain-Fournier, odată cu moartea – în tranșeele Primului Război Mondial). Cum e să trăiești apoi, timp de decenii, la umbra – de fapt, în raza! – unei singure cărți?! E ca și cum ai da naștere unei ființe extraordinare cu prețul vieții creatoare propriu-zise (suprem sacrificiu!), într-o lume care privilegiază fertilitatea „în serie” (à la Amélie Nothomb – „anul și romanul”). Deloc întâmplător, despre unele titluri/unii creatori se spune: dacă n-ar exista, ar fi trebuit inventat!

Toate aceste note nu fac decât să pregătească terenul pentru intrarea în scenă a autorului (încă la persoana a treia, dar făcând deja pasul înainte, peste capul persoanei

a doua: „O! cititor fățarnic, – tu, semenul meu, – frate!”), recognoscibil după deviza înscrisă pe armele-i grăitoare: CĂRȚILE PE CARE LE-AM CITIT, CĂRȚILE CARE MAU SCRIS. Prea numeroase pentru a le enumera pe toate câte le-am citit, după ce că însușisem à la *lettre* lecția lui Rainer Maria Rilke – „Atunci am presimțit oarecum ceea ce am simțit mai târziu: că nu ai dreptul să deschizi o carte dacă nu te angajezi să le citești pe toate” –, nu într-atât însă ca printre ele să dau de cele, câteva, pe care aș fi vrut să le scriu, fără a schimba o virgulă – în acest sens, sunt un „artist al foamei pe invers”, plăcându-mi mult prea multe pentru a mă opri doar la unele! –, în cele din urmă cititorul pasionat s-a lăsat scris, pe viu, de două-trei cărți, pe cât de grăitoare una, pe-atât de „împachetate în tăcere” și totuși „despachetate în cuvinte” altele. Din două, una – oricare, în funcție de punctul de vedere – este chiar cartea vieții mele (așa cum aș fi vrut eu să fie, în cazul poeziei; așa cum a fost să fie, în cazul prozei – altminteri, deosebirea majoră dintre genul liric și genul epic ține chiar de strategia & tactica de luptă: un atac fulger *versus* un asediu de durată; excepțiile nu fac decât să confirme regula). Despre ea, în alineatul în care se trag concluziile, nu înainte de a-i oferi ultimul cuvânt lui Macedonio Fernandez:

„Mă feresc să asist la finalul scrierilor mele, de aceea le termin înainte” (să mă termine ele pe mine, adaug – în cunoștință de cauză – între paranteze); din contră, deducindu-mă la relecturi (deloc întâmplător, Nichita Stănescu zice: „Numărătoarea începe cu doi...”), m-am dedat apoi la rescrieri – de-aici și până la a ajunge asemenea celui stăpân milos care, fiindu-i jale să-i rezeze coada câinelui de rasă dintr-o dată, i-o taie pe bucăți, nu-i decât un pas. Altfel spus, doar după ce le termin – o dată, de două ori, ori de câte ori le rescriu (de la Ștefan Manasia citire: „încât îți lasă senzația că autorul ar putea practica, oricând, a treia și a patra oară, jocul acesta de dânsul inventat”), scrierile mele încep cu adevărat: abia ediția *ne varietur* a *Arme-lor grăitoare* constituie „*locul geometric* în care (se) sublimează precedentele (...) într-o structură piramidală a operei” (Al. Cistelean), dacă-i vorba de poezie; ceea ce nu se poate spune despre ediția a II-a, revăzută și remake-tată, a romanului *Țesut viu. 10 x 10* – subtilă, observația lui Mihai Iovănel: „Unii vor citi acum cartea pentru întâia oară, alții o vor reciti; unii o vor citi și reciti în anii ce vin. Dar în special aceia care o vor reciti o vor citi cu adevărat prima dată” (subl. mea – Em. G.-P.) –, și asta deoarece în seara zilei de 7 martie curent însăși realitatea a pledat – în scris, la patru mâini, dacă nu cumva mâna forte a destinului în persoană a sucit gâtul retoricii – cauza unei noi ediții, a 3,14-a (alias, *II*), adeverind astfel că „o carte se publică la un moment dat, dar lucrul la ea nu se sfârșește niciodată. Niciodată atât timp cât autorul trăiește” (Mario Vargas Llosa). Cum însă de ceva vreme se tot trâmbițează despre „moartea literaturii” – și nici autorul acestor rânduri nu se simte prea bine –, mă întreb dacă nu cumva fraza lui Stéphane Mallarmé – „Lumea există ca să sfârșească într-o carte” – trebuie citită „în oglindă”, după cum urmează: Cartea există ca să (re)nască o lume.

DREPTUL LA REPLICĂ

UN „BOIERNAS AL MINTII” ÎN FEBRA HIMERELOR SALE

de ANDREI ȚURCANU

„Nenorociți confrăți, beșici sub soare,
V-a alăptat – HIMERA TĂRĂTOARE.”
(Nicolai Costenco)

Sunt dator cititorului cu o mărturisire. Acum doi ani l-am umilit într-un mod barbar pe Eugen Lungu. Am făcut-o cu bună știință. I-am întins cu cinism o cursă și el a căzut în ea. Autorul *Raftului cu himere* mă consideră, după *Iurie Roșca (!)*, un Machiavelli incurabil. Nu am încotro și recunosc: îmi place să fiu cinic, să fiu uneori necruțător și machiavelic la limita sadismului. Rareori, firește, și nu cu oricine. Am fost și sunt intransigent doar cu secăturile politice de orice culoare, care, la rândul-le, nu mi-au iertat nimic niciodată. Dar, cu mai puțină încrâncenare sadi-că, sunt neîndurător și cu „elefanții de gumă”. „Cult, de o imbatabilă luciditate agresivă, expeditiv și prea puțin galant cu falșii ierarhi ai literaturii”, cum mă caracteriza nu chiar demult Eugen Lungu (*Spații și oglinzi*, p. 38), nu suport țafna plină de ifose din spațiul public, falsul drapat cu dichiseala autorității sacrosante, pretinsa competență ciuruită pe dinăuntru de găurile de bulbuci ai aproximației, confuziilor de tot felul și suficienței.

Departa de mine gândul de a-l include, de la un capăt la altul, pe autorul *Raftului cu himere* în această categorie! Criticul are niște calități pe care le-am remarcat de la primul articolăș publicat în *Tinerimea Moldovei*, lucru care i l-am spus chiar atunci direct, în față, ducându-mă la editura unde activa și felicitându-l pe căldură. De la acea primă apariție se observa o peniță rafinată, căreia, cu anii, i s-a adăugat acribia „șoarecelui de bibliotecă”, calitate pe care i-am remarcat-o cu prețuire acum foarte recent. Tot acum recent, în dialogul purtat cu Nina Corcinschi, doctor în filologie (sper ca acest titlu să nu stârnească vântejurile de repulsii și ironii pe care i l-a provocat dlui critic cel de doctor habilitat), am observat alte virtuți ale scrisului dumnealui și contribuții valoroase la asanarea spiritului critic din literatura română basarabeană de după 1990. Și în alte fragmente ale interviului pomenit aduc probe și subliniez aportul său deosebit în susținerea unor tendințe literare fructuoase sau clarificarea unor probleme stringente

de principiu ori chestiuni mai delicate. Cu totul deplasat e gândul, atribuit mie de Eugen Lungu, despre un pretins rol apocaliptic al dânsului în destinele literaturii basarabene! În evoluția literaturii ultimului pătrar de secol nu se observă nici semnele unei Apocalipse, precum nici dovezile unor fracturări canonice radicale. Sunt procese firești și fenomene marcate de talentul și curajul unui sau altui autor. Aici, chiar să fi vrut cu tot dinadinsul, criticul literar n-ar fi putut schimba cu ceva mersul pedestru al literelor autohtone. Că în normalitatea acestei mișcări domoale, ușor flegmatică, se arată pe alocuri și unele turbulențe gratuite, jocurile unor subiectivități exacerbate acesta e alt subiect de discuție.

Atunci care-i problema? De unde pornirea mea machiavelică de a-i întinde lui Eugen Lungu o cursă și care să fie mobilul spumegărilor halucinante din filipica sa *Un nou komisar al literaturii*? După anul 2000 mi-a fost dat să scriu și să public câteva plachete de poezii. „Poetul A.Ț.”, scrie contemplatorul „raftului cu himere”, nu s-a întrebat niciodată de ce despre cărțile sale nu s-au înghesuit să scrie critici și publicații importante?. Nu m-am întrebat, fiindcă știu de ce. Eu însumi nu numai că nu am întreprins nimic pentru promovarea cărților mele, cum e firesc și cum se procedează de obicei (unii într-un exces agasant!), dar am făcut tot posibilul ca în jurul lor să fie cât mai puțină publicitate. Mai erau niște șanse pentru revenirea mea în forul public al politicii. „Visul de taină”, sensul suprem al aflării mele în politică, UNIREA, mi se arăta încă realizabil, aproape. Pe când Eugen Lungu forța ușii deschise criticând un avorton „academic”, *Istoria literaturii moldovenești*, la care eu am refuzat categoric să particip, stopând chiar printr-o poziție categorică publicarea ultimului volum, Andrei Țurcanu, crede el, „făcea calcule sofisticate cum să aterizeze mai avantajos din bărcuța găurită a lui Mircea Snegur în șalupa de import a lui Piotr Kirilovici (apoi în *Sabatul...* a mușcat până la sânge mâinile din care își luase tainul și simbria, destul de grase din câte se vorbea)”. Din gaura comodă a „șoricelului de bibliotecă” cum să vadă Eugen Lungu altceva decât machiavelism, aterizări avantajose, tainuri grase? Deși, sunt sigur, îi este cunoscut faptul că în isto-

ria ultimelor două decenii și jumătate a RM nu mai este un alt exemplu ca un consilier prezidențial să-și dea de bună voie demisia de la doi președinți consecutiv. Și nu niște demisii oarecare! După ce m-am convins că nu respectă niște înțelegeri prealabile de principiu (care nu puteau ține de avantaje și simbrii!), i-am declarat lui Mircea Snegur direct inutilitatea aflării mele la Președinție, iar pe celălalt l-am îndemnat chiar în cererea de demisie să-și respecte promisiunile electorale și să plece din funcție. Despre „tainul gras” nu mai vorbesc. Nu doresc nimănui să-și vadă vreodată fiul în cătușe și nici celelalte prin care mi-a fost dat să trec nu le doresc cuiva. De altfel, am certitudinea, cu măsura sa modestă de curaj și de risc, pe Eugen Lungu nu putea vreodată și nu poate nici azi să-l pască vreun pericol. Mi-amintesc, ca probă a celor spuse, de o întâmplare semnificativă de prin 1984-85. Scrisesem noaptea o poezie, *Conso-lare în singurătate*, din cele care, zice el cu un dispreț suveran, „promova naționalul”. „Când secolul nebun și-arată fața/ atunci – păzea! ia-ți traista cu merinde/ te du unde se-ncheagă dimineața/ și-nchide-te în miezul unei ghinde.// Tăișul lunii de-ți străpunge carnea/ ridică-te, răsuflăt sincopat!// Fă din aorta alergândă strănă/ destinul urle-n ea decapitat.// Nu te-alunga după fugare umbre/ în care-ai prooroci. Procler/ e cel ce face simandicoase tumbel/ timpu-l pândeste cast, cu un stilet.// Iar de-ai să-ajungi cumva, nemernic/ să pui cuviincios fruntea pe trunchi/ să știi – un strănepot vistiernic/ necruțător te-afurisește în genunchi.” L-am întâlnit întâmplător la stația de troleibuz și, bucurat, am început să i-o citesc. Eram concentrat la textul poeziei, dar cu coada ochiului urmăream reacția criticului. N-a fost să fie! „Criticul” din Eugen Lungu fugise în păpușoie, lăsând acolo, în mijlocul drumului, o ființă jalnică, speriată. Către sfârșitul lecturii ochii i se făcuseră mici ca de viezure, iar privirile îi alergau în toate părțile, atente ca nu care cumva cineva să-l surprindă că ascultă o asemenea „blasfemie” antisovietică. După toate acestea, cred, este cu totul de prisos întrebarea dacă un ins cu o atare „lungime” de cutezanță e capabil să înțeleagă și să aprecieze o activitate politică fără înregimentări de conjunctură, fără solidarizări conformiste de haită

adunată în jurul ciolanului și fără devotamente libidinoase cu gânduri ariviste de carieră și de căpățuire. „Machiavelică”, „imprevizibilă” – da. Dar nu într-un rol meschin de „gonaș în hazard”, într-o vânătoare profitabilă a câștigului, ci, mereu, într-un efort singular, disperat, dramatic, de „gornist sideral”, de Don Quijote încercând, din lipsa unor părghii reale de putere, să pun stavilă „răului mai mare”, să înfrânez demagogia, să domolesc Prostia. Și toate doar prin ceea ce aveam la îndemână, puținul de care dispuneam – „calculele sofisticate” ale minții mele.

Acum îmi dau seama, a fost o risipă colosală de nervi, sănătate, ani, deși, dacă ar fi să-mi reiau viața de la început, tot pentru această cale aș opta. Literatura în acest timp își urma cursul ei obișnuit cu tot ce ține de sinuozitățile unui proces literar, inclusiv cu formarea unor grupuri și lideri de opinie și cu fixarea unor cutume, a unor obișnuințe inerente oricărei forme de activitate umană. Astfel, Eugen Lungu devine, o prezență cvasiobligatorie în toate comisiile și comitetele care se formează pe lângă Uniunea Scriitorilor, în primul rând, în cele care se ocupă de evaluarea aparițiilor literare anuale și premiile lor. De obicei, cuvântul lui (și al grupului pe care îl reprezintă) este hotărâtor în luarea deciziilor. Trei dintre cărțile mele de poezie prezentate la US au trecut prin fața comisiilor respective fără să fie observate măcar. Când, în 2006, Nicolae Negru a pledat pentru *Destin întors*, Eugen Lungu i-a retezat-o scurt: „Nu!”. Nu țin minte cine a luat premiul, deși nici nu importă, odată ce cel mai bun roman al literaturii basarabene de după 1990, *Hronicul Găinarilor* de Aureliu Busuioc, n-a fost nici el remarcat un an mai târziu. Am convingerea, cauza e aceeași. Cu anii, statutul lui Eugen Lungu de voce critică distinctă și pertinentă a suferit o metamorfoză, vădită în scrisul său, dar și în comportamentul lui de autoritate instituționalizată. E cazul clasic de derapaj în suficiență și sterilitate, de pierdere a legăturilor cu realitatea, de proiecție a prestigiului intelectual în imaginea statuară de „boier al minții”. Ca să ia o decizie, o autoritate critică se simte îndatorată să citească totul. Pentru un boier al minții e destul doar să se uite la autor și la titlu. Cum făcea,

de altfel, pe timpuri Gheorghe Mazilu, care nu se sfia să recunoască sincer că n-a citit cartea recenzată. Aceasta a fost impresia mea după ce ultimul volum de poezii prezentat la US, *Iisus prin miriști*, nici n-a fost nominalizat măcar. Un premiu al US nu e mare lucru și nici eu nu pun preț pe aceste distincții scriitoricești, care, știu, sunt mai mult niște aranjamente de culise. Dar, recunosc, ceea ce s-a întâmplat atunci cu „Iisus prin miriști” m-a durut profund. Nu era vorba de orgoliul meu rănit, cum tot jusează Eugen Lungu. Era un abuz, o decizie arbitrară, o nedreptate. Or, eu tocmai la lucrurile acestea sunt foarte sensibil. Cartea aceasta, ca și *Destin întors*, fusese respinsă fără a fi citită.

Era o bănuială, un sentiment obsedant, aproape o certitudine.

Când peste câțiva ani am dat de un text electronic pe care îl credeam pierdut irecuperabil, mi-a venit o idee „machiavelică”, să-l pun la încercare pe pontiful infailibil al criticii noastre. Și i-am trimis printr-un prieten manuscrisul *Verdelui regal*. De gustul său nu mă îndoiam. Vroiam să-i verific competența și probitatea, capitol la care aveam mari îndoieli. Nu fără temei, după cum s-a văzut mai târziu. Eugen Lungu a luat de bună fabulația unui „nepot” care vine cu manuscrisul unchiului său decedat, fără să remarcă, în calitatea sa de maharajah al criticii basarabene și de membru cvasi permanent al comisior de jurizare de la US, puternicele consonanțe cu poezia din volumele mele anterioare pe care ar fi trebuit să le fi răsfoit măcar. Un scriitor, care a identificat imediat autorul de cum poeziile au început a apărea pe Facebook, mi-a și spus: „Din păcare, fișierul lecturilor lui Eugen Lungu are multe lacune”. E tocmai ce presupuneam eu. Dovadă e că Mircea V. Ciobanu, care în critica literară e și un cititor, nu doar o statuie balonată, în seara lansării cărții a făcut o radiografie ajustată și exhaustivă a poeticii *Verdelui regal*, numind exact și „posibilul” autor al volumului. Pe aproape de adevăr au fost și ceilalți doi vorbitori, Emil Galaicu-Păun și Maria Șleahtițchi. Nu mai vorbesc de Maria Pilchin, care, probabil, pentru Eugen Lungu nu contează, fiind o anonimă oarecare (ca și Nina Corcinschi, cum lasă el să se înțeleagă), dar care tot atunci a venit cu o demonstrație desăvârșită la subiectul identității autorului volumului discutat. Era o argumentare întemeiată nu pe ifose de autoritate sacrosantă, ci pe simplul fapt de a fi citit și cărțile anterioare.

Eugen Lungu a înțeles foarte bine care a fost ținta „farsei” mele și, mai ales, a înțeles care ar putea fi consecințele pentru imaginea sa de critic literar, odată ce, imediat ce și-a dat seama de realitate, a vrut să șteargă orice urmă, încercând (cu insistență, implorând) să cumpere cu bani peșin tirajul de la editură pentru a-l arde. Îmi imaginez ce cutremur s-a produs în interiorul său când s-a gândit că – gata! – *monumentul* îi crapă din toate încheieturile! De aceea acum și vine cu insinuări precum că aș fi vrut, dintr-o incurabilă pornire amorală, să intru cu „Verde regal” în literatură pe fereastră. Am vrut, sugerează dânsul, ca un Machiavelli vicios ce sunt, să tulbur pacea și armonia literară vegheată și întreținută cu atâta grijă

de unica și infailibilă Sa autoritate de câprar cu vanități de generalissimus. Din aceleași adâncimi confuze străbat și etichetările răutăcioase, depreciative, aceleași spaime îl fac să spumege de furie, să falsifice spusele mele, să caute – într-o paranoia dezlănțuită – în cărțile (pe care nu le-a citit și i-o pot demonstra!) complexe freudiste, patimi demolatoare, impulsuri revolte de atavism totalitarist. „O simplă reglare de conturi, o intervenție ca între gășcari – mișcați-vă, bă, că intru eu!” – atâta a văzut acest „boier al minții” cu o mentalitate mărunță de „figură de raftul doi”, vorba lui MVC, în cele câteva fragmente publicate din dialogul cu Nina Corcinschi. De parcă, după ce o viață nu mi-a păsă de micile orgolii ale bălăcelilor provinciale, la cei aproape 70 de ani, cu viziunea acută a estuarului ce se deschide înainte, pot să pretind și să mă îmbulzesc pentru un loc mai în față în staulul strâmt al unor glorii iluzorii!

Trec peste considerările disprețuitoare pe marginea poeziei mele odată ce Eugen Lungu nu a citit nici măcar *Cămașa lui Nessos*, afirmând cu dezinvoltura unui Statu-Palmă rânzos că „a promovat naționalul” și atât. În acest volum, după cum a demonstrat Nicolae Leahu la apariția ediției a 2-a într-un studiu amplu și pertinent, apoi Theodor Codreanu, Alexandru Burlacu, Grigore Chiper Adrian Dinu Rachieru, Vladimir Beșleagă și, recent, Aliona Grati (am citat doar câteva nume, firește, „neimportante” pentru el, dintr-o bibliografie cu mult mai largă) nu de „promovarea naționalului” e vorba, ci de cu totul altceva. Nici verdictele pe marginea activității mele critice nu ar merita vreo atenție odată ce referințele sale demonstrază clar lacune grave de documentare sistematică, la sursă, și doar un interes momentan de conjunctură, o „lepturare” în fugă, părtinitoare, cu vădite intenții de răzbunare, din izvoarele precare și aproximative oferite de GOOGLE.

Nu pot însă lăsa fără un răspuns fabulațiile sale în care mânia umilinței de a fi fost dezbrăcat în public dă peste margini într-un amestec de fantezii aberante, trunchieri veninoase și taxări grosolane, primitive. Dintre calificativele lui Eugen Lungu, cel mai halucinant, cred, este „marele *inchizitor al postmoderniștilor*”. De altfel, cam o jumătate din dejecțiile umorale ale diatribei sale pretind o acțiune „sfântă” de apărare în procesul unei închipuite treceri a subsemnatului prin grădina postmoderniștilor cu buldozerul rea-voinței și abordărilor retardate. Pentru informare a celor care nu știu, aș aminti că, în anii ’80, pe când Eugen Lungu era prins în doar niște preocupări modeste de proctolog literar, eu, fără a cunoaște ce se întâmplă la „Cenaclul de luni” al lui Nicolae Manolescu, cu doar intuiția noului care plutea insesizabil în aer, mai ales, în literatura Țărilor Baltice, am surprins (și am susținut cu căldură), mai întâi în poezia Lorinei Bălteanu, apoi în cea a lui Grigore Chiper, Vsevolod Cernei, Vasile Gârneț și a altor autori, manifestările unei noi paradigme artistice, căreia mai târziu i s-a zis „optzecistă” și „postmodernistă”. Tot atunci l-am îndrumat pe elevul Nicolae Leahu spre lecturi serioase, dintre care mi-amintesc bine *Narcis și Hiperion* de Mihai Cimpoi. Nu mai

vorbesc de consăteanul meu, Gheorghe Erizanu, căruia i-am oferit, dincolo de o listă de lecturi esențiale, și accesul nelimitat la biblioteca mea. Rupând din context și interpretând tendențios niște caracteristici de fond ale unor fenomene critice de după 2000 din *fragmentul* de dialog publicat în *Contrafort*, autorul trage tranșant concluzia reapariției periculoase în arenă a unui intrus ieșit din tenebrele demonice ale trecutului totalitar, „un nou komisar al literaturii”, și se dezlănțuie într-o isterie de alarme, avertizări și false pledoarii gratuite. Acolo unde eu încerc să surprind într-o diacronie nuanțată tendințe generale, să definesc schimbări de direcție, evoluții sau involuții, momente de ascensiune și creativitate ori semne de declin și să precizez niște determinări specifice care singularizează și disting fenomene și procese literare, Eugen Lungu vede un atentat barbar la temelii estetice și ale postmodernismului, în genere. Cu bisturiul exegezei transdisciplinare încerc să prind mișcarea și să urmăresc situarea literaturii noastre în pura imanență globalistă, să stabilesc fracturările ei ontologice (altele decât în comunism, dar reale, sesizabile), iar criticului înțepenit în reveriile sale literare dinaintea „raftului cu himere” i se năzăresc demonii inchizitoriali ai Dogmei. Altă Dogmă, aceeași față, imputându-mi, pervers și fără temei, în locul arșinului „luptei de clasă” măciuca „naționalului”. Acolo unde textul meu pledează pentru ieșirea din imanență și pura gratuitate, pentru refuzul jocurilor mimetice facile, a snobismului și transcenderea în axiologic, el constată – în debordanța amestecurilor tulburi de ură și nepuțință răbufnind în patimi demolatoare – război contra fundamentelor estetice, atitudine antioccidentală, încremenire în norme și principii revolte. „Spuneți-i cineva dlui doctor habilitat că lumea literară s-a schimbat între timp”, cheamă el cu o insolentă ironică de boier al minții. Dl doctor habilitat știe bine că lumea literară s-a schimbat, parcurgând în sfertul de secol de după 1990, împreună cu întreaga postmodernitate, numeroase curbe, cu deschideri de orizonturi și fundături fatale, cu stagnări și seisme inerente. Tocmai aceste sinuoșități, contraste, zguduirii mari ori zgâlțâiri ușoare sunt interesante pentru dânsul. De unde să știe de ele căldicelul boiernaș scăpătat care n-a observat cum cu anii, din apele limpezi, revigoratoare ale esteticului, s-a pomenit înțepenit, cu autosuficiență și uitare de sine, în heleșteul unui estetism leșetic, comod, inconsistent, de conjunctură?

Cu totul deplasată, jalnică chiar pe alocuri, este „apărarea” autorilor bălțeni, prelungită într-o pledoarie înfocată în susținerea tuturor postmoderniștilor, niște victime în bloc, în viziunea sa, ale nihilismului meu contestatar. Insinuând în particularitățile scrisului lor remarcate de mine (un anumit alexandrinism crepuscular al stilului și preocupărilor) o apreciere axiologică și, implicit, o reactualizare a dogmelor jdanoviste antioccidentale, Eugen Lungu pornește a trânti cu zgomot toate ușile deschise ale postmodernismului autohton. Nu era nevoie s-o facă! Nu sunt nici împotriva postmodernismului, nici contra postmoderniștilor. După ce în anii ’80 am sprijinit fără rezerve, printr-un efort

singular, noile deschideri de paradigmă, pe parcursul ultimilor ani nu am ratat nici o ocazie ca, în calitatea mea de șef de sector de literatură contemporană la Institutul de Filologie, să promovez exegeza literaturii de după 1990 și să susțin autorii tineri, critici și cercetători, de la Bălți, de la Tiraspol, de peste tot. Pe Lucia Țurcanu, Maria Pilchin i-am invitat personal și i-am angajat la serviciu. Grigore Chiper a fost și el angajat și chiar a scris și a susținut o teză despre noua paradigmă optzecistă în cadrul sectorului. Lui Adrian Cibotaru i-am propus angajarea la o temă de cercetare. A refuzat, era prins în alte proiecte. Pe Em. Galaicu-Păun și Dumitru Crudu i-am invitat la doctorantură. Deși polemizez uneori, cred că sunt în niște relații normale, uneori chiar cordiale, cu Mircea V. Ciobanu și Vasile Ernu. Cu Nicolae Leahu ne întâlnim la diferite manifestări științifice, unde de fiecare dată îi amintesc de o veche „datorie” – să susțină teza de doctor habilitat. De altfel, el a fost primul care a remarcat în *Cămașa lui Nessos* dincolo de interferențele mitologice o atmosferă de crepuscul. Nu m-am gândit că Nicolae Leahu e vreo rudă de-a lui A. A. Jdanov. Exemplu am o mulțime. A continua înseamnă să mă iau la întrecere cu Eugen Lungu în forțarea ușilor deschise.

Încheind aici, nu pot să nu-i mulțumesc autorului pentru că a remarcat eroarea mea de a fi făcut confuzia între *idiotism* și *idioțenie*. Un lapsus care m-a mirat tare. Mi-am amintit clar cum profesorul nostru de lexicologie, regretatul Ion Mocreac, ne dicta rar: „Idiotism - expresie sau construcție caracteristică unei limbi, care nu poate fi tradusă în altă limbă cuvânt cu cuvânt. Idioțenie - caracter idiot, lipsă de inteligență, cretinism, tâmpenie, imbecilitate.” Nedumerirea a fost cu atât mai mare, cu cât știam că am trecut de mai multe ori cu ochii peste textul în cauză. Până am găsit explicația. M-a ajutat Sigmund Freud cu „Psihopatologia vieții cotidiene”, unde savantul vienez dezleagă tocmai enigme de felul acesta. După lungi meditații, explicația mi-a venit de la sine. Analizând „Hronicul Găinarilor”, în forul meu interior am fost dominat până la o stare de inhibiție de substantivul masculin „idiot” cu sonoritatea sa scurtă și grea, ca de piatră, și cu forța oarbă, primară, amenințătoare care o emană. Derivatul „idioțenie” este un feminin fără vlagă, cuminte, cu o aură chiar de sacralitate. Peste fețele sfinților, am uneori impresia, parcă transpiră și o boare imperceptibilă de idioțenie. Romanul lui Aureliu Busuioc sfârșește cu scena unei mase compacte de ființe fără identitate, întunecate, tăcute, inconștiente. Mase de idioți sovietici! În cenușiul acestei mulțimi anonime nu se mai identifică derivata *idioțenie*, ci doar IDIOTUL originar. E figura care se învârtește mereu, peste tot, chiar și după 25 de ani de „independență și suveranitate”. Apare de unde nu te aștepti, dă de știre că n-a pierit, iese înainte, acoperă orizontul. Tocmai acestuia, idiotului autohton ubicuu, din politică, din literatură, din viața noastră de toate zilele, îmi vine adesea să-i strig, nu ca între gășcari, ci omenește, cu durere: „Mișcă-te, bre! Nu vezi că întuneci cu bolovanul tău cerul?”

POEZIE

VIZIUNILE
BUFNITEI
DE PIATRĂ
de DUMITRU BĂLUȚĂ

DUMITRU BĂLUȚĂ S-A NĂSCUT LA 8 NOIEMBRIE 1948 ÎN S. SÂRMA, LEOVA. A ABSOLVIT ACADEMIA DE DREPT DIN HARKOV, UCRAINA (1975). REGIZOR DE TEATRU DE AMATORI, FUNCȚIONAR PUBLIC ȘI AVOCAT. MEMBRU AL USM.

APARIȚII EDITORIALE: „LA MASA LUI BRÂNCUȘI” (ED. PRUT INTERNAȚIONAL, 2004), „FAȚA DIN OGLINDĂ” (ED. PROMETEU, 2006), „LINIA LIMITĂ” (ED. PONTOS, 2008); „SENSUL CIRCUMFERINȚEI” (ED. PONTOS, 2009), „REFUGIU ÎN A FI” (ED. MINERVA, 2011), „CONDAMNAREA UMBREI” (ED. TIPOMOLDOVA, 2013).

MENTIUNI LITERARE: LAUREAT AL CONCURSULUI USM PENTRU DEBUT EDITORIAL (VOLUMUL LA MASA LUI BRÂNCUȘI, 2004), PREMIUL „ȘTEFAN PETICĂ” - ASOCIAȚIA SCRITORILOR „COSTACHE NEGRI” ȘI REVISTA „PORTO FRANCO”, GALAȚI (2008).

VERSURILE LUI DUMITRU BĂLUȚĂ AU FOST TRADUSE ÎN LIMBILE ENGLEZĂ ȘI MACEDONEANĂ.

* * *

pe pajiște
umbra ei înainta ca și iarba niciodată învinsă
desfăcând cu aripile
mâluri bizar liniate aidoma pieselor puzzle
trecea pe ciulini ca soldatul pe câmpul minat

ea nu se da hrănită cu zahăr din palme
numai din sensul său exista

au zis că nu mai este utilă
și au scos-o din habitat pe motiv social

herghelegiul ca să aibă și el un profit
îi dădu potcoavele subțiate ca lama la fier vechi
nu-și reținu niciuna măcar de noroc

curând se află că mârțoaga n-a fost decât o idee
și totuși umbra...

* * *

la *betleem* ochii mei erau atât de văzuți...

nu-mi aminteam cum l-au adus în america
pe iisus cu tot cu *betleem*

aparate oftalmologice lasere și ochii chirurgilor
la fel de tăioși pe ochiul meu
acela însemnat anume deasupra sprâncenei

se făcea că stăteam la o rustică masă cu ai mei
care își aveau dinainte tainul
iar eu în loc de tacâm – o luminiță pe stingere

apoi – orbitor! de jur-împrejur numai zăpadă
și eu căutând urmele lui iisus...

Ianuarie 2015, Macungie

* * *

din nou la *betleem* dis-de-diminează

prima mi-a zâmbit femeia de faianță dată
cu ciocolată de la ghișeu

stam ca decupat dintr-un tablou bizar
în ochiu-mi pălpâind tomnatic loc era doar
pentru ingerul meu atipic
medicala *lady* zâmbea fascinant de mulatru
și – oh! – cum întreba:
– ...?
– de acord, am zis și am semnat
– ...?
– absurd sau un risc? de ce să?...
m-a strâns ceva în cord – zâmbea
da, o întrebare (înțepa de știre?) formală:
dacă am de lăsat cuiva moștenire

la *betleem* prin lasere iarăși trecuți...
în *pennsylvania* ochii mei sunt cei mai văzuți

Noiembrie 2015, Macungie

* * *

de parcă n-ar fi fost de ajuns
temutele fortificații cu turnuri de strajă
un zidar își puse și el pe lucrare un fel de autograf

lumea burgului a stat gură-cască
urmărind ce mai face el pe vârful hornului
odată ce casa era înălțată

am văzut și eu bufnița aia de piatră
cioplitura naivă sute de ani dă de știut
că zidarul a potrivit-o ca veghetoare a viețuirii
poporului acestei așezări

bufnița – noptatică
mioapă dar privește adânc în sine
subțirea-i ureche prinde tot ce mișcă în univers
să-i credem pe antici: chiar ea stăpânește
înțelepciunea vieții și morții

ori de câte ori trec prin cartierul vechi
o văd verticală și învăluită în meditații
atunci mă întreb: oare ce știe ea despre mine?...

* * *

cineva a spus că dumnezeu e antic –
nimic mai banal

atâtea dălți tocite – n-a încetat niciodată
să fie contemporan cu noi
să plătească aceleași facturi cu multe „ism”-e noi
să lege zilele „tei de curmei”

atâta se bate cu timpul ce dă cu năvodul
și năvodu-i iederă pe cordul care
onest ne „du-te-vino” ca pe bandă rulantă

cineva a spus că
dumnezeu nu e nici măcar cuvânt arhaic –
ce absurd!
ce „gură-spartă” dă peste cel
dintâiu cuvânt evanghelic

* * *

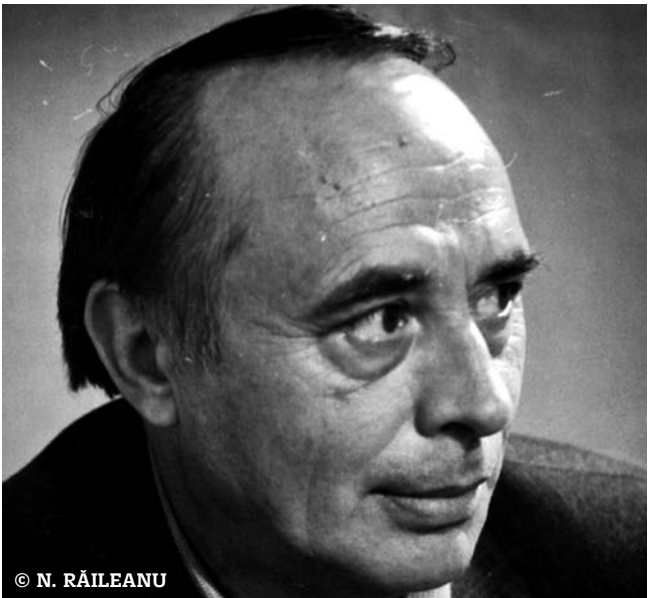
nu mă interesa zeul
ce aștepta dis-de-diminează la ușa mea

nici că sta desculț ținându-și cu grijă
la subsuoară bocceluța cu sculele sale mitice

nu-mi stârnea nicio impresie ruga lui
să-i împrumut ceva de încălțat că de atâta drum
i s-au uzat sandalele și a rămas de ai săi

nu eram defel curios
încotro înaintează preagodnicii zei dar totuși
mi-am scos și i-am dat cutezătorului
încălțările mele...

bat la ușa unui zid renovat
– cine-i?
– un poet, zic inspirat
sunt privit lung prin vizetă
– dați-mi și mie niște sandale ca să străbat pustiu!
n-a mai urmat niciun răspuns

VASILE VASILACHE | 90 DE ANI DE LA NAȘTERE

JURNAL intim

de VASILE VASILACHE

Ș-AȘA, VRASĂZICĂ, IARĂ! A CÂTA OARĂ??!

18/XI-66

Sentimente sau gânduri? Dispoziții sau concluzii? A trecut vremea "florilor", de-acum se pârguiesc fructele. La patruzeci de ani un om obișnuit să-și scrie jurnal intim? Dar dacă-mi dau ghes niște ciudate sentimente ce nasc gânduri, îndoieli ș.a. ...ce să fac?

...M-am întors de curând de la Moscova, după o ședere de două săptămâni, după o vânturare a propriilor păreri ce-am făcut, ce am de gând să mai fac... După o confruntare a "eu"-lui cu lumea, cu cei de mă cunosc... nu mă cunosc...

...Intellectualul rus. Un ciudat "Don Quijote", căruia tocmai i-a pierit calul de sub el. Curat undeva, sincer și neputincios, se zbate "în duhul" celorlalți "cavaleri", ca până la urmă să înțeleagă că-i fără cal și trebuie... să lupte pe jos, să se târască pe brânci, să trezească o compasiune ... ca pentru un Iov, creștinește. În ambiții, pe un intelectual rus nu-l întrece franțuzul – de-atâta cele mai grave influențe asupra literaturii ruse, asupra spiritului rusesc le are cultura franceză și francezul –; și încearcă și se chinuie, ca până la urmă să revie la albia sa slavonă, de pătimitor și "călugăr tuns".

...Druță. Un talent, în care se zbat, crispat, harul și vanitatea, provocând zilnic revărsări de fiere. Am discutat... A fost permanent povățuielnic, povățuitor, aveam uneori senzația orfanului mezin, căruia "ăl mai răsărit", îi bate bumbac în urechi: chipurile, suntem orfani și suntem săraci, sântem săraci și sântem orfani și iară! - sântem vai de capul nostru! "Dar mai dă-o dracului! mi-am zis, dacă un popor n-are literatură, așa-i trebuie!" Cum zicea Friedrich: "*M-am săturat să domnesc peste sclavi!*" Să n-aibă! Poate n-are nevoie! Poate nu-i "popor", poate nici nu-i... poate c-așa-i trebuie? Ce, am să-l "țin" eu? Ca pe un bătrân, pentru care zi de zi să mă rog pe la mănăstiri și biserici? Ca să... "mi-l țină Dumnezeu"? Să nu zacă dară!... Titlu: Povara bunătății noastre. Phe, parcă-i liturghie!... Scriitorii noștri (cei de inimă!), parcă-s șapte la o pălărie... Aida-de, of, da, doamne!... N-avem intelectuali... Niște moaște gemânde! Când nu mai vezi nici un chip – să hohotești demonic!..

...Ori poate prin hohot... e altceva? Venit-a vigoarea? Sănătatea? (tot ce-i posibil)

...M-am întors din Moscova pustiit. Un ciudat sentiment al pudorii și scârbei pe care îl ai – l-am avut, pe când, copil, treceam Prutul și... deparazitarea!

...Dacă un cineva numai nițeluș, numai ceva-ceva manifestă o doză de [indescifrabil – n.red.] – poate că nici el însuși nu știe ce anume – âlălți caută a-l sfredeli: vorbe, chefuri, vizite, declarații; mai pe scurt nicăieri ca în sfera artelor nu domnește capriciul, muierescul: "Fa, da ce bine-ți mai șade rochița! pe când la Chița... ș.a.m.d."

...Singurătate! Doamne, lasă-mă singur, lipsește-mă de ochii și neputincioșii!... Încep să am oroare de scriitorii mici și mari...

20/XI-66

...Ciudată făptură e omul: un sentiment ridicat, dus până la incandescență îl carbonizează. Omul are o anumită tensiune de rezistență și o anumită rezistență la tensiune... Să vezi ce zigzaguri au loc între raporturile bărbat-femeie: a) o incubație reciprocă de sentimente – perioada poate fi mai îndelungată ori mai scurtă –; ciudat, dar cu cât e mai mare diferența de vârste, situație, grad de cultură, experiență de viață, cu atât e mai fulgerătoare apropierea. Dacă însă în momentul-vârf nu și-au descărcat tensiunile, încep a se "vâna"... A-și întinde curse, are loc o "dușmănie a sentimentelor", se pândesc și se vrăjmășesc... Ceva à la păianjeni!... Cine va învinge?

...Ieri am lucrat la "basm" și m-am plimbat prin ploaie. Am privit Barba roșie al lui Kurosawa. Nimeni altul pe pământ nu disprețuiește atât de feroce moartea prin... moarte, ca japonezii. Un fel de necruțare biologică, care te ametește!.. Ciudat, o linearitate a sentimentelor, în orice istorie, întâmplare, îi apropie de creația populară. Le place să păsească, să calce, pe "miezul", pe măduva, pe esența lucrurilor sau sentimentelor, fapt care, la prima vedere, creează aparența schematismului. Din fericire, e un schematism dialectic și o dialectică a schemei, mai bine zis a esențelor.

...Jocul actorilor – de asemenea... Subliniata mimare – gest, mișcare, inclusiv respirația dusă până la gâfâirel..

Un vitalism feroce, teribil, o lipsă totală de semitonuri, de alambicuri "europenești", de moliciune rafinată a "albilor"... Tradiție încăpățânată ori esența rasei?

22/XI-66

...Toamna asta își face de cap în imaginația mea, deplasându-se ireal, distanțându-se, detașându-se basmologic. Nicidecum nu pot uita ziua când mă întorceam de la Gh.: un soare pieziș roșu-portocaliu, orbitor, o reveneală primăvărată, iute, o lihneală a văzduhului, slăjituri din f. Verdeată, frunză, sfecla ieșită din pământ, ca din mână, un ciot de mână.

...A luare aminte. O întorsătură apocaliptică – o toamnă –, răsturnată printr-o primăvară; când din înmărmurirea asta toamnă se desprinde mișcarea, au ieșit brusc, din pământ, furnicile, șoarecii, gândacii, au pornit orb fluturii, gândăniile, muștele, rădaștele ș.a.m.d. Parcă undeva, cineva, a electrizat ceva (scoarța Terrei – o explozie atomică?) și s-au pornit apocaliptic toate în horă... și de ici moare Zaharia! Odată moare!

...Un articol (interviu) luat lui Jakobson (*Lettres Fr.*) încearcă să dezvăluie o enigmă din multele – raportul cuvânt-creație, interacțiunea, interdependența și, totodată, contradicția dialectică dintre acestea (fenomenologia ori structuralismul în lingvistică). Arta este un adjectiv al realității, mulțumită primului, căci are acesta tendința de verb, adică de mișcare...

...Ciudat, ca niciodată, azi arta dă dovadă de structuralism. Au nu cumva o încătușează multavansatul

"scientisme", au nu cumva tendința amețitoare de a abstractiza exhaustiv noțiunea "lume" știrbește spontaneismul artei, actul intuitiv?

...Mă pune pe gânduri: elaborarea teoreticească a noțiunii de artă, îngrămădirea de teorii gnoseologice în jurul acestui act de manifestare a spiritului, a izgonit, izgonește zi de zi actul de taină, dumnezeiescul, din actul creator. E ca și cum l-ai pune pe domnul – sub ochii noștri – să facă lumea a doua oară! Doar aici, anume aici și numai în actul creației, omul i se substituie lui Dumnezeu, făcând o joacă în și cu sfințenie.

...Nu știu, așa mi se pare... Oricum, din operele mult judecate și grăite lipsește elementul de vrajă și asta mă descurajează. [De] un lucru sunt sigur: veni-va geniul și... ne va scuipa între ochi: "Proștilor!", zice-va!

24/XI-66

...Tot mă ține un gând ca un junghi și dare-ar domnul odată și odată să-l aștern pe hârtie: Shakespeare și literatura modernă, altfel zis Shakespeare și niciun sfârșit, cum susținea Goethe. Trăsătura dominantă a literaturii moderne e experimentalismul. Anumite fațete ale geniului anglosaxon, îndeosebi cele halucinante, zona metafizicului tragic sunt absolutizate, mai bine zis, sunt luate drept cheie a "acestei lumi" și tratate cu toată judecata, în toată firea de oameni sănătoși și sătui... Și-atunci se naște un tragic ilariant, vorba lui T. despre Andreev: "*Он меня пугает, а я не боюсь*". Căci să vezi anapoda socoteală: cel din sală se află în stare "normală", sănătos tun și astă noapte a dormit bine... Și atunci scena sau pagina nu-i provoacă descărcări, tonuri emotive (emoționant – emoționale), ci raționamente, speculațiile intelectului ... Ce-i drept, bine făcute, ingenios potrivite, compozițional – răvășitoare –, dar iarăși, și iarăși... să-ți pună, vorba ceea, mintea-n cur, ca să nu ți-o deie peste cap!..

Catharsis-ul aristotelian – negat totalmente, cred eu, e de-atâta, pentru că, vezi bine, "țâțâna" acestuia e emoția, e clipa supremă, când pentru timp de o respirație, mintea e eclipsată, luată la vale de puhoiul emoțiilor!... Aici cred eu că-i toată buba și aici se zbate fiecare tras de picioare: într-o parte îl întinde "juvățul intelectualist" al artei moderne, dincolo îndoiala... "doamne, oare cum de înainte vreme erau plini de simțire... ș-au ajuns azi să nu mai simtă".

25/XI-66

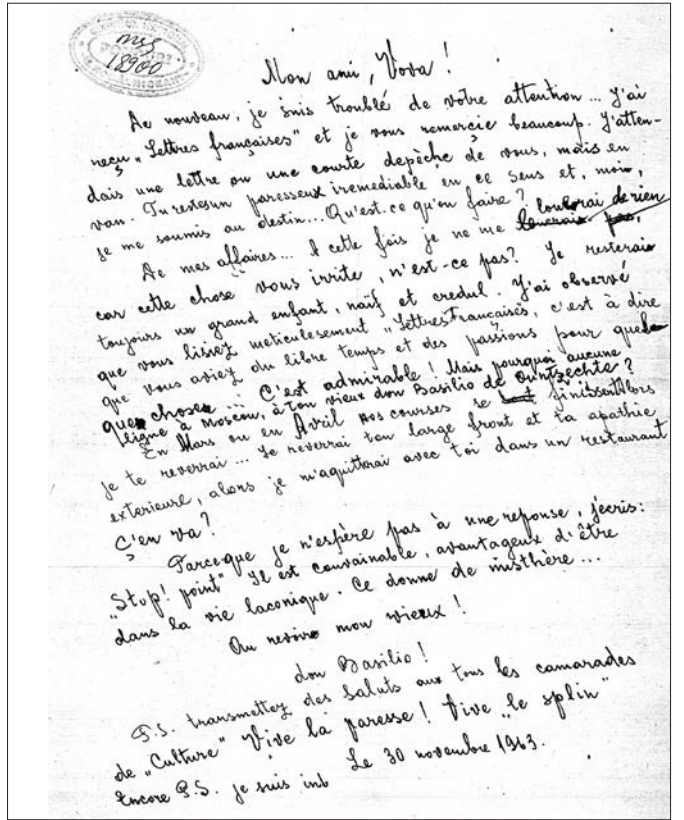
Ieri am primit o scrisoare din Berlin: Eulenspiegel, Verlag für Satire und Humor, prin care mi se cere basmul și o scurtă adnotare întru editarea lui.

...Ieri-alaltăieri zile de zbucium: în sfârșit nenorocita noastră conducere de Uniune a cedat definitiv în fața "sforărilor" de cabinete ale lui E. Bucov. Așa că triumful e complet triumf și din congres n-a mai rămas decât o coadă de fum. O adunătură de deșelați și gârbovi, niște reumatnici suntem, care ne încălzim cataligele

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂLEANU

Mihai Ștefan Poiată și Vasile Vasilache sub cumpăna timpului (Condrîța, 1976)

Scrisoare către amicul Vova (Vi. Beșleagă), în franceza vremii (1963)

neputincioase la focul frumosului – și să-i mai bag pe toți în mă-sa!

Mă retrag definitiv din toaia asta de clăpăugi și facă scrum măcar și din mamele lor – am de scris și n-am când să mă ocup de ”politică literară”!

...Prin urmare: nicio discuție despre scriitorii și literatura noastră – a evita definitiv și irevocabil – vorba lui Pasternak, n-am idee și nici nu vreau să știu de adunătura voastră!... Am să-mi innăbuș zilnic orice elan sau chiar impuls, dacă mi s-ar ivi... ”N-am când, nu știu, nu vreau, nu mă interesează!”

...Blestemăție și fericire! Când ți-i mai dragă lumea – atunci trebuie să te trăsnească din senin – ca să te izbească cu tâmpla de pământ – să-ți sângereze gingiile... Ieri-alaltăieri – crunte dureri de cap, de tutun și de vorbe! Și era de așteptat asta, dar ca să vezi cum e omul naiv și crede în cai verzi pe pereți!

...Deci, definitiv și irevocabil, șezi, Vasile, și scrie! Ia mai dă-i pe toți în Petrea Marinescu!

28/IX-66

Ieri nu știu cum am citit două portrete ale lui Gorki: A.A. Blok și S.A. Tolstaia... Poate pe nimeni altul nu l-am citit vreodată integral, ca pe Gorki. Ieri, din curiozitate – ar fi vreo 12-13 ani, de când l-am lăsat – citesc aceste două bucăți. M-a izbit, îndeosebi m-a izbit o cvasiînțelepciune, anumit și aman ajustată la vederile lui estetic-politico-socialo-morale. Ciudat, dar oricât ți-ai screme mintea și ți-ar vrea inima, mai înțelept decât o lume niciodată n-ai să fii.

Nu știu cum, ”S.A.T.” dă de înțeles că dacă Tolstoi nu era bătrân, n-ar fi scris *Sonata Kreutzer*. Chipurile, ochii văd, inima cere, dacă nu-i nicio putere... ș-apoi, zice-se, te ”răzbuni”... Dacă așa e, cum îl înțeleg, Gorki e prost... Bine i-a zis Tolstoi: ”Dumneata nu înțelegi la femei ... !”

...Gorki reprezintă pentru literatura universală unul din cele mai rare și mai ciudate cazuri: o sete nebună de cunoaștere a hamalului – amestecată sau mai bine zis inoculată pe un talent, căruia tocmai asta îi e contraindicat – a dat naștere unui călugăr fanatic, care propovăduiește... beat... de tot ce-a vorbit o lume... până la el!...

De aici decurg toate scremușurile lui, lipsurile, plusurile – mai pe scurt acest necuprins complex de aparente priorități (cetățenești, umane, artistice) care eronat interpun între noi și adevăr figura acestui ”no-voobreadeț”...

...Ha-ha! Dar dacă el este rodul și expresia unui secol cam scrânitit? Vezi bine, nu omul caută ce caută, ci pe dânsul împrejurări și întâmplări îl caută, vorba lui Aristotel. Căci în definitiv, cine ca cine, dar în istorie, ca în cazanul cu vapori – o suprasaturație... naște negarea

sau căutarea, adică ”ieșirea” încotrova... Zău, cu ce-i de vină dară omul! (Rugăciunea geniului trebuie să se înceapă așa: ”Bodaproste, doamne, că m-ai născut taman... când îți trebuiam!...”)

...Afară a nins, pământul e alb, copacii în chiciură, albi-albi, împovărați, ninge, un vânticel îi clatină, în cameră-i liniște, o muzică „Maiak” te predispune la împăcare și contemplație a lumii și a pământului, care dormitează în fașe albe și moi.

...Plec de la revistă, cu o cerere cam așa :”dați-mi drumul, că nu pricep nimica nici în literatură nici în politică, decât să-i încurci pe toți, mai bine să te încurci doar pe tine ”.

1/XII-1966

Tot mai mult și mai mult mă conving că demult trebuia să mă retrag din aiureala asta locală, așa-zisa viață literară. Mai întâi de atâta că ea lipsește cu de-săvârșire, ea n-are absolut un fir, un greabăn al ei, iar dacă vrei să faci, să emiți o judecată, iarăși n-ai chip, căci și în scris, istoricește și esteticeste, poți să te referi la trei-patru scriitori – nu mai mult – și toți aceștia atât de dispați, atât de contradictorii (ori e prezent în actualitate cu ”tema”, dar verbu-i, stilul, viziunea, e a lui Stamati ori... nu-i nici una, nici alta...), încât te lași păgubaș... Deși, cred eu, anumite ”ape subterane” intense promit ”alunecări”...

...O obiecție, pe care aș face-o tuttora: lipsă de caracter artistic, ci și omenesc (se prea poate ca ele să fie indispersabile!). Tarele generației anterioare, procentele ce se plătesc fricii, o trăsătură foarte dominantă într-un stat cinovnic!..

...De-aici caracterul de dedublare al omului (scriitorului), al operei lui și al activității lui obștești. Meschinării, sforării, vanități false și de aici, se-nțelege, fals jignite, adică scrântiri, aiureli și aproape nimenea nu privește lucrurile în esență.

...Ceea ce mă întristează și mă jignește e o permanentă cochetărie ce se face în jurul persoanei mele, când ea e privită... ”în ochi”!

N.B. ...Aa nu uita, un capitol: ”Mama Nădejdea... și O ILEANĂ... monologând”.

...Ciudat în actul scrisului ne conduce un sentiment – (înainte de a se încun/u?/na în gând), un fluviu subteran...

...De ce fetele secolului 20 (a doua jum.) preferă oamenii stătuți?

a) Băiatul la 19 ani, știut lucru, nu e fata de 19 ani ...Programată de natură, predispusă pentru făurirea VIETII, ea se ciocnește în băiat de ”energia” VIETII, de aici, foarte des jignită în fireștile ei porniri vitale și nobile.

b) A dispărut tainicul dintre sexele opuse: epocile trecute întrețineau ”distanța” băiat-fată, complicându-le amândurora complexele în sfera aceasta, astfel stimulând curiozitatea și dorințele de apropiere. Vremea de azi a eliminat aceste obstacole!... Și-atunci în față, terenul ”băiat” se explorează definitiv până la acești 19 ani, ea însăși coaptă întru toate cele lumești!... Iată de ce... terenul, conștientul de dincolo îi aprinde imaginația.

Unde mai pui că la 17-19 ani fata dă ambițioasă prioritate, tânjește după sfera intelectului și cade jertfă speculațiilor de natură intelectuală... Acestea o vrăjesc, o amețesc, ca un felinar de stradă pe un fluture de noapte... Iar dacă mai adaugi la asta și ”criticul” moment al vârstei, când Firea o cere pe calea ei! – iar obștea și mentalitatea epocii însă o ”momește” cu abstracțiile –, de la sine înțeles urmează rătăcirii, abateri ... N-am văzut nimic mai traumat și interior mai monstruos pe lume decât o femeie, hărăzită de natură pentru una! – iar ea, sărmăna, face filozofie, muzică, chirurgie, istorie și... chiar artă... (Excepțiile, ș-apoi și acestea mediocre, vorbesc de la sine)

d) ...Iar bărbatul stăcut îi satisface și ambițiile celor 19 ani și naturalele ei înclinații de femeie! Numai astfel se explică ceea ce am spus, căci acesta e indulgent, pățit și, firește, bărbat.

21/XII-66

”... Dragi tovarăși! Mulțumesc pentru invitație, pentru trudă, pentru stăruință, pentru prezență... Știu eu?... Facem ce putem, noi, scriitorii! Ceea ce mă înspă-mântă mai tare în viață e categoricul. Dintr-atâtea câți suntem aici – dacă am un cititor pasionat să știți că-i bine... Îl am, la tribună n-a vorbit. Știu: vă indignează, – uite-l cât e de încrezut, uite-l cum ne nesocotește! Mă întristează... mă întristează prostia: dumneavoastră aveți o părere, cartea pe care o judecați e altă părere!... Hai să avem fiecare dintre noi câte o părere!... Vor fi atunci mai multe păreri, vom fi deci mai bogați sufletește, un popor va fi mai bogat spiritual... Căci negându-mă, veți afirma ceva! Mai trist că nu afirmați, căci tristă e întrebarea : ”Unde ne duce cartea asta, cum vom arăta noi mâine, că azi nu suntem ceea ce eram noi ieri! Unde, ce cale ne arată scriitorul? Of, ”Calea?...” Vă indignați: noi nu suntem ”bouțul alb!” Ah, cum vă mai contraziceți: ”Am fost! dar unde ne duce!” Eu zic: nu fiți! Nu așteptați să vă ducă de coarne! Eu numai constat ...Da dumneavoastră vreți a fi ”duși”. ...Au nu cumva rămas-ați iară ...”bouțul alb”? Altfel cum să-mi explic indignarea?! ...Vă ridicați împotriva ”folcloricului”... Nu scuipați oare în fântână, pentru că beți apă de-acolo!? – literatura noastră nouă are 100 de ani!...

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Pe iarba casei de pe strada Șciusev (Chișinău, 2007)

Vasile Vasilache cu Anatol Ciocanu și Ion Druță (1967)

...Întoarceți-vă la izvoare... Le-ați uitat drumul, nu luați bulhacele de ploaie drept izvoare... Murim, răătăcind o viață, ne sugem degetul, în loc de a suge țâța mamei! E trist, e trist și înco o dată trist...

Nu știți ce-i aceea artă... nu știți ce-i aceea operă... Trăiți din analogii, din surogate..."

...Cam așa trebuia să vorbesc aseară la întâlnirea cu studenții Universității, la discutarea "Poveștii"... – sentimentele erau cam acestea, însă din astă pricină eram agresiv, încolțit – eram rău, eram obraznic... Ah, cum ar trebui să fim de miloși cu prostia, indulgenți, nobili...

...Vai de capul nostru: cultură nu-i, minte tot așa... dezbinați, aiurați ș-avem ceva din țigănismul lui Anghel atunci: din neputință omul nostru ori e "dă-mi o pace să-ți dau zece", ori agresiv, obraznic: dacă nu faci așa – îți dau la bot.

4.XII-66

În ce e măreția și vitalitatea ideii? Într-o totală abnegație... într-o abstractizare covârșitoare și într-o infinită impasibilitate față de moarte, mai bine zis de un "Sfârșit". De-o vorbă, *binele* ... încearcă și-l fă!.. Nu pune niciun scop! Într-însul, da, da! Să vezi, ciudat, nimenea n-o să te ucidă. Mai bine zis, nimeni n-o să-l ucidă, n-o să-l extermine (ex.: viața lui Cervantes în Al-ger)... Dar iată mai departe!... mai în jos vin partizanii acestui BINE, îl însușesc, îl definesc, îi comunică scopul și încep a-l materializa, a-l traduce în VIAȚĂ... Atunci binele acesta devine agresiv! Așadar, binele s-a concretizat, căpătând aparențele RĂULUI. Mai departe, "acest bine" va vărsa sânge, va "distruge", va extermina... Cică în esența lui s-a umanizat, ș-aici MURITORULUI, PREZENTULUI îi e foarte greu să aleagă ori, ori... În definitiv, se întreabă atunci, gânditorul ce-i binele, ce-i răul, când recurg, folosesc aceleași mijloace de afirmare... Au nu cumva primul a trecut în al doilea? Au nu cumva iar trebuie s-o luăm *da capo*!? Și iarăși, și iarăși, ca niște copii, mereu alți copii. Luăm de început aceași joacă de-a mijoarca, căci de fiecare dată aceeași, dar totodată alți copii zic: "Mai începem o dată numărătoarea!" (Vezi bine, când unul când istlalt nu vrea să mijească PRIMUL, VEȘNIC)

7/XII-66

Lucrez... Mai bine zis, am sentimentul că plutesc printr-o ceață densă... "Unde?" "Încotro?" Căci nu mă domină acel sentiment al durerii, care de-atâtea ori dă un subtext și o trăire autentică oricărui rând scris. Oricum... scriu! Sub o somnolență, sub un cer plumbu-

riu, sub o carapace de apatie inexplicabilă. Probabil, la transcriere multe se vor limpezi. Ce e mai trist: lucrurile limpezi în memorie n-au nici lmepezime, nici trăire pe hârtie.

...Am citit Cervantes al lui Bruno Frank. O carte scrisă șmecherește, hâtru, adusă sub un unghi donquijotes, plină de compasiune admirativă, un Cervantes docil – eu îl văd, îl intuiesc un buclucaș fără pereche, obraznicătură în fața destinului, un nărăvaș pe care până nu l-au ogoit ambițiile, nu l-a zlămăcit viața, n-au putut țășni din el *semințele*. Am surprins o analogie cu mine: atunci i se întrezărea *sfârșitul*, el se relaxa sufletește, trupește – chipurile: "Soartă! Închide-mi dosarul și-aruncă-mi juvățul!" – și atunci aceasta îl lăsa în plata domnului... În speranța că omul se va găsi pe sine însuși... Și s-a găsit! "Don Quijote"! e mărturie: o abstragere de la ceea ce e dorință, o noblețe veșnică. Dar crezi că asta l-a mâncat pe "Ciungul de la Lepanto" o viață întreagă? Obosit, a zis: am să zâmbesc îmbătrănit: toate le-am văzut eu pe lumea asta, dar mai naiv ca omul – nimic pe lumea asta! Și de-atâta mi-s drag!...

9/XII-66

"M-a izbit un gând: de ce arta modernă e preocupată esențialmente de MOARTE?! Întru sublinierea, evidențierea VANULUI, zădărnicii VIETII? De ce să înfi-orăm lumea prin INEVITABIL!?" Arhirăsrăstrăit? Au nu cumva suntem prea slabi, prea neputincioși, ca artiști, deci, prin urmare, și ca OAMENI!? Să fie oare de vină aici numai și numai coșmarul bombei "H"? Ori mai e de vină și pricină totala epuizare spirituală, emoțională a omului – ș-atunci îl "înspăimântăm", vărându-i țeava revolverului ("moartea") între sprâncene!?

Dacă te uiți bine, arta modernă e văduvită de patimi, de iluzii, de ambiții, visare – mai pe scurt de actul vital ca atare!... Ce se întâmplă, oameni buni, vegetăm numai? Doar înghețul ne înspăimântă?!

...Dar dacă scriitorii sunt și exprimă intuiția colectivității umane, sunt magii acesteia atunci oare nu e înspăimântătoare și înfiorătoare această constatare?!

...Ori poate magii sunt "jmecheri", coțcari, "hâtri", șmecherosi "circulari"?

...Oricum, trebuie să ne mai gândim?..

...Ieri am avut o discuție (bine a zis Beșleagă: Vasile când îi treaz – e beat și, din contra, când e beat – e treaz). Ieri parcă daseră năbădăile peste mine – amețisem. Vorba e că discutam cu un rus: a) despre Cehov; b) despre "pericolul galben"; c) despre evrei: "Nația mea e mai presus decât toate", mi-a declarat o fetișcană de 19 ani. Și multe altele: Shakespeare, literatura de atmosferă, literatura de caractere, literatura antică, clasicism, etică de scriitor, și multe, multe a. Trei ore în

șir. Vrasăzică, teza: sec. XX e un secol îmbibat, suprasaturat de idei! Social-politice, tehnice, etice etc... De aici: intelectualismul subliniat în sfera artei, dispariția totală a noțiunii "arta – schimb de emoții!"

Dar unde-i INIMA!? Mai întâi a scriitorului ș-apoi a cititorului!. Marile porniri UMANE sunt ale (mai întâi) INIMII ș-apoi ale Capului! Semnele și dovezile le întâlnești la tot pasul. Buddha, Hristos, Mahomed ș.a., ș.a. mai de dincoace și nu numai din sfera credinței! Prin urmare, noi, scriitorii, am pierdut calea spre inima omului, *idem* îmbibați, suprasaturați de "conceptele" sociale, politice, ideologice ale veacului!

Din păcate însă "protestând", cădem în cealaltă extremă: devenim sentimentali, "religioși" în felul nostru, mai pe scurt "propovednici" plini de compasiune și milă, în ultimă instanță "oblojitori" – și iarăși trădăm conceptul goethean: Shakespeare și niciun sfârșit... căci însușirea spiritului e de a stimula mereu spiritul!

Vezi bine, un scriitor ține mai strâns de sfera nădejdi și iluziei, decât de cea a socialului, politicului, eticului – care nu-i sunt altceva decât stative, ițe, fucei ș.cl. suporturi întru țesutul "cadrilului" uman. Ce pot face eu, dacă China atacă URSS? Scriu un articol de publicistică? Să plâng?.. Sau să strig: "Of, lumea asta, doamne!?" Știut lucru: oceanele pot hrăni omenirea, știut lucru, pământul ajunge pentru toți, ca și soarele!... Dar... „Măi, măi, măi... spurcat mai e și omul!..."

14/XII-66

Basmul meu ia niște întorsături surprinzătoare și neașteptate... E vorba de cel pe care-l scriu (partea II). Între timp, partea I a făcut un popas la televiziune. Au fost înrupați Serafim, Anghel, Zamfira. ...Prost, fără gust, primitiv, vulgar, aș zice. Din nou se confirmă spusă lui Camus: Nimic astăzi nu se vulgarizează mai mult ca literatura, datorită multiplelor mijloace... de difuzare!

Să te împotrivești? Vezi bine, CARTEA nu-ți mai aparține! Are dreptul fiștecare să-și spele picioarele "la dânsa, ca la izvor!" Dacă-i bună, "ea se curăță", ca și izvorul, adică va curge mereu, mereu înprospătându-se!

...Considerațiile pe marginea ei însă au fost la obiect, concludente... În ultimă instanță m-am împăcat: cineva, din cei 1000 de spectatori, va cumpăra o carte și va citi. (.....)

...Trebuie să ai permanent în fața Ochilor *infinitul*, – abia atunci permanent o să ai în tine simțul măsurii! Cel mai înțelept dintre simțuri! – simțul măsurii... (Nu cumva de-atâta statuile grecești erau oarbe?!)(Nu cumva de-aceea zeița Themis e cu ochii legați?)

Radiguet: "Le grand écrivain c'est celui qui cherche à paraître banal et n'y parvient pas".

INTERVIU

realizat de
VASILE MALANEȚCHI

VLADIMIR BEȘLEAGĂ: „...OBSESIA MORTII AM AVUT-O ÎN TOTDEAUNA”

LA 85 DE ANI ÎMPLINIȚI, VLADIMIR BEȘLEAGĂ CONTINUĂ SĂ SCRIE ȘI SĂ PUBLICE CĂRȚI. DESPRE ULTIMUL SĂU ROMAN, „VOCI SAU DUBLUL SUICID DIN ZONA LACURILOR” (ED. ARC, 2014), DAR ȘI DESPRE ALTE SUBIECTE, CUM AR FI PSIHANALIZA, SUPLICIIUL MORAL ȘI IZBĂVIREA DE ANGOASE, SCRITORUL DISCUTĂ CU VASILE MALANEȚCHI ÎN CADRUL UNUI DIALOG CE URMEAZĂ SĂ APARĂ CURÂND ÎN VOLU-MUL AL DOILEA AL CĂRȚII „ÎNDOIALA A FOST ȘI RĂMÂNE PRINCIPIUL MEU DE VIAȚĂ”. MAI JOS, CITIȚI UN FRAGMENT DIN ACEST INTERVIU.

Vasile MALANEȚCHI: *Maestre Vladimir Beșleagă, în scrierile din ultimii ani mai ales, am constatat că dați dovadă de o sapiențială resemnare...*

Vladimir BEȘLEAGĂ: Eu de multe ori am spus și consider și acum, că orice viață este un eșec. De ce? Pentru că se termină cu moartea. Asta e fundamen-tal, dar, vorba ceea. Eu ziceam, la înmormântarea lui Victor Gherman, să nu ne întristăm prea mult, pentru că toți plecăm de pe lumea asta. Dar ce lăsăm în urma noastră? El a lăsat o revistă la care a lucrat ani de zile, și un fecior, Marcel. Un tânăr de mare talent, de mare frumusețe. Ce scris are băiatul, ce cărți, ce muncă face el, ce orizont, ce stil, ce limbaj, ce imaginație are! Uite asta este...

V.M.: Factorul genetic și educația... Când ați simțit realmente că ați găsit drumul pe care urmează să înaintați în literatură?

V.B.: Am spus-o și cu alte ocazii: după facultate, după ce am recuperat ceea ce trebuia să-mi dea școala medie și, pe deasupra, universitatea. Abia în timpul doctoratului, unde am avut noroc de un profesor ca Vasile Coroban, care mi-a sugerat ideea să iau ca temă de studiu „Liviu Rebreanu și arta romanului”. Trei ani de zile am lucrat intens: am studiat, am citit, m-am documentat, m-am inițiat în toate secretele astea. Adică, n-am venit în literatură ca un intuitiv, ca un primitiv, ca un amator... Deși aveam o experiență anu-mită, cu cărțuliile pentru copii, cu prozele scurte...

V.M.: În continuarea romanelor Zbor frânt și Viața și moartea nefericitului Filimon sau Anevoiasa cale a cunoașterii de sine, în scrierea Voci sau Dublul suicid din Zona Lacurilor narațiunea este axată pe un riguros examen de conștiință al protagonistului. Meditând asupra acestei lucrări, am ajuns să cons-tat că supuneți deliberat personajele la un adevărat supliciu moral și că ați ales cu bună știință mărturi-sirea ca modalitate de ispășire, ca mijloc de a scăpa de angoustii...

V.B.: Ca să ajung la întrebarea dumată, voi spune,

mai întâi, că l-am citit pe Rebreanu, l-am studiat și-n lung, și-n lat, și-n adânc și în sus... Ceea ce m-a influențat, ceea ce m-a marcat foarte profund în cazul lui Rebreanu este faptul că opera lui, toată, stă sub semnul morții. În nuvelele lui, în celebrele lui romane, eroii sucombă la sfârșit, termină cu dispariția, cu moartea. Și în *Îțic Ștrul dezertor*, și în *Ion*, și în *Răsco-ala*, și în *Adam și Eva*, și în *Ciuleandra* – cu moartea! Și probabil că din momentul acesta, sau din cauza aceasta, eu am fost mereu obsedat de problematica morții.

V.M.: Aș zice, mai curând, că v-ați regăsit în mo-dalitatea lui Rebreanu de a soluționa niște cazuri dramatice, de a încheia niște conflicte...

V.B.: Dar nu numai. Ideea morții era prezentă în mine dinainte. Când am descoperit, la 17 ani, care este enigma nașterii mele; când mi-am dat seama că maică-mea s-a căsătorit cu un bărbat și că a făcut-o de nevoie, ca să scape de deportare, eu mi-am zis că am venit pe lume cu prețul morții bunelului meu și al morții unchiului meu, fratele mamei, care, amândoi, aveau să se piardă în adâncurile Siberiei. Eram în câmp, la fățare, și acolo, într-o zi toridă, țin minte, că m-am gândit la treaba asta... M-am aruncat pe o grămadă de fân și am zis că trebuie să mor, că n-am dreptul să trăiesc... Și a venit o voce de sus, de la Dumnezeu, și a zis: „Dacă ai venit pe lume, de-acum trebuie să-ți faci datoria și să spui adevărul despre nedreptățile, despre crimele pe care le-a făcut-o sistemul”. Apoi, să vezi, acel sentiment trăit în ado-lescență, când omul, uneori, ajunge la paroxism, la anumite stări, încât consideră că peste tot sunt numai nedreptăți... Eu am trecut prin asta, am simțit că sunt la marginea autodistrugerii... Iată cum, peste ani, când am ajuns să citesc și să cunosc în profunzime opera lui Rebreanu, să iau cunoștință de finalurile astea tragice, fatale, realitățile ei s-au suprapus pe propriile mele trăiri, au intensificat și au aprofundat sentimentul morții... Iată, deci, că obsesia morții am avut-o totdeauna și s-a reflectat și în cărțile mele cele

mai reușite sau mai realizate: în *Zbor frânt*, în *Viața și moartea...*, în *Voci...*

V.M.: Păi, obsesia morții – da, dar vorbeam despre faptul că vă supuneți personajele, în special pe cele principale, unor suplicii și abordați asta ca o moda-litate a protagonistului de a se izbăvi de angoustii și de a se ridica la un alt nivel al existenței...

V.B.: Da, da. Păi, prin moarte, sau prin desființare, omul renaște. Murind cu adevărat, sau murind la modul simbolic, omul renaște... Eu, în viața mea, am avut cel puțin trei morți: când a murit bunelul, când am pierdut-o pe mama, când l-am pierdut pe fiul meu... Eu am murit în imaginar, în virtualitate, și nu știu cum de am rămas cu zile și, iată, am continuat să trăiesc... Uite, lucrurile astea se reflectă și în scrierea despre care vorbim...

V.M.: Exact asta vroiam să vă întreb, pentru că în Voci... am detectat această stare de conștiință a protagonistului care, asumându-și vina, reală sau imaginară, încearcă – prin autoflagelare – să se iz-băvească de sentimentul trăit acut al culpabilității...

V.B.: Sunt absolut de acord. Pentru că, aici, în acest caz, funcționează legea aristotelică a *catharsis*-ului. Prin autoflagelare, prin autoacuzare, depășești momentul ăsta critic și renaști, revii. Este vorba de pocăință, dacă e să vorbim în alți termeni. Te pocăiești, și Dumnezeu îți iartă păcatul, te absolvă de vină. Dacă ascunzi și nu recunoști, atunci rămâi, pentru totdeauna, cu vina în tine. Dar dacă ai spus-o, ai recunoscut-o, ai exteriorizat-o, în felul ăsta ți-ai răscumpărat vina...

V.M.: Bun, asta este un principiu al trăirii creștine...

V.B.: Bine, dar creștinismul spune cele mai frumoase lucruri despre om...

V.M. Iar Dvs. faceți, aici, analiză psihologică, prin prisma teoriei lui Freud...

V.B.: Nu știu dacă e Freud... Probabil că este psihana-

liză... Dar în *Filimon*... nu e tot așa? Filimon vrea să afle adevărul despre viața lui, despre originea lui, despre toate, și pentru asta plătește cu viața. Doar așa îi spune apa vremii: „Îți întorc trei zile și trei nopți, dar pentru asta va trebui să plătești”. El întreabă: „Cu ce să plătesc, că n-am cu ce?” Și ea răspunde: „Cu viața ta...” Iar obsesia morții este, întotdeauna, sentimentul cel mai profund al omului, pentru că el susține și intensifică setea de viață. El. Nu moartea ca atare, prin sine, care să te întunece, dar luptând și fiind conștient de moarte, tu ajungi să trăiești și mai intens. Stimulează setea de viață. Gândul la moarte stimulează setea de viață, uite aici e paradoxul. Dar analizez – analiza nu am făcut-o conștient, sau, cum să zic, rațional, așa s-au aranjat lucrurile în carte. Cum spui dumneata, eu nu o fac, eu prezint cazul. Psihanaliza poate să o facă un critic literar, sau un analist literar...

V.M.: Bine, vă analizați propriul drum în viață legat de aceste trei (patru) morți, pe care le descrieți în volum...

V.B.: Da, pentru că așa, în înțelegerea mea, moartea o accepți doar ca pe o necesitate motivată... Dacă eu nu sunt vinovat cu nimic, atunci de ce să mor? Dar dacă mi-e dat să mor, atunci trebuie să știu de ce mor, pentru ce mor, ce vină am? Că este un examen moral – fără îndoială că este! Omul, de obicei, fiind laș sau fricos, niciodată nu își formulează asemenea întrebări. Omul comun, din contra, trișează, spune că nu, nu, nu... Iar personajul meu își ia asupra lui vina cea mare, își asumă culpa și asta e semn de înaltă moralitate, de supremă moralitate.

V.M.: Dar sunteți conștient de faptul că, vrând-nevrând, promovați ideea suicidului ca modalitate de soluționare a conflictului psihologic?

V.B.: Vezi care e chestia, și eu m-am gândit la asta. Goethe, prin *Suferințele tânărului Werther*, a cauzat o epidemie de suicide în rândul tinerilor. Când am scris, n-am calculat, n-am cântărit, pe balanță, pe talgere, lucrurile astea. Dar pe urmă, că au trecut zece ani până să apară cartea, am avut timp să reflectez la chestia asta... Și, una este suicidul, dar acolo este dublu suicid. Acolo, în roman, este un alter ego. Este dublura celui care a purtat același nume. Afară de asta, înainte de a-și da el foc, de a incendia garsoniera cu cărți, a avut o întâlnire cu dublura lui, pe malul lacului, și între ei s-a produs un conflict, o ciocnire. Și el și-a omorât dublura, deci el a făcut o moarte de-acuma. Și dacă el a făcut o moarte, în afară de celelalte morți, concrete, apoi el merită sau este pasibil de moarte. Poate a făcut-o inconștient, poate fără să vrea... Oricum, el știe că dacă a ridicat viața cuiva, apoi și viața lui poate fi ridicată, mai ales că el este o dublură... A rămâne în viață, nu are rațiune și nu are motivație.

V.M.: Dar mai aveți un personaj, Tu, ce apare ca un inger de pază, un alter ego...

V.B.: Da, un alter ego. Dar acela e dublura reală, și mai ales că îi spune că a venit din sat să îi spună că i-a ars casa. Dar casa pentru dânsul este axul pe pământ, axul vieții. În afară de asta, el consideră că a eșuat, că viața lui este un eșec total, și atunci la ce bun s-o mai trăiești, de ce să nu pleci în mod onorabil din ea?

V.M.: La lectură, am avut impresia că nu toate cele trei morți reale sunt suficient de motivate sau că nu sunt motivate în egală măsură. Și am mai avut impresia că ați descris două morți, ca să aveți, pe urmă, dreptul moral să analizați în profunzime moartea celui de-al treilea personaj...

V.B.: Poate că unele momente, sau cazuri, din astea nu sunt suficient motivate, dar ceea ce vreau să spun e că este o carte de ficțiune, dar și de adevăr. Sunt oameni reali de la care am pornit. Și este o carte jumătate ficțiune, jumătate memorii. Întru onoarea sau amintirea a ceea ce au fost acei oameni. Ca un fel de *memento mori*. În celelalte cărți sunt mai aproape de realitate. De exemplu, în *Filimon*..., cazul cu fiica și cu bătrânul Andrei, luat din realitate, conține și elemente de ficțiune; aici este mai mult realitate, mai mult document. Așa e la o anume vârstă. Uneori,

când omul trăiește o viață lungă și vede multe, el își dă seama că realitatea și viața bat filmul, bat ficțiunea, întrec și depășesc ficțiunea...

V.M.: De ce era nevoie să aduceți în canavaua narațiunii moartea celui prim personaj? Și ați descris-o așa, cu lux de amănunte, deși nu protagonistul era responsabil direct de prima moarte...

V.B.: Probabil de aceea că a fost totuși implicat în intrigă. Dar probabil că, din punct de vedere compozițional, era nevoie de o gradatie. Arta romanului cere gradatie. De la o tensiune la altă tensiune, de la un nivel la alt nivel... Dacă nu există gradatie, dinamica are de suportat prejudicii și nu se realizează actul creației. Trebuie să existe o gradatie. Asta dictează instinctul creator. Nu că eu aș fi vrut să iasă așa... Un autor care ascultă de instinctul creator, nu o face în mod conștient, să pună pe cântar, să vadă. În lucrările de ficțiune, chiar fiind ele inspirate din realități, sunt alte legi decât acelea ale logicii și ale rațiunii. Te lași dus de ele, ele dictează. Poate că asta e mai puțin argumentat, dar, când stai la rece, când lucrezi, atunci te lași dus de intuiție...

V.M.: Dar ce este Voci... ca tip de scriitură? Cineva zicea că ar fi teatru, dramaturgie?

V.B.: Ar putea fi și dramaturgie. Dar e, în fond, un experiment la care am procedat eu, cu intenția să editez un audiobook, în formă de relatare vie, și nu simplă, pentru că sunt audiobookuri ce conțin texte citite de actori, cărți cu mai multe personaje. În cazul meu, deși am mai multe personaje, am citit eu însumi toate rolurile, adică eu le-am sonorizat pe toate. Și fără descrieri sau alte ingrediente. Tot textul este prezentat prin vorbirea directă. Nu știu dacă se mai fac asemenea lucrări, dar asta mi-a fost intenția. Cartea evocă realitatea imediată, epoca noastră, perioada de tranziție idioată, cum îi zic eu, „de nicăieri spre neunde”, tranziția absurdă cu care ne confruntăm și care nu mai are sfârșit... Și aici este mult comic, multă satiră. Dar este o confesiune, o confesiune personală. Narratorul, figura centrală, își rememorează, își recapitulează viața și se oprește asupra unor cazuri cu oameni care au decedat și pe care el ar fi crezut că-i poate ajuta să scape, și n-a putut...

V.M.: Dle Beșleagă, știți ce cred eu despre Voci...? Că este un roman deghizat, un roman prezentat cititorului sub formă de piesă radiofonică...

V.B.: Da! Pentru că romanul ca gen este proteic, el poate avea toate formele. De ce-i roman? Pentru că totuși e un destin uman, este o întâmplare amplă, nu un episod scurt. Este mișcare, este evoluție, este acțiune. Și este și ficțiune, și sunt personaje mai multe. Sigur că e roman, dacă te uiți așa, din această perspectivă. Nu poți să-l categorisești ca dramă, ca dramaturgie. Dramaturgia se produce pe scenă, iar asta este ca să fie ascultat, audiat...

V.M.: Dar și, în primul rând, citit. Știți ce mai cred eu despre această lucrare? Dacă-mi permiteți, înclin să cred că romanul Voci... face parte dintr-o trilogie...

V.B.: Interesant! Care trilogie?

V.M.: Păi, aveți Zbor frânt, aveți Viața și moartea nefericitului Filimon... și, în fine, aveți partea finală a tripticului, Voci.... Nu este asta o trilogie?

V.B.: Da, da, ar fi. Ar fi trei ipostaze ale unei existențe...

V.M.: Exact astfel am perceput eu aceste scrieri, toate fiind strâns legate între ele printr-un destin unic, însumat din coloana de suferință a unuiu dintre eroii centrali, al cărui prototip este chiar autorul...

V.B.: Așa este! Hai să zicem că *Durere* sau *Nepotul*, astea ar fi tot cărți sau, să zicem, romane, sau povestiri, dar minore, ceva realizat la o tensiune mai redusă, mai mică. Dar astea trei sunt la tensiuni mari. Nu sunt sigur de Voci..., dacă are tensiunea celorlalte, pentru că e și firesc, fiind scris la o vârstă înaintată... Dar acelea două rezistă...

V.M.: Să vă mai întreb ceva despre compoziția acestei lucrări – și mă refer la unitatea de timp și de spațiu, de cadru în care se desfășoară acțiunea. Ce e cu această zonă a lacurilor?

V.B.: Păi, acolo am plasat eu acțiunea, în zona lacului din cartierul Râșcani, în care stau eu. Acolo sunt trei lacuri, într-adevăr, și încă unul, mai jos. Dar una este spațiul, și alta este timpul. Pe mine timpul acțiunii m-a preocupat întotdeauna. Dacă în *Zbor frânt* acțiunea începe, sau se desfășoară, cu plonjarea în apă, în *Viața și moartea*..., iarăși, trei zile și trei nopți... Cu cât, într-o operă literară, timpul este mai concentrat, mai comprimat, cu atât atmosfera e mai tensionată. Asta este o lege. O viață de om are 40, 50 sau 60 de ani, dar noi, când scriem ceva, concentrăm totul în zece ore, în cinci ore, în șapte ore. Eu rămân la câteva zile. Și tot așa. Cu cât comprimi timpul mai mult, cu atât tensiunea e mai mare, și efectul estetic este mai puternic.

V.M.: Spațiul pentru lumea exterioară, cum zicea Kant, și timpul pentru lumea interioară, a conștiinței, a ideilor, impresiilor, emoțiilor, care sunt concentrate în spațiul creierului, unde se derulează fluxul memoriei...

V.B.: Da, un flux al memoriei care pare că este foarte limitat, dar de fapt el cuprinde întreg universul. Iată paradoxul uman. Și în spațiul exterior lucrurile se derulează în mod cronologic, pe scară, în pași, prin analogii, asemănări, paralelisme, sincope... În creația literară procesul se numește fluxul memoriei. Asta este procesul modern de reflectare a lumii interioare, a universului psihic, cum îi spune Ștefan Lupașcu...

V.M.: Confesiunea, mărturisirea păcatelor de moarte, și aici vorbim în accepțiune eminamente creștină, poate conduce la ușurarea sufletului intrat în stare de suferință și chiar la revelații. Ați trăit stări asemănătoare după ce ați încheiat lucrul la romanul Voci...? Gândul mi-i nu doar la potențialitatea izbăvirii de păcate grele, ci și la starea de iluminare a conștiinței?

V.B.: Da, sigur, după o carte ca asta, cu fior tragic, omul urcă o nouă treaptă de cunoaștere și de trăire a lumii, a vieții. Eu am mai făcut asemenea confesiuni în diferite situații, la întâlniri cu cititorii sau cu colegii și aș zice așa: la vârsta mea, eu aproape în fiecare zi, și nu o singură dată, am momente de revelație. Ce înțeleg eu prin revelație? Dacă eu am trăit o viață atât de lungă, și în viața asta sunt atâtea lucruri clare, dar și mai multe neclare, acumă mie mi se deschid răspunsurile, mi se dezvăluie secrete, explicații, motivații. Mintea mea este deschisă spre noi și noi surprize, spre lucruri inedite pe care le descopăr mereu și zic: „Sărmanii mei colegi mai tineri, care au plecat din viață și n-au ajuns la vârsta mea...” Precum știi, eu port permanent reportofonul cu mine și le fixez, pentru că ele sunt evanescente, apar și se duc, dispar... Acumă au venit, te-au vizitat în câteva clipe și s-au dus.

V.M.: Vorbiți de idei, de lucruri ce se conturează în clipele de revelație?

V.B.: Da. Vorbesc de idei și de descoperiri. De ce e așa pe lume? Da' de ce e așa și nu altfel? Eu totdeauna m-am întrebat, de ce e așa și nu puteam găsi răspunsul, dar, uite, la vârsta mea, la vârsta aceasta, explicațiile vin singure și eu le zic revelații. Și le notez. Și probabil că ceea ce se referă la cartea Voci..., la autoflagelarea, sau autoacuzarea, care ai zis că există acolo, asta cred că vine din subconștient. Vine semnalul că se apropie finalul, care poate surveni în orice moment. Acumă trecerea la cele veșnice, plecarea din viață, sau Marea Trecere, nu este un fapt atât de ușor. Se întâmplă uneori că omul pleacă subit. A avut un atac de cord, a avut un acces cerebral și s-a dus, momentan. Și în aceste cazuri, trecerea durează, uneori, dar vine, oricum. Și atunci, eu, ca o ființă conștientă, caut motivații. Pentru ce, cum? Un fel de pregătire, un fel de praguri pe care să le trec. Și descriind morțile, sau plecările altora, eu le trăiesc efectiv, la modul imaginar, și prin asta îmi fortific experiența plecării din timp...

PROZATORI ȘI CRITICI

de MIRCEA V. CIOBANU

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

Pentru grafoman, criticul e un monstru. Ipocrit (la lansări spune una, iar în cronici scrie alta) și perfid, lovind sub centură exact atunci când ești pe culmile gloriei sau pe-aproape. Ce să mai vorbim, e întruchiparea perfidiei și urâciunii!

Iată portretul acestuia: „Când vorbește despre ceva (ai observat, nu?) își dă ochii mari și bulbucăți pe spate și ai impresia că tot ce spune el vine, prin fire invizibile, dar de mare tensiune, direct de la divinitate. Că e pagină de Scriptură. Și nu se oprește aici. Ceea ce spune el trebuie neapărat să facă notă discordantă față de celelalte opinii. De multe ori, în marea lui pornire de a merge pe contrasens, devine ridicol. Unii însă, mai naivi, îl divinizează. Să vedem ce crede, ce spune, ce gândește ce... Manole Deaconescu (e vorba de personajul-critic – mvc). Culmea, dar și cei de la Uniunea Scriitorilor se gudură pe lângă el, folosindu-l, de multe ori, în reglarea unor conturi. L-au umflat cu toții și acum tipul se crede mare.”

Când e copiat „din natură” și *afecțiunea* naratorului este evidentă, tabloul e convingător. Înțelegem că marele păcat al criticului e de a spune întotdeauna *altceva*, dar ne surprinde ideea că tot ce spune el „vine, prin fire invizibile, dar de mare tensiune, direct de la divinitate” (o fi vorba de natura sacră a actului critic?). Dar personajul exagerează: cum să divinizezi un critic? Scena aceasta e cea mai bună din carte (pentru că, ziceam, e o copie „din natură”), în rest povestea-i suptă din deget.

Precaut, naratorul (autorul?) delegă funcția de martor al acuzării unui obijduit, poet căruia îi place să tragă la măsă (un poncif, or, la noi asta-i imaginea consacrată: ce fel de poet dacă nu-i și bețiv?). Criticul ar fi, în opinia acestuia, un infam: vine la o lansare de carte (probabil, a aceluia poet bețiv, că nu e prea limpede), spune că-i place volumul („aducând argumente cu duiumul în acest sens” – deși e un nonsens aici: dacă îți place, nu e nevoie de argumente „cu duiumul”!). Iar apoi, „peste două-trei săptămâni, într-o cronică, fii atent! scriind despre aceeași carte, să debitezi enormități și prostii, să produci un text plin de vitriol”. E cam confuz, totuși: enormități, prostii sau vitriol (că-s din ramuri diferite ale chimiei)? Urmează calificativele directe (probabil, pentru cei care nu au înțeles: „canalie”, „jigodie” etc).

Dar Dumnezeu cu el, cu criticul, personajul principal aici este scriitorul. Și dacă primul e descris cu „sarcasm”, scriitorul este ridiculizat. Acesta își așteaptă „cu impaciență” apariția celui de al treilea volum de proză, „de parcă ar fi fost la vârsta debutului”. Lansarea e un festival național: sediul spațios al bibliotecii municipale, televiziune, radio... Public adus în mod organizat („vreo patruzeci, poate cincizeci de inși”), grație talentului șefei bibliotecii: „în timpurile noastre nu este deloc ușor să captezi atâta public și ceea ce reușește Ana este o performanță notabilă”. *Vorbitorii* sunt strâns monitorizați de autor: „Știa din timp ce avea de gând să spună fiecare. [...] Le-a văzut textele. Pe alocuri a operat mici corectări” (sic!). Adevărat, criticul (excepția indezirabilă), „n-a dorit să arate impresiile de lectură”.

În acest proces al manifestării orgoliului unui veleitar, există toate componentele „vieții literare”, lipsește doar cititorul. „Publicul” amorf nu poate fi luat în calcul, nu se manifestă în niciun fel (decât, tot atât de impersonal, atunci când adună autografe sau, mai ales, când devorează bunătățile de la sindrofia post-lansare).

Există un singur potențial cititor, dar care refuză lectura cărții lansate. Este „îngerășul” care „purta fustă mini” (cartea, ca și nuvela liminară, se intitulează *Îngerășul purta fustă mini**). Grație *eforturilor creative* ale autorului, și acest (virtual) lector devine caricatură. Or, ce vă spune expresia „îngerăș în fustă mini”? Dacă v-ați gândit la o duduie apetisantă, sunteți pe calea cea dreaptă. O banală formulă disprețuitoare, bună pentru revista „Chipăruș”. În acest sens, peiorativ, nu mai poate fi vorba de figuri ale literarității, este banalitatea întruchipată, privită cu ochiul misogin al unui bădăran. Nu reproșez nimic autorului, naratorului, sau personajului, doar atenționez cât de important e să știi proprietatea cuvintelor. Un „îngerăș” putea să poarte altceva decât fustă mini? Și atunci care-i surpriza? E pleonasm!

Personajul (scriitorul) dus cu pluta, afectat de o lansare ratată, de o cronică distrugătoare (ticălosul de critic nu a vrut – după prostu-i obicei – să fie ipocrit și să-i laude cartea la lansare, înainte de a-i scrie cronică „negativă”) și de „îngerășul” care i-a scăpat din mâini (motive pentru care naratorul eşuat va urca la ceruri), transformă o tentativă

satirică într-o schiță umoristică pentru ultima pagină a vreunui ziar de perete.

Există și încercări de a dilua discursul *plin de vitriol* al nuvelei, d.e., cu ajutorul *flashback*-ului lirico-erotic. Naratorul și prima sa dragoste (actuala directoare de bibliotecă), rătăcindu-se cândva *în munți*, se pomenesc într-o cabană pustie. Urmează o discuție definită drept „filosofică”: „ – Ce vrei să înțeleg: că vom înnopta în pădure?” „ – Îmi pare bine că te-ai prins.” Sau: „ – Pentru tine poietica asta se numește vilă?” „ – Sunt situații când și păienjenişul este carne.” „ – Acum chiar nu e *momentul pentru a face filozofie*.”

Acest dialog e un preludiu pentru scena erotică, fără de care nicio narațiune nu e deplină: „ – Mi-e teamă a șoptit Ana.” „ – Ești cu mine. Nu trebuie să-ți fie teamă. Corneliu i-a pus mâna pe umăr și a tras-o ușor spre el, a cuprins-o și buzele lor ca *la comandă* (sic! – mvc) au început să se caute. Și s-au găsit. A fost un sărut lung. Primul lor sărut.”

Nu vă *impacentați*, nu se încheie aici scena (deși, pentru „primul lor sărut” ar fi fost suficient). Am luat o pauză, înainte de *punctul culminant*. „În căsuță era totuși cald. Certând căldura, au tot aruncat hainele de pe ei. Care de altfel nu erau prea multe. El mai repede, ea mai încet. Iar când au ajuns în hainele lui Adam și Eva, nu s-a mai pus problema de a mușca din mărul cunoașterii. Toată noaptea copacii din jurul căsuței au gemut. S-au potolit abia spre dimineață și Ana și Corneliu au adormit și ei.”

Că în munți, toamna, „era totuși cald”, mă rog, e încălzire globală, dar că „nu s-a mai pus problema de a mușca din mărul cunoașterii”, deși tot ce a urmat a fost chiar gustarea din mărul cunoașterii! – nu mai înțeleg. Nu am prins nici sensul fazei cu „au gemut” copacii (dar „au adormit” și personajele). Finalul e dintr-o compunere școlară despre o dimineață de toamnă, or, amorezii au adormit... „dar nu pentru mult timp, pentru că, odată cu primele raze de lumină, o *groază* (!?) de păsări și-au pregătit partiturile și *concertul festiv* al pădurii a început în forță.” Față de partida de sex hard, din ultimul text, cu „bătăitul din fund”, aici e lirică înaltă.

A doua nuvelă (cartea cuprinde cinci proze, scrise în tonalități diferite), Și luna era plină, este, la fel, o „povestire umoristică”, din epoca psihozei sovietice „antinucleare” sau, mai precis, a activită-

ților de „apărare civilă”. Nimic de reproșat, dar tinerii cititori nu prea vor înțelege despre ce e vorba, iar contemporanii „evenimentelor” știu că *nu a fost așa*. O eră a absurdului poate fi reprezentată și într-un mod grotesc. Mai mult: au existat atâtea situații grotești în sine, încât nu mai e nevoie să le inventezi. Dar, în toate cazurile, ficțiunea trebuie să fie credibilă. Așa cum sunt verosimile fantasmagoriile lui Gogol sau Pelevin.

Transferul unei situații din anii 60 (isteria războiului nuclear cu America, lecțiile anecdotice de „apărare civilă”), adică dintr-o epocă agresivă, în alta, lăncedă și leșinată (anii 80, debutând cu moartea lui Brejnev și continuând cu cea a altor membri ai gerontocrației sovietice), falsifică din oficiu contextul și ficțiunea devine imposibilă. Altele erau tarele „ultimului Brejnev”. Iar lipsa unui fir coerent și a unei scriituri scoate în evidență tocmai ceea ce nu trebuie să se vadă: insistența autorului de a părea „amuzant”.

Este bucată cu cele mai multe banalități situaționale și locuri comune. Iată din ce cărămizi își adună scriitorul construcția narativă: „așteptam cu înfrigurare”; „să declanșeze un război”; „incertitudinea plană”, „lipseau în totalitate”; „în marea lor majoritate”; „soluția salvatoare”; „ideea a fost îmbrățișată pe loc”; „situația ar putea ieși de sub control”. O singură sintagmă originală a comis autorul (și se vede că a pus mare preț pe ea): instituția care se ocupa de protecția antinucleară se numea Departamentul Raional de Apărare Civilă (prescurtat – *fiți atenți*, vorba lui N. S. –DRAC). Autorul mizează ferm pe acest gen de *umor imediat*. Acestei invenții lexicale i se alătură, ca mostre de originalitate comică, câteva poncife suflate din repertoriul personajelor lui Dumitru Crudu: „să mă facă albie de porci”; „îmi sare și mie muștarul” ș.a.

Următoarele două texte (*Jurnalul lui Dan și Timpuri cu șerpi și „șerpoaice”*) sunt scrise în registru „serios”. Și atunci chiar nimic nu le salvează. Lipsește intriga și narațiunea propriu-zisă, în schimb, avem o abundență de descrieri și digresiuni. Deși, într-un caz, tocmai digresiunea cu două istorioare nostime din viața unui profesor de dialectologie cuprinde singurele narațiuni adevărate din toată cartea. Adevărat, acestea (bănuiesc, anecdote reale) nu au nimic în comun cu povestirea propriu-zisă.

Despre absența scriiturii, ca potențial narativ neexplorat, am mai spus.

În ultima nuvelă, *Cafeneaua de la Podul Înalt*, deducem o mai evidentă dorință a autorului de a exploata instrumentele limbajului: „Nu știau (frunzele căzătoare – mvc) că suntem în anul 1986, că la orizont se mai vedea coada cometei Halley și, culmea! făceau totală abstracție de perestroika lui Mihail Sergheevici Gorbaciov.” Dar toată construcția e un sfârâiac: un scriitor se ceartă cu iubita, părăsește Cernăuții în folosul Chișinăului, dar nu își poate uita amorul. Decide să trimită un subaltern (un fel de iscoadă) la baștină, ca să vadă dacă Iuliana „e cu cineva” (sic!). Dar în dimineața plecării „delegatului”, acesta („băiat de la țară, care nu vorbește decât întrebat”) începe să-i povestească (cu ticurile verbale ale lui N. Spătaru, gen: „Fii atent!”), nitam-nisam, un coșmar. Coșmarurile prezicătoare erau specialitatea lui. O văzuse în vis pe iubita șefului, care „și-o trăgea” (sic!) cu fostul, sub o tăbliță pe care era scris numele cafenelei în care eroul nuvelei făcuse cunoștință cu dragostea sa. Atât. Delegația, bineînțeles se anulează, iar în final băiatul de la țară (care, vă amintesc, „nu vorbește decât întrebat”) îl telefonează să-i spună niște detalii onirice.

Ce lipsește aici, într-un text, ziceam, pasabil ca scriitură? Narațiunea. Autorul nu povestește, nu îl face pe cititor să-și ciulească urechile, ci îi comentează o istorie deja citită de el.

O bună parte din textele lui N.S. (dacă nu cumva toate) au o doză de „misticism”. Am luat cuvântul între ghilimele, pentru că ele nu sunt producătoare de intrigă, ci sunt deopotrivă de neînțeles pentru personaje, pentru narator și pentru cititor. Un *Deus ex machina*, pe dos (procedul din piesele antice venea să descâlcească firele, cel mai adesea prin metoda tăierii „nodului gordian”, aici însă el le încâlcește definitiv). Nicolai Vasilievici Gogol și toată mistica populară ucraineană aveau în toate un suport logic foarte sigur și explicit.

Unul dintre cuvintele-cheie ale cărții este „impaciență”. În fraza liminară a primei narațiuni „prozatorul Corneliu Isărescu aștepta cu mare impaciență lansarea noului său volum...”. A doua povestire debutează cu așteptarea „cu înfrigurare” a războiului cu America; în *Jurnal...* „toată lumea era pusă pe repede” etc. Iar în penultimul alineat al cărții, naratorul ridică receptorul și „din el se auzea o voce impacientată...” După Freud, impaciența trădează precocitatea actului „creativ”. Inițial, toți scriitorii sunt amatori. Condiția se depășește șlefuiind piatra îndărătnică a cuvântului, furând meseria. Cu răbdare, nu cu impaciență.

E [doar] părerea mea, desigur.

P.S. Grigore Chiper scrie, având în vedere „misticismul” lui Nicolae Spătaru, că acesta ar fi „un descendent al lui I.L. Caragiale din *La hanul lui Mânjoală*” (sic !) O fi. Derapajul se produce, probabil, din cauza că N.S. încearcă să scrie *La hanul...* cu limbajul *Momentelor*.

*NICOLAE SPĂTARU
ÎNGERĂȘUL PURTA FUSTĂ MINI
EDITURA JUNIMEA, IAȘI, 2015

NARATOAREA SINELUI FIINȚIAL LIDIA ISTRATI – 75 DE ANI DE LA NAȘTERE

La o privire generală asupra prozei, romanelor și nuvelor istratiene, rămânem cu impresia că prozatoarea Lidia Istrati narează parcă ar toarce firul din caier ori l-ar depăna de pe fusul memoriei. Parcă ar elibera un arc ascuns în adâncuri nevănuite.

Vocea auctorială trădează o sfătoșenie gravă, de om chibzuit și încercat. Este vocea cunoscătorului de cele trecătoare, precum și de cele netrecătoare, de caractere, atitudini, izbânzi efemere, intrigi umane și meschinării...

Parcă ar depăna la gura sobei fuioarele de pâclă ale Timpului. Parcă ar conserva în verb peisajele natale, ca să nu mai vestejească nicicând. „Era o dimineată de toamnă târzie. Răchițele de lângă apa Răutului și-au scuturat frunzele, care s-au așternut în straturi galbene, lucitoare și moi. Pe sub malurile abrupte umblau valuri albe de pâclă. Uneori prin pâclă răzbătea oglinda plumburie a Răutului, ori se arătau ferestre de schituri săpate în stâncă, ori cruci din piatră umedă și zgrunțuroasă (L.I., romanul istoric *Tot mai departe*).”

Parcă ar nividi cu urzeli de arnică o pânză de aer sau o fașă dalbă de mătase: „Mare lucru-i să te aibă cineva de om. Să-ți bucure ochii cu icoane, urechile cu melodii, inima cu adevăruri. Ca să crezi în cele de necrezut. Ca să nu-ți fie teamă de cele de temut” (*Tot mai departe*).

Sau: „Soarele cobora spre linia orizontului. Înainte de a slăbi zăpușeala, aerul vibra. Discul soarelui căpătă o culoare roșie-aprinsă, părând mai mare și mai distinct. Vântul nu mai adia. Cerul se făcea albastru spre asfințit, zenitul fiind spuzit de arșiță. Degrabă, urmau să dea glas, greierii. Frunzele de volbură cuprindeau, pătimaș răsucindu-se, plantele din jur, având florile bogate în petale albe cu vinișoare liliachii, întoarse înăuntru corolei. Acolo se ferea de dogoarea soarelui, taina acelor flori”(romanul *Fașă dalbă de mătase*).

Academicianul Mihai Cimpoi, în *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia*, îi recunoaște darul „indiscutabil de povestitoare care surprinde oamenii la răscruce „sub vremi” și legi. Adevărul spus de prozatoare e dur, manifestându-se uneori chiar cu o îndrăzneală naturalistă; ea face, în fond, antropometrie (s.n.), adică determină esența morală a omului după acțiunile sale concrete”.

Noi am defini această metodă a antropometriei raportată la specificul național al creației autoarei ca o paradigmă a antropoetnicității, dacă se acceptă termenul, marcând traseul investigației narative de la sub specie saeculi (în spiritul timpului) la sub specie aeterni (sub forma eternă a inerentei mitizări)!

Coordonatele salvării sinelui individual prin sinele istoric, care și-ar regăsi ființa eternă sau a salvării teluricului prin metafizic, cu inerenta asumare a tezaurului propriei națiuni, este ideea magistrală a sintezei lui Friedrich Nietzsche *Nașterea tragediei*: „În acest șuvoi al eternului (s.n.) se scufundă (...) atât statul, cât și arta, spre a se odihni în el de povara și nesațul clipei. Și un popor – ca, de altfel, și un om – nu-i valoros decât în măsura în care poate să-și lase pe trăirile sale amprenta eternului: căci prin aceasta este oarecum dematerializat și își exprimă convingerea lăuntrică înconștientă despre relativitatea timpului și despre sensul adevărat, adică metafizic al vieții”.

Pe lângă ideea de bază a opțiunii nietzscheene, de salvare prin metafizic, am evidențiat sintagma „șuvoi al eternului” și pentru subtila-i aluzie la formula eclesiastică a “deșertăciunii deșertăciunilor”. Or, formula Lidiei Istrati “goană după vânt” este, în fond, sinonimul perfect, impregnat de aceeași sfășiere existențială și trist ecou al regretului metafizic, ce răzbate până la noi din tainicele versete eclesiastice...

Scriitorul, savantul și omul cetății – Lidia Istrati – a împărtășit mereu lumina religiozității și nostalgiei integratoare după spațiul unic românesc, fiind din mamă ucraineană și tată român. A visat și a trăit aievea Istoria – spiritul ei, datina și panteonul eroilor naționali – a cunoscut tradițiile populare, a studiat miturile și psihologia socială, gândindu-și Sinele ființial doar în serviciul neamului său și doar în miezul de foc al sfășierilor sale istorice.

Drept principiu axiologic guvernant i-au fost incoruptibilitatea, travaliul intelectual asiduu, consecvența mesajului artistic, politic și social. Prin autoritate, modestie, echilibru și hărnicie știa să ajungă la inimile mulțimilor, și ele au răsplătit-o prin dragoste reciprocă.

Pe lângă toate acestea, Lidia Istrati se cere a fi readusă din conul de umbră nemeritat, simbolizând un destin ce-și mai așteaptă recuperarea deplină, valorificarea, sistematizarea și publicarea științifică *in integrum* a Operei sale literare și politice.

Pentru că Lidia Istrati este Omul, care, din suferință, din zbor și ardere totală până la incandescența verbului artistic, unic și adevărat, și-a împlinit cu demnitate condiția umană, Viața, Numele și Opera dumisale rămânând pentru posteritate un notoriu model de abnegație, care merită a fi valorificat din plin și perpetuat cu legitimă mândrie că, totuși, am avut asemenea personalități!

Ion HADÂRCĂ

ROZA VÂNTURILOR

LEO BUTNARU

JURNAL DE ITALIA

(12 IULIE – 14 AUGUST 2015) (IX)

27.VII. Bagno di Gavorrano

Și iarăși din proprie experiență reieșind, susținut, poate, de amplul volum de texte de călătorie, „Drumuri cu și fără hieroglife”, publicat la Iași, cred că jurnalul e o stare de intens travaliu scriitoricesc.

Volumul respectiv include „Jurnale (Yes-eu) de călătorie” din anii 1989–2011: Mongolia, Grecia, Turcia, Bulgaria (cu specificarea: *de pe trei mări și trei continente*), China, Polonia, Franța, Ucraina, Armenia, unul – cu scriitori în fostul tren regal, prin România... Între timp, m-am pricopsit și cu alte câteva jurnale: de Lituania, Tatarstan, de Volinia, de Sulina... Și iată-mă, la peste 2 mii de kilometri depărtare de la Chișinău, scriind la un nou jurnal, aici, în Italia, la Siena și Bagno de Gavorrano, Buonconvento și San Gimignano, Pisa și Pienza, Florența și Arezzo... Am la îndemână notebook-ul lui Alessandro și pe cel al lui Enzo. Dar, înainte de toate, ghidajul lor, a rudelor noastre. Ghidaj competent ca informație și explicație. Grație!

Îi spun lui Enzo că, probabil, în mare parte, populația din Bagno e alcătuită din foștii mineri. Însă nu e chiar așa, localitatea și-a modificat componența demografică, fiind una dintre puținele care are populația în creștere (în 1980 – sub 2 mii de locuitori). Extractiile miniere au fost sistate în anii 80.

De apele termale s-a putut beneficia până prin anii 50, ele fiind colectate în rezervoare. Mai târziu, din cauza explorărilor minere, apele termale au dispărut. (Ce exactitate! – tristul eveniment s-a întâmplat în iulie 1955.) Însă minele adună apele subterane care, dacă nu ar fi pompate și evacuate, ar crea probleme hidrologice pentru Bagno, Dar totuși, din cauza acestor ape, în solurile localității umezeala e mult peste normă, se infiltrează prin temeliiile caselor, provoacă mucegaiul. Iar unde e umiditate, și țânțarii se simt în largul lor, se puiesc cu nemiluita. (Aici sunt un soi de țânțari mai mărunți decât cei de pe la noi. Mărunți, încât nu le auzi bâzâitul. Mărunți, însă destul de răi, de iuți.)

Când revenim de la plajă, acasă îl găsim pe Enzo care s-a întors de la Siena. Zice: „Măine după masă mergem la etrusci”. Ceva mai târziu, după cină, mă inițiez cât de cât, citind din captivantul volum „Etruschi e italici prima del domino di Roma” de Rannuccio Bianchi Bandinelli și Antonio Giuliani.

La telefon, îl rugăm pe Alessandro să ne procure bilete pentru Bologna, pe care am dori să o vizităm pe 1 august.

Un mesaj de la colegul ungur Tibay Andreea, cu care am mai corespondat. Scrie: „Sper că sunteți sănătos și nu vă deranjează mesajul meu. Contez pe

ajutorul Dumneavoastră. Aș avea nevoie de niște date biografice: când s-a născut Ion Bog (? -1978), Luminița Voicu, poetă plecată din țară în Austria, Eugen Suciu, Saint Tobi, Șerban Toader. Cu mulțumiri și simțuri prietenești: Attila”.

Lucrurile sunt cam amestecate: datele lui Eugen Suciu sunt și pe net. Tot internetul îmi spune că Ion Bog a fost actor. Posibil și scriitor, dar nu știu. Nu am auzit de Luminița Voicu-Nielsen, nici de Șerban Toader. O fi având date despre ei Nicolae Oprea, care susține rubrica (virgulă) „Calendar” la „România literară”? Poate-l întreb, însă, din păcate, nu am adresa lui mail.

Apoi, ca să revin, în chip de acoladă, la tema cu care am deschis ziua: Un jurnal se scrie din ce vezi, cercetezi, meditezi, redactezi. Chiar și din ce retractezi. Unele emoții, adică sentimente. Unele judecăți, adică idei, gânduri. Sau pur și simplu – rânduri. Însă mai sunt și rânduri „incerte”, care por fi eliminate, dar și lăsate. Precum următorul (mi se pare): Italia este o oglindă de pământ, în care se reflectă multă antichitate.

28.VIII. Bagno, Vetulonia

Fabrizio spune ceva. Dumitra îl ceartă serios. Ce a făcut? A înjurat o... furnică. Și ce i-a spus? „Ei... I-a zis fund târșit... A auzit de la bunic-su...”

Însă lui Fabrizio necazurile îi trec repede, cum se întâmplă și acesta cu furnica, după care încearcă să-l ia în brațe pe Cico. Numai că motanul e destul de greu pentru puterile picului și acesta îl amenință că o să-l dea lui Dante. Și chiar strigă peste gard: „Dante, Dante!” Așa îl cheamă pe câinele vecinilor, nașilor de botez ai lui Fabrizio... E de presupus că vreun britanic și-a numit câinele Shakespeare, vreun spaniol – Cervantes, un francez – Balzac... La noi ce nume de scriitori să le dăm câinilor?... Pentru că ce nu face omul pentru a-și venera scriitorul iubit?! Îl... *caninizează*...

Și tot din lumea frumoasei și naivei infantilități: Marcela, nepoata de la Chișinău, sora Dumutrei din Italia, îi spune acesteia că, în sfârșit, parcă e pe calea de a o înțărca pe Ruxandra, cea de-a doua ei fiică. Metoda e ingenioasă: cică, și-a dat mamelele cu verde de briliant, spunându-i pruncuței: „Mama are buba! Nu se poate!” Numai că Ruxandra a încercat, totuși, să sugă, însă, dând de amarul verdelui de briliant, a zis și ea: „Buba, buba”, renunțând. Altceva e cât timp va trebui nepoata să umble cu sânii verzi...

Vești: la Siena, Alessandro ne-a procurat bilete pentru Bologna, iar la Roma, colega Daniela Crăsnaru de la Academia di Romania ne-a programat vizita la Vatican, pe 4 august, a doua zi de cum vom ajunge în metropolă.

Precum ne-a promis, Enzo ne duce la vestigiile etrusce, la unii tumuli funerari. Circulăm printre și pe coline metalofieroase – argint, aramă, plumb, zinc.

Pe aici a trecut și Drumul Sării. Conștientizezi asta, și te gândești la niște poteci preistorice, mai apoi transformate în căi militare și comerciale romane, animate și astăzi în forma lor de autostrăzi rapide. Astea, la toate timpurile, se includ în și deschid panorama unui fabulos mozaic existențial național, care a unificat italienii, „i-a extras” din mai multe popoare, ce aveau ritmuri de viață, tradiții diferite.

Din câte ne spune Enzo, informat-brici (de aici încolo, ne ține o adevărată prelegere despre enigmaticul popor ce a locuit Etruria – Toscana, nordul Latiumului și o parte din Umbria), începând cu 1000-900 de ani î.Hr., până la apariția Republicii Romane, acum circulăm pe primul drum statal, fosta Via Aurelia, trasată de-a lungul litoralului tirenian, legând Roma cu coloniile sale din nord, apoi cu Spania, unde Iuliu Cezar a ajuns cu armatele în 27 de zile. Ultima bornă cunoscută, din miile care marcau calea, se păstrează în Muzeul de Antichități din Arles-ul francez.

Trecem și printr-o localitate care se numește Grili, adică – Greieri. Pe o stradă Marco Polo.

Ajunși în spațiile Vetuloniei, parcăm mașina, pornind spre tumulii etrusci. Din păcate, îi putem vedea doar de după gardul din plasă de sârmă, deoarece, marți și joi, situl e închis. Sunt câteva monumente funerare din secolul VI î.Hr., „Tomba Diavolino II” (La fântâna abatelui), Tumulul de la Pietrere și Mormântul Belvedere. De pe culmea pe care se află acesta din urmă, Enzo ne arată panoramele care, în timpuri preantice, au fost acoperite de mare. Apele s-au retras, lăsând loc pentru câmpii mănoase. S-au retras și triburile etrusce, urcând pe cele mai înalte coline, deoarece umezeala din văi favoriza înmulțirea insectelor ce provocau malaria, motiv din care a și dispărut o mare parte a populației.

Aici, avem acces doar la unul din tumulii mai mici, deschis cerului și accesului oricui – cea fost depus în el (obiecte rituale, podoabe, vase cu hrană necesară în lumea de apoi...) a căzut pradă „arheologilor” (prădătorilor) amatori sau a ajuns în muzee.

Iar unul din tumulii exemplari, aflat în cea mai bună stare (după... devastare sau evacuare de ceea ce conținea el) aveam să-l vedem mai târziu, după alte două vizite, prima fiind la site-ul arheologic „Poggiarello Renzetti-Scavi di Città” cu săpături începute în 1893 de geologul amator, dar eficient în acțiunile sale, Isidoro Falchi, al cărui nume îl poartă Muzeul din Vetulonia; el a și descoperit această vatră etrusco-romană din sec. III-I î.Hr. Rămășițele de temelii,

clădiri sunt plasate în lungul străzii axiale, specifice așezărilor romane, numită *decumanus*, de regulă trăsând direcția est-vest. Au fost case, ateliere de meșteșugari, locuri de comerț. Pavajul străzii e din lespezi mari de piatră, încolțite de potcoavele cailor, lustruite de tălpile orășenilor. Stradele radiale, pornind de la *decumanus* în pantă. În locuința unui antic înstărit au fost descoperite fragmente de mozaic inspirat de mitul Medeei, acum expuse la muzeul din Vetulonia modernă, în centrul căreia se află așa-numita Costișă a lupilor. Aici, în amestecul de etnii și culturi din acele *neguri de vremi*, apar și vestigii elenistice, mărturii ale unui grad de civilizație superior.

Așadar, confluente, sinteze etrusco-elenistico-romane. De cultură, civilizație, dar și de confruntări violente, sângeroase. Pacea și bunăstarea Italiei de astăzi s-au născut ca Minerva din capul lui Zeus/Jupiter; Minerva, zeița înțelepciunii, artelor și a meșteșugurilor, pentru romani fiind și inventatoarea construcțiilor navale. E drept, are ea și o atribuție față de război, însă a unui război drept, spre deosebire de Ares, zeul războiului nedrept, crunt. Să zicem însă că acesta ar fi fost un rol secundar al Minervei, principalul fiind cel de patroană a intelectului, ingeniozității, creației întru civilizare.

Informația culeasă aici, în sinteză cu imaginația care vrea să refacă atmosfera orașului de acum peste două mii de ani, ne sunt luminate și completate de mai multe exponate aflate în Muzeul Municipal din Vetulonia, deschis în 1969, însă, după ce a fost jefuit, închis până în 2000. (Pagubele au fost recuperate completamente în 1981.) Genericul expoziției (în 7 săli tematice; e drept, nu prea vaste, dar consistente în valori) e: „Etruscii – un popor al bucuriei de a trăi și al bucuriei de a crea”.

Prin săli, vitrine, dar și exponate „în libertate” – statuete și statui, tabla cu alfabetul etrusc, nedescifrat nici până astăzi, fibule, figurine de animale, vase-osuare, obiecte de cult, săgeți, vârfuri de lance, coifuri deteriorate, fragmente de arcuri, monede etc., etc. Diferențe razante dintre obiectele confecționate în epoca fierului și cea a bronzului, acestea din urmă conservate cu mult mai bine.

O parte din vestigiile expuse fuseseră descoperite de localnici, dintre care unii au făcut donații muzeului. E de menționat că tumulii se află și pe terenuri private, asupra cărora puterea statului este limitată. Dar, sigur, există totuși o ordine în valorificarea și punerea în circulație a monumentelor. (Ceea ce noi numim Ministerul Culturii, în Italia e *Ministero dei beni e delle attività culturali* – Ministerul patrimoniului și activităților culturale.)

Apariția etruscologiei ca știință a stimulat o febrilă curiozitate mai generală, întru studiu și erudiție, începutul găsindu-se la Pliniu (*Istoria naturală*) și Tolomeo (*Geografia*). Implicit, acest interes în continuă răspândire și azi, a scos populația dintr-o indiferență și apatie milenare față de vestigiile trecutului, față de elementele care au stat la baza formării națiunii italiene. – „È in verità impressionante il constatare che, per due volte nel VII secolo a.C. e nel XV d.C., pressoché la stessa regione dell'Italia centrale, l'Etruria antica e la Toscana moderna, sia stata il focolaio determinante della civiltà Italiana” (Jacques Heurgon, *Vita quotidiana degli etruschi*).

La ieșirea din muzeu, suntem rugați să semnăm în cartea de impresii.

Enzo, înțeleg eu, se consideră un descendent, de peste milenii, din etrusci. Îmi atrage atenția că: „Toscanii, ca și etruscii, nu rostesc sunetul ci”.

Apoi o luăm spre Poggia Pelliccia (s-ar traduce: „Colina Blanei”, sau, mai în spiritul afinităților lingvistice italiano-românești: „Colina Pielicelei”). De la un moment încolo, accesul mașinilor spre tumul este interzis, astfel că urcăm panta printr-o imensă livadă de măsline. În stânga – peisaje de basm, spre orizont prinse în latura de chenar a Mării Tirenene.

Necropola (Tholos) e una din secolele VII-V î.Hr., fiind al unei familii aristocrate, din câte s-a putut constata după obiectele găsite și depuse la Muzeul din Vetulonia. Mormântul a fost devastat în antichitate, însă, din fericie, fără a se fura totul. Spațiu de înmormântare se află în centrul tumulului, în care

La etrusci

se ajunge printr-un coridor (dromos), unde e rezemată și marea lespede de piatră care închidea mormântul. Camera funerară fusese acoperită cu o pseudoboltă rotundă (suprapunere circulară-inelată de plăci proeminente spre interior, în restrângere progresivă), din care, azi, se păstrează primul rând, de pe marginile mormântului.

Pe drumul de întoarcere, la intrarea în Bagno de Gavorrano, remarc numele străzii Guido Rossa. Cine a fost Rossa? Un lider sindicalist, în 1977 ucis de „Brigăzile roșii”; în „anni di piombo” (anii de plumb), cum se spune în istoria contemporană italiană, perioadă caracterizată – îți amintești cu furnicări pe șira spinării! – de radicalizarea dialecticii politice, manifestată prin violențe de stradă, luptă armată și acte de terorism, culminând cu asasinarea fostului prim-ministru al Italiei, Aldo Moro (mai 1978).

În timp ce noi cutreierăm prin țara de odinioară a etruscilor, agențiile de presă informează lumea că, în fine, a fost descoperit mormântul reginei egiptene Nefertiti, undeva în spatele camerei funerare a faraonului Tutankhamon, care ar fi fost fiul acesteia. Iar mormântul faraonului a ieșit la iveală cam acum 100 de ani. Nefertiti, pe care frumusețea ei a făcut-o celebră (miss-world dintotdeauna!), a murit în 1340 î.Hr., cu mult până la civilizația etruscă. Și totuși, descoperirea aceasta pare a fi mai curând o presupunere, decât o certitudine. Se cer și alte dovezi.

Consternare! Seara, primesc de la Tatiana Calos-Rotru, fostă colegă de facultate, de grupă studentească (dânsa e ca un fel de dispecer în relațiile noastre, ale tuturor foștilor colegi) următorul mesaj: „Gheorghe Gorincioi nu mai este. Dragi colegi, sunt șocata, ce facem? Mi-a scris deja Zina Muravski din Italia. Cred că ar trebui cumva să ne manifestăm în aceasta situație deloc simplă. Cel puțin să-l petrecem pe ultimul drum. Să ne exprimăm condoleanțele. Ce credeți? Cine-i cunoaște familia? Adresa, unde a locuit?”

De morți numai de bine... Dumnezeu să-l ierte... Ghiță a fost o fire controversată, eu vreau să-l țin minte doar pe cel din tinerețile noastre. Nu pe cel de pe când era consilierul odiosului Bondarciuc, care vocifera: „Net, net i eşcio raz net!” („Nu, nu, și încă o dată nu!”) în ce privește cererile maselor de oameni pentru revenirea la alfabetul latin și acordarea statutului oficial, de stat, limbii române.

Zinovia, care a fost și ea prezentă la adunarea de peste ani a grupei noastre studentești, mă întreabă: „Care era Gorincioi? A fost la întrunirile voastre?” Da, a fost la vreo trei din ele, pare-se. Zinovia: „Care, cel bătrân?” Nu. Îi explic cum arăta, și-l amintește, conchizând: „Dar parcă nu dădea semne că ar suferi de ceva,

că ar fi, Doamne iartă, pe moarte...” Inițial, eu presupun că ar fi nimerit în vreun accident de mașină... Apoi ezit un timp, pauză lungă, după care îmi dau cu a doua supoziție, sinistră: s-a sinucis... Zinovia: „Ce, era prost?...” Nu, Ghiță Gorincioi nu era prost... Dar...

29.VII. Bagno, Scarlino

Cândva, pe aici unduia marea, chiar și peste locul unde se află casa în care găzduim. Apoi apele s-au tot retras, încât, astăzi, țărmurile de odinioară (pre-antice!) ale Mării Tirenene sunt la peste 10 kilometri depărtare de cele actuale. Urcând în mașină dimineață de dimineată, mergem spre... prezentul Mării, spre plajele ei ademenitoare, unde am remarcat că italienii nu vin la bronzat cu zorii în cap, astfel că, pe la ora nouă și jumătate, negustorii de plajă mai stau încă în pinetul (prin care, de altfel, sunt amenajate mese, scaune din lemn) dintre parcare, autostradă și mare. Tăcuți, oamenii de culoare își potrivesc mărfurile pe fel de fel de suporturi, stative, umerase. Vreunul face un turnuleț din pălării puse unele peste altele, iar când o ia spre plajă – așezate peste chipiul de pe capul său. Împlinindu-și, probabil, somnul de peste noapte, unii dintre târgoveți stau întinși pe stratul gros, ruginiu, al ácelor scuturate din cetinișul pinilor.

Negustorii așteaptă răbdători apariția posibililor cumpărători. Dar, din câte am văzut, lumea nu se prea lasă ademenită de lucrurile ieftioare pe care le propun europenilor africanii înalți și asiatici mai mărunți, aceștia din urmă „specializați” în brățări, șiraguri de mărgel, lăntișoare, agrafe...

La plajă, lângă șezlongurile noastre, a apărut o familie, soțul cu ceva probleme la un picior, bandajat, doamna – fumătoare înrăită, pe măsua rotundă din jurul tijeii umbrelei are și... scrumieră. O fi adus-o de acasă, o fi luat-o de la îngrijitorii plajei?

În lungul țărmului, nu chiar puține femei, de la... la, cel puțin, 70 de ani, sluite cu tatuaje cuprinse în grila: de la banal – la stupid. Însă asta e moda, și ea oarbă ca zeița justiției cea cu ochii legați. Stupidă și moda gulerele ridicate la cămășile de vară. (La ce bun? Să nu-ți părlească soarele grumajii?) O altă vecină are tatuat pe clavicula stângă un cap de câine. Dalmațian, ca și cei doi pe care îi aduce la plajă și le așterne o cuvertură, nelăsându-i pe nisip. Leneși, frumoși, dar și oarecum blegi. Prea sunt de casă. Iar un câine care e prea de casă are ceva caricatural în animalitatea lui... alterată.

(Va urma)

ESEU

FANTASMELE CULTURII (IV)

de ADRIAN CIUBOTARU

CUVÂNTUL ȘI FANTASMA

Partea a treia a cărții este, fără îndoială, cea mai atractivă pentru literați. În special pentru cei pasionați de poezia de dragoste din secolul al XIII-lea. Subiectul tratat este iubirea pentru imagine, definitorie, după Agamben, pentru lirica stilnovistă și cea curtenească.

Textul de referință este – se putea altfel? – *Romanul Trandafirului*, mai exact, un fragment de circa cinci sute de versuri consacrat lui Pygmalion și plasat pe la sfârșitul celei de-a doua părți a “romanului”, scrisă de Jean de Meung (“...Ci commence la fiction/ de l’ymaige Pigmalion”). Deși sursa de inspirație sunt *Metamorfozele* lui Ovidiu, poetul francez conferă o cu totul altă semnificație mitului lui Pygmalion. În versiunea lui de Meung, sculptorul antic devine întruchiparea alegorică a poetului curtean care se îndrăgostește mai curând de imaginea femeii decât de femeia propriu-zisă. Deși statuia e concretă, există aievea, personajul nu-și dorește expres anima-rea acesteia. Obiectul iubirii nu trebuie materializat, el are un sens existențial și, aş adăuga, o noimă poetică atât timp cât rămâne “chipul surd și mut/ ce nu se mișcă nici se schimbă”. Inertă, sculptura poate fi fetișizată, chiar și la modul pervers: scena îmbrăcării statuii este

plină de un erotism bolnăvicios, dar și mult mai amplă la de Meung decât la Ovidiu (destul de convențional, episodul însumează, la Publius Naso, doar trei versuri), vădind un cult aproape religios pentru imaginea creată. Vie, sculptura nu ar mai prezenta niciun interes: tangibil, obiectul pasiunii își pierde statutul; și invers, cu cât mai ireal (derealizat) este acesta, cu atât mai accesibil e în mintea poetului și deci cu atât mai ușor de luat în posesie. Statuia cioplită de Pygmalion, cu toată materialitatea ei aparentă, nu este, în acest sens, mai materială decât orice portret feminin plăsmuit de imaginația vreunui poet stilnovist. Ea există doar în calitatea ei de imagine; s-ar putea spune că, în acest fragment din *Roman de la Rose*, este chiar alegoria imaginii. Și nu doar a imaginii poetice, care e un produs cultural derivat, ci a imaginii îndeobște, așa cum a fost înțeleasă aceasta în fantasmologia medievală.

Cuvântul-cheie în această emisferă a studiului agambenian nu este însă “imaginea” ca atare (a cărei natură fantasmologică va fi dezvăluită într-un capitol aparte – vezi mai jos), ci “iubirea pentru imagine”. În *Romanul Trandafirului* aceasta nu ia numai forma pasiunii perverse și melancolice a lui Pygmalion, ci și a pasiunii lui Narcis pentru propriul său chip (Agamben ne îndeamnă să nu confundăm pasiunea lui Narcis pentru

propria sa persoană cu pasiunea pentru chipul pe care îl vede într-o oglindă, disociere importantă pentru cultura medievală). De fapt, poemul începe cu episodul despre Narcis, precedat de descrierea unei fântâni “care îmbată viii și morții” (vezi motivul fântâinii ca *miroërs perilleus* în poezia erotică a veacului), și se sfârșește cu episodul despre Pygmalion, pregătit și acesta de imaginea unei fântâni care “face morții să învie”. De Meung recurge la o asemenea structură nu numai de dragul simetriei, ci și pentru a pune în valoare viziunea timpului său asupra iubirii, văzută ca pasiune pentru o imagine.

Romanul Trandafirului nu este, desigur, singura operă medievală care accentuează virtuțile abordării erosului ca fantasmă. Memorabilă este, în context, creația extravagantă a lui Bertran de Born, care născoceste o *domna soiseubunda*, personaj feminin imaginar alcătuit din părți ale altor femei puse laolaltă. Dar și figura iubitei pictată chiar în inima îndrăgostitului, pe care o găsim în lirica lui Giacomo da Lentini (poreclit “Notarul” în *Purgatoriu*) și care va genera un loc comun în mai toată poezia europeană (“imaginea din inimă”, “femeia din inimă” etc.). Curioasă în aceste ipostaze ale femininului este nu atât ingeniozitatea poeților, cât realitatea ipostazelor înseși: și *domna soiseubunda*, și iubita zugrăvită direct pe inimă

sunt percepute ca fiind reale tocmai pentru că au fost concepute și trăite ca imagini, ca fantasme!

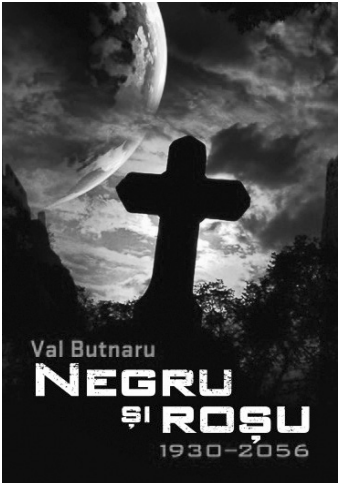
Imaginația ca “pictură interioară” (Platon), vederea definită de Aristotel ca o “pasiune imprimată de culoare în aer” (de unde aceasta “era transmisă ochiului”, în a cărui umoare apoasă “se reflecta ca într-o oglindă”) și fantasma plasată de același filozof în centrul tuturor activităților psihice (intelectul era, pentru Aristotel, de asemenea, un fel de imaginație), teoria “simțului interior” a lui Avicenna, care localiza anatomic facultățile sufletului, psihofiziologia lui Averroes și alte contribuții la fantasmologia medievală le oferă poeților și cărturarilor din secolele al XII-lea și al XIII-lea o schemă logică a procesului de transformare psihică a formei exterioare (de pildă, femeia) într-o formă interioară (fantasma), decantată în încăperile sau cavitățile “fantastice” și “memoriale” ale creierului. Iubirea nu ar fi, în aceste condiții, decât “reflectarea pe care o concepe sufletul din ceea ce vede” (Andreas Capellanus, *Despre iubire*), contemplarea nemăsurată a unei fantasme lăuntrice dezgolite de accidentele sale materiale, epurată de materialitatea formei exterioare, dar nu mai puțin reale din această cauză. O astfel de iubire este capabilă să creeze o *domna soiseubunda*, căci imaginația poate asambla orice chip din fantasmele ce rezultă din reflectare. Mai ales că

VIAȚA LITERARĂ

LANSAREA ROMANULUI „NEGRU ȘI ROȘU. 1930-2056” DE VAL BUTNARU

În data de 14 iulie a.c., jurnalistul și scriitorul Val Butnaru și-a lansat cel de-al doilea roman, *Negru și roșu. 1930-2056*. Evenimentul a avut loc în Holul Uniunii Scriitorilor din Moldova, în prezența mai multor invitați, ziariști și cititori de carte.

Despre carte au vorbit Arcadie Suceveanu, Președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, Vitalie Ciobanu, redactorul-șef al revistei literare *Contrafort*, Mihai Ștefan Poiată, scenarist, prozator și publicist, Vladimir Beșleagă, scriitor. La lansare s-a produs și instrumentistul Vali Boghean, care a delectat audiența cu câteva melodii interpretate la saxofon. Evenimentul s-a încheiat cu o sedință de autografe oferite de autorul cărții. **R.L.**

VAL BUTNARU
NEGRU ȘI ROȘU
1930-2056
EDITURA LITERA, 2016

IN MEMORIAM | IACOB BURGHIU (1941-2003)

Vara aceasta, mai exact, în data de 3 iulie, scriitorul, cineastul și omul de cultură Iacob Burghiu ar fi împlinit 75 de ani. Trista aniversare a prilejuit două evenimente culturale importante.

Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, în ciuda condițiilor precare în care activează, a onorat, în maniera-i exemplară, memoria scriitorului printr-o expoziție vernisată în Sala Mare a Muzeului, cunoscută ca Sala „Gheorghe Cincilei”.

Pe 17 iulie, Iacob Burghiu s-a învrednicit și de atenția consătenilor săi din satul Zăicani, Răș-

cani. Prin grija exemplară a familiei, în special a fiului Constantin Burghiu, prin efortul primăriei Zăicani și a Consiliului raional Rășcani, pe fațada Casei de cultură din sat a fost dezvelită o placă memorială, la fel de impresionantă ca și cea inaugurată, acum două săptămâni, pe peretele blocului în care a locuit scriitorul, de pe str. Cuza Vodă din Chișinău.

Totodată, în holul Casei de cultură, a fost vernisată încă o expoziție dedicată lui Iacob Burghiu, cuprinzând cărți și panouri cu fotografii ce ilustrează relația scriitorului și cineastului cu satul natal.

Printre oaspeții veniți de la Chișinău la dezvelirea plăcii comemorative au fost scriitorii și oamenii de cultură Vasile Malanețchi, Mihai Poiată, Mircea Chistruga, Gheorghe Doni, Irina Nechit, Nicolae Răileanu, Petru Rotaru ș.a.

M. Popa

reflectarea este “concepută” de suflet din ceea ce ajunge să “vadă” acesta după lucrarea propriu-zisă a simțurilor, de unde și intenționalitatea procesului de oglindire. Prin urmare, orice poate să existe fără să fie efectiv văzut (ses vezer), intenția sufletului nefiind cea de a cunoaște forma sensibilă a lucrului, ci de a deveni “forma cunoașterii lucrului” (Albert cel Mare). Pentru poetul stilnovist, ca și pentru orice alt cărturar medieval din epocă, forma lucrului de înțeles sau de cunoscut (de exemplu, obiectul pasiunii erotice, femeia) este goală: ea poate fi reconstituită (și, mai apoi, dorită, însușită, posedată etc.) doar ca imagine și doar prin imaginație, chiar dacă poetul, artistul are forma sensibilă a “obiectului” în raza privirii sale.

Cântăreții iubirii curtenești nu se mărginesc numai la asimilarea poetică a doctrinei medicale și, totodată, filozofice (situație deloc paradoxală pentru Evul Mediu, această simbioză a filozofiei cu anatomia) care postulează natura “spirituală” a fantasmei produse de imaginație. Firi artistice, aceștia “vorbesc adesea, după cum constată Agamben, despre spirite «subtile», «animalice», «nobile» ca despre realități cu totul obișnuite, iar alteori par să se refere la un spirit care iese și intră prin ochi”. Credința în existența unui “corp diafan și luminos la fel ca focul, care cuprinde universul și pătrunde în orice ființă în diferite proporții, fiind ceea ce generează creșterea și senzația” vine, bineînțels, dinspre doctrina pneumatice, insuficient explorată însă de criticii literari și esteticienii care s-au ocupat de lirica stilnovistă și curtenească. Lucru cu atât mai regretabil și de neînțeles, afirmă filozoful italian, cu cât în această doctrină “se împletesc toate aspectele culturii medievale, de la medicină la cosmologie, de la psihologie la retorică și la soteriologie”. Mai mult, “sub semnul acestei doctrine aspectele izbutesc să se contopească armonios, în înălțarea unei construcții care reprezintă poate cea mai impunătoare catedrală intelectuală construită de gândirea Evului Mediu târziu”. Edificiu din care face și poezia erotică medievală, și fantasmologia, și teoriile magice, și alchimia, și multe alte

creații ale culturii și imaginației medievale și căruia Agamben îi consacră un capitol întreg în Stanfe...

Astfel, aflăm că la Zenon și la Crisip, pneuma e un principiu corporal, parte integrantă a naturii corporale, că la neoplatonici este un vehicul care transportă sufletul de la aștri la pământ, fiind, pe parcursul vieții terestre, instrumentul imaginației, supus viselor, influențelor astrale și inspirațiilor divine din timpul profetiiilor și al extazului (mistic). Concepția dantescă despre trupul de aer al sufletelor din Purgatoriu și-ar avea, de asemenea, originea în demonologia neoplatonicului Porfir care afirma că trupul aerian al demonilor își schimbă înfățișarea în funcție de fanteziile acestora.

Totuși, abia odată cu Synesius din Cyrene (discipolul Hypatiei), pneuma și imaginația “se contopesc fără rest în ideea unui «spirit fantastic»” care devine intermediarul între rațional și irațional, corporal și incorporeal, omenesc și dumnezeiesc, imaginația fiind comparată cu o corabie (“a închipuirii navă”, zice Dante) care coboară din sferele celeste pentru a se uni cu lumea trupească. Potrivit acestei concepții, omul devine zeu când visează, spiritul fantastic funcționând și ca un organ al profetiei, reprezentat alegoric în operele literare în forma unei *oglinzi* (oglanda lui Narcis despre care am vorbit mai sus ar fi, în consecință, o oglindă pneumatică). Dar spiritul fantastic nu este numai un organ al profetiei, ci și al anatomiei umane, după cum încearcă să demonstreze medicii medievali, desăvârșind astfel doctrina pneumofantasmologică: spiritul nu este, pentru aceștia, “nici pe deplin sensibil, nici întru totul incorporeal”, mai curând “lanțul care unește extremele, organ al mișcării corporale”.

Curea de transmisie între trup și suflet, spiritul își face apariția în cultura europeană anume în această epocă, pentru a-și pierde, cu timpul, semnificația originară și a fi întrebuițat, în absența referentului, într-un mod destul de aproximativ. O fac până și cele mai luminate minți din vremurile mai noi, constată Agamben, dar mai important i se pare filozofului să arate, pe de o parte, cum au încercat unii cărturari din epocă să împace doctrina pneumatică

cu dogma catolicismului și, pe de altă parte, cât de adânc a pătruns pneumofantasmologia în conștiința artistică a vremii, modelând-o sau poate chiar generând-o.

În cazul Sfinților Părinți, nu putem vorbi de o convertire la neoplatonism, cu toate că are loc, neîndoios, o reevaluare a imaginației. Deși continuă să fie văzută negativ, aceasta este integrată pe deplin, la unii autori, în dogma creștină, fie și prin polarizare. Integrare reflectată imediat și de pictura vremii: în iconografia ispitelor Sfântului Antonie cel Mare (ortografiat greșit de traducătorul cărții “Sfântul Anton”), spre pildă, monștrii și femeile lascive care îl înconjoară pe acesta sunt deja “fantasmele pe care ispititorul le-a zămislit în spiritul fantastic al sfântului”, spiritul fiind deja locul unde se unesc corporalul cu incorporalul.

Legată de pneumatologie este și magia, pneuma fantastică fiind considerată de mulți cărturari din epocă drept vehicul și subiect al influențelor magice. Arta sau știința magiei, într-o “civilizație a imaginii” (pentru Agamben, Evul Mediu merită mai mult acest calificativ decât modernitatea) sau într-o cultură întemeiată pe noțiunea de “spirit”, nu se deosebesc, în esență, prea mult de știința și de arta propriu-zise. Deși ar fi scandalos să căutăm magie în textele lui Cavalcanti sau Dante, spune filozoful italian, ambii scriitori abordează cam în aceeași manieră aspecte ale pneumatologiei ca și tratatele de magie din epocă. Iată cum clasifică formele de magie în funcție de obiectul lor un tratat precum *Picatrix*: “de la spirit la spirit” (magia practică și fantasmagorică), “de la spirit la corpuri” (magia talismanică), “de la corpuri la corpuri” (alchimia). O acțiune „de la spirit la spirit” exercită, de exemplu, farmecele, “care se subsumează perfect doctrinei influențelor pneumatice”. Dar tot așa acționează și iubirea în concepția stilnoviștilor, de unde și asocierea constantă, “paradigmatică”, între farmece, vrăji, iubire, seducție. Asociere ce se datorează nu atât coabitării culturale a magiei cu lirica erotică din acea vreme, cât izvoarelor comune din care se inspiră, literalmente, și una și cealaltă.

FIRUL CU PLUMB

ANA BLANDIANA

IMPUDICE FRUCTE

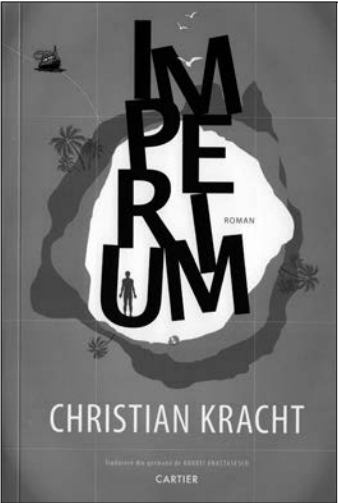
Impudice fructe crăpate
Aratându-și sâmburul gol
Înălță-n văzduhul pierdut
Aburi mirați de alcool;

Miros vegetal de iubire
Sub soarele picotitor
În care plante de aur
Răsar, dorm o vară și mor;

Lene fierbinte si-adâncă
Unde se-opresc și albinele,
Lumina atât de puternică,
Încât stinge răul și binele

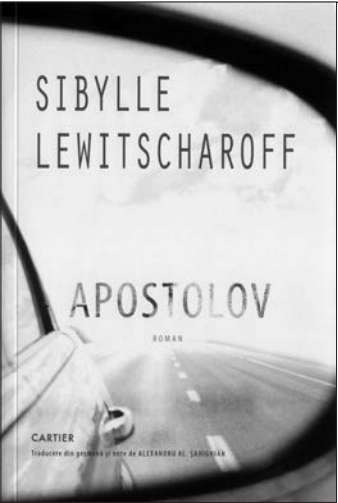
Într-o beatitudine
Uimită ea însăși de sine;
Fructe senzuale cu viermi
În cărnile dulci de rușine...

NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

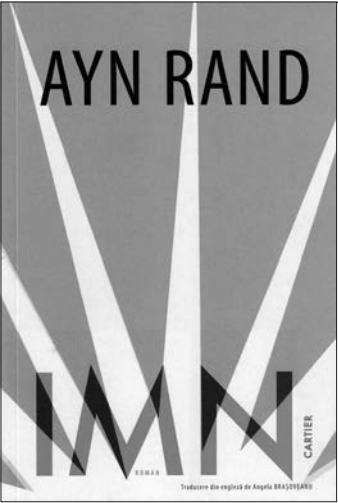

CHRISTIAN KRACHT
IMPERIUM

TRADUCERE DIN GERMANĂ
DE ANDREI ANASTASESCU

SIBYLLE LEWITSCHAROFF
APOSTOLOV
TRADUCERE DIN GERMANĂ
ȘI NOTE DE ALEXANDRU AL. ȘAHIGHIAN

AYN RAND
IMN
TRADUCERE DIN ENGLEZĂ
DE ANGELA BRAȘOVEANU

VASILE ERNU
INTELIGHENȚIA
BASARABEANĂ AZI
INTERVIURI, DISCUȚII, POLEMICI
DESPRE BASARABIA DE IERI ȘI DE AZI

AVANPREMIERA
editorială

WILLIAM SHAKESPEARE | SONETE
TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZĂ DE ȘTEFAN POPA
VOLUM ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER

SHAKESPEARE • SONETE

DESPRE TRADUCĂTOR: ȘTEFAN POPA (N. 1953), INGINER DE TELECOMUNICAȚII, STABILIT LA BUCUREȘTI, S-A APROPIAT DE LITERATURA TÂRZIU, ÎN 2007, ÎNȚIAL FĂRĂ ÎNȚENȚIA DE A PUBLICA. A POSTAT POEME, TRADUCERI, SCHIȚE PE CÂTEVA SITE-URI LITERARE ONLINE. ÎN PREZENT A RĂMAS EDITOR LA WWW.HYPOCRISIA.RO, POSTA LITERATURA DE AZI. SEMNEAZĂ CU PSEUDONIMUL RADU ȘTEFANESCU. APARIȚII RARE ȘI ACCIDENTALE PE HÂRTIE, ÎN REVISTELE ROMÂNIA LITERARĂ ȘI OBSERVATORUL (CANADA). ONLINE, APARE ÎN CÂTEVA ANTOLOGII. ÎN 2013, LA INSISTENȚA LUI CLAUDIU KOMARTIN, A PARTICIPAT CU UN MANUSCRIS DE POEZIE LA CONCURSUL DE DEBUT AL EDITURII HERG BENET, UNDE A INTRAT PE LISTA SCURTĂ.

II

Când patruzeci de ierni te vor brăzda
Și-ți va apune fala juvenilă,
A tinereții haină-ți va părea
O vechitură: ai să-ți plângi de milă.
Vei fi-ntrebat: „Averea unde-o ții?”,
Vor da răspuns adâncile găvane
Ce-ți îngropară fruntea: „Chiar aci!”
Dar îți va fi rușine, o, sărmane.
Cu mult mai lesne bătrânețea ta
Va fi iertată, dacă vei răspunde:
„Privește-acest copil, mă va purta:
Acolo sunt, pe el întreabă-l unde”.
Și sânge cald prin venele-nghețate
Va curge-atunci când moartea-ți râde-n spate.

XVIII

C-o zi de vară te-aș asemui,
Dar gloria i-e scurtă: prea ușor
Un vânt de mai cutează-a-i palmui
Lalelele; tu-l treci, fermecător...
Vezi, soarele ba arde, ba-i ascuns,
Și auru-i pălește; ce-i frumos
Își pierde haru-n chip de nepătruns,
Sau în al Firii mers capricios,
Dar tu ești altfel, farmecul tău sfânt
Desparte vremi; desăvârșirii fiu,
Tu rușinezi și Moartea, pe pământ
Atotstăpânitoare... Și mai viu
Ca viața ești, căci stihul meu ți-e dat,
Cât ochii văd, și inimile bat...

XXIX

Nesocotit de oameni și de soartă,
Mă plâng de viața fără căpătâi
Stăpânului cel surd, și mi-e deșartă
Credința, iar blestemu-mi stă dintâi...
Aș renunța pe loc, fără-ndoială,
La tot ce sunt, ca din virtuți să fur,
Desăvârșind în har și îndrăzneală
Cu farmec nou, destinul meu obscur!
Din fericire, gândul către tine
Mi se îndreapt-o clipă și urcând,
Ca mierla dimineții, din ruine
Un imn spre cer, renasc, înseninând:
Când înțeleg ce dragostea mi-aduce,
Mă simt, din cerșetor umil, un duce...

XXX

Secretul meu suspin icoane vechi
Mai cată-n melancolicul trecut,
Ca ore noi din timpul scurs, perechi,
Să-mi irolesc în rana de-nceput,
Să mai revărs din ochiul ne-nvățat
O lacrimă, cu prieteni ce-au apus
În noaptea fără capăt, și înc-o-dat’
Să mă închin vedeniei de sus,
Ca jeluind ce am mai plâns, demult,
În tomul disperării, socotit,
S-adaug înc-un geamăt, ca mai mult
Dator să fiu de tot ce-am mai plătit...
Dar e de-ajuns un gând fugar la tine,
Prieten drag, să-mi iau ce-mi aparține.

XXXIII

Adesea am văzut cum dimineăța
Pogoară slava de lumini pe creste
Cu verde fraged sărutând fâneăța,
Și aurind în alchimii celeste
Izvoarele, ca-ndată să-și ascundă,
Sub norii grei hălăduind pe sus,
Comorile, și-n ziua-abia născândă,
Să-ntoarcă lumii fața spre apus.
În tinerețe, și în mine-o rază
A-nveșmântat culorile la fel,
Dar repede s-a stins: o sumbră-amiază
I-a strecurat otravă în penel.
Dar scurta glorie nu-mi e de-ocară;
Când sorii fug, ai noștri pot să moară.

LXV

Când moartea-i peste tot, în lut, în ape,
În bronz, în piatră, mă întreb cum oare
Putea-va frumusețea ta să-i scape,
Cu brațu-i slab, neștiutor, de floare?
Ar fi în stare dulcea ei lumină
Să-nduplece a Timpului stihie,
Când porți de-oțel ruginii se închină
Și-n praf s-a-ntors a stâncilor tărie?
Ce gând înfricoșat! Și oare unde
Să îți ascunzi, tu, Lume, giuvaierul
Cel mai de preț, când criptele-s flămânde?
E cineva s-oprească Temnicerul?
Nu-i nimeni, doar miracolul ce-mi duce
Cerneala-n vers, iubirea când străluce.

LXXIII

E toamnă vremea-n care m-ai aflat.
E vânt, și frunze ce mai am, puține,
Îngân-un cânt de mierlă-nmormântat
În strana ramurilor, pe ruine.
Privește-mă, sunt ziua ce se pleacă
Încetișor, spre brațul de apus
Al nopții ce o cheamă, să-și petreacă
Acel răstimp secund, în somn supus.
Ascultă-mă, sunt doar o pâlpâire
A focului ce-n sine își consumă
Substanța tinereții, și în Fire
Se-ntoarce, scrum, îngenunchind în humă;
Și poate-așa, iubirea-ți mai adâncă
Îți va părea, aici cât mai ești încă.

CIV

Prietene, ca-n prima zi te văd:
De-atunci, trei veri au îmbrăcat păduri,
Și tot atâtea viscole, prăpăd
De alb lăsară-n tufele de muri.
Cum se prefac în toamnă, am văzut
Trei primăveri îngălbenind poteci,
Și-aprilie arzând miresme-n lut
De iunie, la fel; tu, verde, treci...
Se mișcă-ncet al frumuseții ac
Pe-al vieților cadran, abia șoptit,
Iar dacă-n farmec parcă scazi, eu tac,
Și-ncerc să cred că ochiul m-a mințit.
Dar că mă tem zic celor ce-or veni:
Ce-a fost frumos nu v-a fost dat a ști...

CXVI

Nu-i piedică să rupă cununia
Acelor firi ce gându-și simt pereche.
Nu-i dragoste, când nestatornicia
E plata oarbă-a alteia, mai veche.
O, nu! Iubirea e un far, veghează
Și negura o sparge, când spre casă
Luntrași pribegi comoara-și duc, i-o rază
Din Steaua Nordului... Și nici nu-și lasă
Copiii în ocara vremuirii,
Deși sub coasa Timpului pălește
Obrazul fraged, buza dulce... Mirii
Și-i poartă peste veac, și-i povestește.
De-mi dovediți că mint, mă plec oricui:
N-am scris nimic, și nici iubire nu-i.

CXXIX

Dorința trupului – o irosire
A spiritului adormit, sperjură,
Sălbatică, și dincolo de fire
Nerușinată, ce-o-mplinești cu ură,
De tine însuți dezgustat; o nadă
A bestiei ce nu-ți ascultă mintea,
Prostește înghițită, stând dovadă
Smintelii ce te-mpinge înaintea
Pierzaniei: având, să n-ai; o vrere
Stârnită de o dulce așteptare,
Urmată de extaz, apoi durere:
Neantul absolut, minciuna care
Te duce-n iad, știi bine, da-i ești rob,
Și o urmezi ascultător, neghiob.

CXXX

Nu-i niciun soare-n ochii doamnei mele,
De jar e buza ei – cărbune stins.
Cosița – sârmă, drept e, în inele,
Iar sânni oacheși, parcă înadins.
În roz și alb văzut-am roze, sute,
Dar, vai, niciuna în obrazii ei;
M-au desfătat odoruri mai plăcute
Decât respiră dânsa de-obicei.
E dulce glasu-i, totuși o vioară
Îmi pare că vorbește mai frumos,
Și n-am habar zeițele cum zboară,
Dar ei, cum văd, pământu-i de folos.
Pe zei, poeții mint! Atât mai zic:
Ca ea pe lumea asta nu-i.

CXXXVIII

Ea jură că-i o sfântă! Cine-o crede?
Să-i spun că jură strâmb? O, n-are rost.
Sau poate-am chip de tânăr... cum se vede,
Încrezător muierii, crud și prost.
O fi, n-o fi, mai am de-un ban speranță,
Chiar dacă știe că-s un pic răscopt,
Încerc să tac... O, adevăru-i zdreanță!
Mă minte, o ajut așa cum pot...
De ce nu-mi zice doamna că-i o poamnă,
Iar eu, că-i sunt cu-naintașii leat?
Iubirea din credință își ia hrană;
Batrânii-și fug de ani ca de-un păcat.
Și uite-așa, cu dulcile brașoave,
Ni-s nopțile mai lungi și mai suave!